

FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

RÁKÓCZY ROZÁLIA

REGULAMENTUM MILITARE, 1699

Székely János¹ írja saját munkáiból kiindulva, s végül általánosítva azt, ami a forráskutatásra és közlésre is alkalmazható: „Ahogy a költő elméjében megfogyan egy mű ötlete, ahogyan képanyagot keres rá, ahogyan lejegyzí elsö vázlatát, s késöbör újra meg újra átformálja, átdolgozza és újra gondolja, míg tökéletessé nem lesz, söt azon is túl, míg agyonspekulálja és végleg elrontja: épp így alkot az emberiség elméje is... Olykor elvesznek, vagy feledésbe merülnek a kezdeti változatok, s csak hosszas forráskutatással hozhatók felszínre, de olykor örökbecsü művekként maradnak fenn.”²

Mindez vonatkozik hosszan uralkodó I. Lipót királyunk hadi törvényei 1699-ben kiadott magyar nyelvü kiegészítésének ismertetésére is, amennyiben közel 10 esztendeje nézem, olvasom, forgatom a nyomtatott példányt és készülök közlésére. Az akadály szubjektív és objektív egyaránt. A késöbör részletezésre kerülö és kezdetben rendkívüli módon visszatartó ok a származási hely, lelöhely kérdése volt.³

E szokatlan bevezetö után, ugyancsak szokatlan módon, lábjegyzettel kezdem a forrásközlést. Zachar József tanulmánya a magyarországi hadügy jogi kereteiröl a Hadtörténelmi Közleményekben jelent meg.⁴ Munkájának elsö három oldalát szinte szó szerint kellene idéznem, továbbá véleményem szerint jelen forrásközlés a Zachar-dolgozatba bekezdésként lenne beilleszthetö.

A vesztfáliai békekötést (1648) követöen egyes európai hatalmak békeidöben is fegyverben tartottak bizonyos számü gyalog- és lovasezredet. A Habsburg-birodalomban ugyanígy rávitte a szükség és kényszer az uralkodót, hogy országai területén állandó(an) katonaságot állomásoztasson. Az örökös tartományok és csatolt országok Habsburg-igazgatási rendszere, amelynek keretén belül a haderöt legfelsöbör szinten igazgató Udvari Haditanács ténykedett – együtt az igazságszolgáltatási-irányítási feladatokat ellátó Udvari Tanáccsal, a hadiadó beszédésével és felhasználásával foglalkozó Udvari Kancelláriával és a birtokügyi kérdésekkel, a koronauradalmakkal foglalkozó Udvari Kamarával – nem teljesen felelt meg a Magyar Királyság

¹ Székely János (1901-1958) erdélyi író, újságíró.

² *Székely János*: Az emberiség emlékezete. Torda, 1927. Idézi: Erdélyi portrék. Erdélyi Lajos fotói. Budapest, 1991. Kiáll. kat. 39. o.

³ Csak 1995-ben, a magyar Múvelödésügyi Minisztérium és a román Ministeriul Ivanámintului ösztöndíjának köszönhetöen jutottam el Gyulafehérvárra, hogy a szakirodalom által leírt példányt a kezembe vegyem. Kutatásomat a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum is messzemenöen támogatta, elismerve azt, hogy levelezés útján a kételyek nem oszlathatók el és a kérdés nem tisztázható.

⁴ *Zachar József*: A magyarországi hadügy jogi keretei 1648-1848. *Hadtörténelmi Közlemények* (a továbbiakban: HK) 1995. 2. sz. 3–23. o. Bibliogr.: 21–22. o. (a továbbiakban: *Zachar*)

jogrendjének. A Habsburg uralkodók a jogi eltérést nem vették komolyan, s magyarországi alattvalóik panaszát, amely az idegen katonaság országon belüli állomásoztatására is vonatkozott, avval hátrították el, hogy a katonaságot az ország védelmére hozták be.⁵

A Magyarországon vonuló–telelő–állomásozó hadak – végváriak, császáriak – ellátása a birodalmi ügyintézés része lett, bár nem szolgált közmegelegedéssel.⁶ A rendek örökösen zúgolódtak, hogy az uralkodónak méltóztassék a katonaság biztosabb fizetéséről gondoskodni.

A Magyarországra került birodalmi katonaságot Európa minden részéből toborozták, a tisztek és közlegények egyaránt üzleti vállalkozásnak tekintették a háborút. A katona „kitette magát az ellenség golyójának, az idegen éghajlat veszélyeinek s a tábori élet ezer bajának. Viszont nem elégedett meg a zsolddal, melyet ígértek neki s legtöbbször még rendetlenül is fizettek. Ha az üzletben mindenét kockára tette, nyerni akart benne mindent... A háborút... nem csupán az ellenséges hadsereg, hanem ama lakosság ellen is viselték, melynek területét megszállták. A hadi jog megengedte, hogy a katona ellenséges földön elvegyen mindent... Ez volt a katonaság gyakorlata Európa-szerte s ezzel jött Magyarországra... ezzel a szenvedések új neme zúdult Magyarországra...”⁷ A felső–magyarországi vármegyékből a beszállás hírére tömegestől futottak az emberek, ki merre látott. „Ha ő felsége ezt az armadát ott fogja teleltetni, esküvéssel mondták előttem szavahihető főemberek, Szepesvármegyéből is ment be Lengyelországba 600 embernél több; hátha ide terjed a németek kvártélyozása hatezer is fog menni; úgy a többi vármegyékből is proportionaliter.” – írta Csáky István Szepesvárából a nádornak 1661-ben.⁸

A helyzet a vasvári béke (1664) után annyiban változott, hogy a Zrínyi–Frangepán összeesküvés⁹ követően minden addiginál nagyobb létszámú katonaság állomásozott Magyarország töröktől mentes részén.

A rendek ismét és ismét követelték az uralkodótól a katonaság rendes és pontos fizetését¹⁰, majd felajánlották beleegyezésüket ahhoz, amihez végső soron már nem is

⁵ Zachar 5.o. 18. sz. jegyzet.

⁶ Uo. 19.sz. jegyzet.

⁷ Acsády Ignác: Magyarország története I. Lipót és I. József korában. Budapest, 1898. (A magyar nemzet története. 7. k., szerk.: Szilágyi Sándor) 142–153., 414., 458. o. Id. rész: 144–146. o. (a továbbiakban: Acsády).

⁸ Idézi Acsády 146. o.

⁹ Az összeesküvés és felségsértés elnevezéssel egyaránt illetett megmozdulás végkifejlete a magyar alkotmány lábba tiprása volt. Igazolására már a kivégzést követően latinul és németül is megjelent a bőven illusztrált röpirat: *Descriptio criminalium processum et supplicii in Franc. de Nádasd, Petrum a Zrin et Franc. Frangepani. Vienna Austriae, 1671. és Aussfürliche und warhafftige Beschreibung wie es mit denen Criminal-Processen, und darauf erfolgten Executionen wieder die drey Graffen Frantzen Nadassdi, Peter von Zrin, Franc Christophen Frangepan eigentlich hergangen.* – [Wien], 1671. Cosmerovius. Megjelent még Prágában, Linzben, Innsbruckban, ugyanezen évben.

Nem e forrásközlés feladata az utolsó 100 év történetírása során kialakult és egymásnak ellentmondó végkövetkeztetések kritikai vizsgálata, az ellentétek feloldása. A Habsburg-berendezkedésről a korábbiakkal vitatkozó álláspontot képvisel Hiller István: *A Habsburg-uralom mérlege Magyarországon 1526–1686.* Előadás, 1995. október 5., Collegium Hungaricum, Wien. Véleményem – annak ellenére, hogy felhasználtam Acsádyt – Hilleréhez áll közelebb.

kellett, ugyanis befejezett tényként vehették tudomásul, hogy mindez megtörtént nélkülük is, tudniillik az ország területén állandósult az idegen hadak állomásoztatása. Minthogy a katonaság az országból ki nem vihető,¹¹ tűrni kell, de úgy, hogy az országlakók zaklatása nélkül, a saját pénzén és a maga részéről megszabott árak reájok erőltetése nélkül éljen.¹²

„...a magyar országgyűlés tudomásul vette, hogy a császár–király uralkodónak joga van az országgyűlés döntéseitől függetlenül létező haderő: az új, összbirodalmi keretben szervezett és igazgatott állandó császári hadsereg magyarországi állomásoztatására is.”¹³

A regulamentum – regulamentumok – megjelenésének előzményéhez tartozik, hogy hosszan tartó folyamat után a XVII. század utolsó harmadában alakult ki az állandó Habsburg–haderő is, amelynek szervezése, léte, fenntartása a magyarok véleménye szerint az ország szuverenitását kérdőjelezte meg, míg a másik fél álláspontja alapján a királyság szuverenitása az uralkodó személyében volt biztosított. Mindenesetre, a német nyelvetterület (had)történetírása soha sem fordított figyelmet egy „esetleges” magyar különállásra, a hadsereget, mint olyat, egységes egészként tárgyalta, amely két részre oszlott: deutsches Kriegsvolk és ausländisches Kriegsvolk. Az előbbibe tartoztak a Habsburg–alattvalók országra és tartományra való tekintet nélkül, a másikba az összes többi, aki zsoldért szolgálatot vállalt.

A magyar országgyűlés a „történelmi szükségszerűség” jegyében tűrte az idegenek jelenlétét, s nehezen bár, de tűrte azt is, hogy a fentiek értelmében nem rendelkezhetett felettük, még mindennapi életükbe sem szólhatott bele, joga kizárólag a velük való együttélésre terjedt ki.¹⁴

¹⁰ Zachar 5. o. 23., 24., 25. sz. jegyzet

¹¹ Zachar 26.sz. jegyz.

¹² Uo. 24. sz. jegyz.

¹³ Uo. 6.o.

¹⁴ A témával kapcsolatban *Heischmann, Eugen*: Die Anfänge des stehenden Heeres in Österreich. Wien, 1925. (Deutsche Kultur–Historische Reiche III.) „...eine Untersuchung der Frage, wie weit in österreichischen Landen die Idee des stehenden Heeres schon von Ausbruch des Dreissigjährigen Krieges vorhanden gewesen war.” Előszó, 5. o. A magyarokat a legtermészetesebb módon osztja a németek közé, tisztekkel, állomáshelyekkel együtt és fel sem merül benne a gondolat, hogy a földrajzi különbség távolság-, határ- és közjogi különbséget is jelölhet. V. ö. Anhang A és B 228–260. o. (A továbbiakban: *Heischmann*) Könyvtáros lévén, a történészek állásfoglalását akkor is tiszteletben kell tartanom, ha avval esetleg nem értek egyet. A viták résztvevője nem kívánok lenni. A történész munkáját nem alapozza/alapozhatja törvényekre mint a természettudós, nem igazíthatja katonai kutatásait, azok irányát előre meghatározott célhoz, írja a német katonai történelmi kutatóintézet munkájáról Gerhard Papke: „Seine Ergebnisse sind oft in vielen Teilen unsicher.” *L. Papke, Gerhard*: Die Aufgaben des Militärgeschichtlichen Forschungsamtes. Probleme der militär- und kriegsgeschichtlichen Forschung.; Wehrkunde, utóbb Europäische Sicherheit. München, 1961/12. 642–645. o. Id. hely: 643. o.

Itt köszönöm meg *dr. Czigány István* szíves lektori véleményét, amellyel felhívta figyelmem a téma kényességére, valamint az ellátási, katonatartási problémákra, miszerint „ez a terület feldolgozatlansága miatt a történelmi, hadtörténelmi szakirodalomban avitt sztereotípiákkal terhelt.”

A témával kapcsolatban I. még *Zachar* Bibliogr. 21-22. o. továbbá *Czigány István*: Regularitás vagy gerillaháború. Eger, 1991. Bibliogr. 33. o. és *uő*: Várrendszer, haditeher és hadigazdálkodás a XVII. században. Eger, 1995. Bibliogr. 66–67. o. Mindkettő klny., *Studia Agriensia* 11. és 15. k. (a továbbiakban: *Czigány*, St. A. 11., ill. 15.).

Ezt az együttélést szabályozta az uralkodó sorozatosan kibocsátott pátenseivel. Az együttélés legköznapiabb formája a katonatartás volt, ami szó szerint veendő és vehető *együtt élést* jelentett. Az adózó eltartotta a hadfit, aki zsoldjából a megfelelő és meghatározott összeget kifizette a szegény contribuens népnek. Már amikor fizette.¹⁵

A katonaság eltartását mindenki úgy értelmezte, ahogy jónak találta. A népesség úgy, hogy nem ad, a katonaság úgy, hogy rabol. Éppen ezért lett szükség az állandóan megújított rendeletekre, azok végre nem hajtása miatt az utóbb kiadott magyarázatokra, újabb végrehajtási utasításokra. Szabályozni kellett, hogy a katona eltartására mit köteles az ország lakó adni és mennyit köteles ezért a katona a zsoldjából fizetni, magáért, s ha van, lováért.¹⁶

A zsoldról, eltartásról, szállásról, a ki- és befizetések módjáról rendelkezett Lipót – korábbi pátenseit követően¹⁷ – 1697-ben, ez változatlan formában újra megjelent 1698-ban, majd a magyar viszonyokra alkalmazott módosítás és magyarázat 1699-ben.¹⁸

A török alól felszabadított területeken – és 1685 után Erdélyben is – ott maradt a birodalmi haderő egy része, a velük kapcsolatos teendőkről, a pátensek mindkét oldali betartásáról az alkudozások német–osztrák „fegyveres fedezet” mellett folytak. Mivel a magyar országyűlésnek erre többé módja nem volt, a maga területén mindenki úgy próbálta távol tartani a fegyvereseket, ahogy tudta. A hadak fel–alá hullámozásától mindaddig többnyire/valamennyire megkímélt terület, Erdély szenvedte meg leginkább az újabban rázúdult „védelmet”. Apaffi erdélyi fejedelem hadi élelmet és 100 ezer tallér adót ajánlott fel, ezen felül 10 ezer köből gabonát, s mindezt úgy, hogy öt hónap alatt kifizeti, leszállítja. Egyetlen feltétele volt, hogy katona Erdélybe nem megy be. Az ebesfalvi egyezmény (1685) végrehajthatlan papír maradt, Caraffa felvette a „járandóságot” és beküldte hadait enni és lakni.¹⁹

Ez az „ante turcarum invasionem” időszaka, amikor Veterani egyedül Máramarosban egy gyalog és négy lovas regimentet telelt²⁰ „Nagy sokaság, irtóztató teher egy olyan

¹⁵ contribuens = adózó. A „szegény contribuens nép” állandósult kifejezési forma, esetenként pejoratív jelentést is kaphatott. Itt nem ilyen értelemben használom.

¹⁶ A később is élő rendszerről I. *Rákóczy Rozália*: Bihar vármegye katonatartási rendelete. HK 1992/2. 106–122.o.

¹⁷ V.ö. *Rákóczy Rozália*: I. Lipót fejadórendelete. HK 1989/1. 78–93.o.

¹⁸ A magyar nyelvű kiadás a címben szereplő *Regulamentum militare*, ez azonban önkényes címadás, bár nem a sajátom. A kiadvány címlap nélküli.

¹⁹ *Szádeczky Béla*: Erdély visszacsatolásának története a bécsi hadjárattól a gubernium kezdetéig. Erdélyi Múzeum, XVIII. k. 1901–2–3. közl. Id.hely: 498. o. (a továbbiakban: *Szádeczky B.*)

²⁰ Regiment = ezred. Létszáma változó volt, 1500 és 2700 között mozgott. E szerint Máramarosban legkevesebb 7 és fél ezer ember élt a sovány vármegyén, valamint a különleges igényeket támogató tisztikar. A segédsapatokkal, a követő siserahaddal együtt alig becsülhető a létszám, s jöllehet a hadsereg „hivatalos” élelmezési fejadagjába nem számolták be a markotányosokat, mutatónyosokat és más kísérőket, nagy valószínűséggel, az általános gyakorlatnak megfelelően, a legtöbb esetben ezek is fizetés nélkül állhattak odébb. Sőt, könnyebben is, mint a szervezett katonaság. V. ö. későbbi adatokkal is: Verneueres kaiserlich-königliches Militär-Oeconomie-Regulament. Wien, 1758.: 4–5. o. 1802 gyalogos + 40 törzstiszt + 240 tiszt és altiszt, valamint *Taubert Ernő*: A katonaság elszállásolása és ellátása Somogy-vármegyében a XVIII. század első felében. Pécs, 1928. (Specimina dissertationum. ... 4.) Létszámadatok: I. fejezet 11–32. o. és lábjegyzetei.

sovány vármegyében”, jajdultak fel a kortársak.²¹ És a kitelelésen kívül elvittek „circiter 66 ezer köből búzát, 160 ezer köből zabot, 200 ezer rh. forintnál többre. Egy szóval, millióhoz közelítő, és elmét, hitelt fölülhaladó teher volt ez”.²²

Annak pontos megállapítására, hogy a felszabadító háborúk időszakában évente hány magyarországi katona harcolt, csak kísérletek történtek eddig, átlagosan 15 000–250 000 közötti számra becsülik.²³ Egy 1697. május 3-án kelt kimutatás szerint Magyarországon összesen 112 kompánia, azaz 16 800 ember, a mindig külön számolt Erdélyben 6 600 gyalogos, 6 408 lovas és 6 000 dragonyos, összesen 19 000 (mindösszesen 35 800) katona állomásozott, a levél lapalji megjegyzése szerint „ihnen kein Stipendium zu hoffen”.²⁴ (Ugyanebben az évben a szükségletek fedezésére szolgáló összeg, a „Summa ganzes Stipendium in Hungarn und Siebenbürgen 1 700 000 fl.”)²⁵

Mindezek legközelebbi alapja a magyar országgyűlés által is szentesített törvény a nemzeti katonaság fizetéséről,²⁶ amely törvénycikk szerint ez nem csak az országnak e célra felajánlott jövedelmeiből, hanem a szomszédos örökös tartományok subsidiumaiból is történt.²⁷ A várkatonaság közös volt az örökös tartományokkal, a súrlódások itt voltak a legsúlyosabbak.²⁸

A fenti törvénycikk ugyan életben hagyta a magyar alkotmányos formákat, amely szerint az uralkodó a királyi hadat és véghelyek katonaságának fenntartását vállalja, s meghirdetheti végső szükség esetén a részleges, vagy általános felkelést, de a törökellenes hadjáratok harci szüneteiben az ország területén állomásozó katonaság zömét a birodalmi és az örökös tartományokból, azaz „német” katonaság jelentette.²⁹ A kettősség folyamatosan fennállott, a hadak nem kis része volt magyar királyi. Ezért kényszerült Lipót arra, hogy 1697-ben kiadott nyílt és világos rendeletét a békekészségnek kedvéért még egy újabb pátensszel egészítse ki, amely, mivel magyar hadaira is vonatkozott, 1699-ben magyarra fordítva is megjelent.

²¹ Szádeczky B. 565. o.

²² Uo. Köből = változó értékű űrmérték. Erdélyben 90,5 liter, Pozsonyban 62,5 liter, Pesten 93,7 liter volt; rh forint = rénusi (rajnai) forint, 1559-től általános birodalmi érme = 60 krajcár (xr vagy x)

²³ A toleranciahatár nagy. „Bár forrásaink hézagosak, annyit mégis elmondhatunk, hogy a magyarországi katonaság létszáma 15-25 000 fő körül mozgott.” *Czigány*, St. A. 11. 29. o. és „Megfelelő alap kutatások híján, csupán hézagos adatokra utalva szinte csak találgatni tudjuk az országra nehezedő terheket...”. *Czigány*, St. A. 15. 63. o.

²⁴ Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv, Wien. Alte Feldakten 1697. Karton 206. Türkenkrieg I-VII. Fol. 327-329. (a továbbiakban: KA AFA). Kompánia = század.

²⁵ Uo. fol. 073-076.

²⁶ Corpus juris hungarici (a továbbiakban: CJH) 1657-1740. évi kötet. Az 1681. évi törvény 5. és 9. cikkelye. 241.o.

²⁷ subsidium = segítség, segély, itt: rovasádó.

²⁸ *Zachar* 5. o. és uo. 23. sz. jegyz. valamint eltagottak: *Czigány*, St. A. 15. 61-62. o.

²⁹ A felállított – mozgó, mezei – hadak összetétele a következő volt: birodalmi segédc csapatok, örökös tartományok segítő csapatai, felkelő nemesi had, telekkatonaság, a személyes felkelés megváltása céljából a nemesek által fogadott katonaság, a zászlós urak és oligarchák bandériumai.

„Az el-múlt 1697. esztendőben Karátson havának harmadik napján költ kegyelmes regulamentumunkat publicáltatván,³⁰ akartuk annak állandó meg maradását, hogy annális jobban, az mű hadainkra valo gondviselésünk, és azoknak job modgyával valo fenyítettékben tartása mehessen véghez, és annak felette (az melyis nekünk kegyelmes és álhatatos ügyekezettünk) az mű országainkat meg tarthassuk, tárházunk-is meg ne fogyatkozzék, vitézink-is jobban élhessenek, hanem edgyütt mind az kettő jól meg maradván, országaink-is felettébb és erejek felett ne terhelhessenek, és azzal az mi tárházunk ne károsodgyék, hadaink-is az mi szolgálatunkra alkalmatlanokká ne tétetessenek. Melyre nézve szükségesnek itéltük az mi fel tött célunknak elérésére, hogy azokat az mellyek azon regulamentumnak practicálásában és meg tartásában nehezeknek és hibásoknak találtattanak, és az mely punctumokban az mű kegyelmes ügyekezettünk szerént nem engedelmeskedtenek azoktól ujabban tanátskozván, ez ide alább meg irt punctumok szerént resolválván magunkat, kipurantsolnánk.”³¹ Ami egészen egyszerűen azt jelenti, hogy az 1697-es rendelkezés végrehajthatatlan volt és végrehajthatatlan maradt.

Ma már könyvészeti ritkaság a Lipót-féle rendelet nyomtatott változatának bármely kiadása. (Meg kell jegyeznem, nehéz a keresés és az azonosítás, tekintettel arra, hogy a Regulamentum militare címadás önkényes, de a szakirodalomba így vonult be.) Első kiadása Szabó szerint 1697-ben jelent meg Nagyszombatban. Kolofonja: Expressum, Tyrnaviae Typis Academicis, Anno 1697., latin nyelvű, a hivatkozott bibliográfia szerint az Egyetemi Könyvtárban található egyetlen példánya.³²

Német nyelven, impresszum nélkül, feltételezhetően nem nagyszombati, hanem bécsi kiadásban egy példány a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum múzeumi könyvtári különgyűjteményében található, Szabó bibliográfiája nem ismeri.³³

³⁰ A rendelet változatlan utánnyomása megjelent 1698-ban.

³¹ A ma is használatos latin eredetű kifejezések magyarázatát – a nyilvánvaló eltérések kivételével – mellőzöm. Resolvál = itt: parancsol.

A szöveg átírásánál a főnevek esetében a mai helyesírást követtem, egyébként a hosszú s (ß) kivételével megtartottam a füzet írásmódját. Nyomdatechnikai okokból el kellett tekintenem még a felülhelyezett betűk alkalmazásától, mindenütt ö, ü betűkkel jelöltem az oe, ue stb. írásmódot. Az egybe- és különírásnál a füzet szövegét tartottam mérvadónak. V. ö. „az melyis”, „tárházunk-is” „annális” stb.

³² Szabó Károly: Régi magyar könyvtár II. k. Az 1473-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű hazai nyomtatványok könyvészeti kézikönyve, Budapest, 1885. 1901. tétel, 517–518. Nem vettem kézbe. (A továbbiakban: RMK)

³³ A példány előzéklapja és hátsó lapja is hiányzik, későbbi márványozott papírborítója már leszakadt, a borítón azonban érintetlen a vignetta a maga fekete tintás felíratával: Regulamentum Militare Leopoldinum 1698. Ez annyiban nem tévedés, hogy a belső szennylapon, amely az összefűzés szerint kétségtelenül eredeti, a Regulamentum anni 1698. felírat szerepel. Az ellentmondás mindössze az, hogy „Geben in Unserer Kayserlichen Rezidentz-Stadt Wienn den Dritten Monats-Tag Decembris, im ein tausend Sechshundert Sieben und Neunzigisten” (1697!)

A példány eredeti fekete-sárga zsinórral összefűzött, hibátlan és tiszta uralkodói nagy szárazpecséttel hitelesített, Lipót saját kezű, aranytintas aláírásával, Stahrenberg és Wöber autográf ellenjegyzésével. (L. még a 198. jegyzetet is.) A leltári száma 1961-ből származik (1888) de a Könyvgyűjteményi naplóból indoklás és megjegyzés nélkül, piros, átlós vonallal kihúzták. Még egy possessorori bélyegző van az első szennylap verzőjén, szintén a M. kir. Hadtört. Múzeum, 4450 lelt. sz. A régi napló szerint vétel volt 1922. IX. 6-án, ügyirata ma már nem lelhető fel. Ilyen formában ez a példány teljesen ismeretlennek minősül, most először kerül bemutatásra.

Változatlan utányomása ugyancsak Szabónál, kolofonjában a *Repressum, Tyrnaviae Typis Academicis. Anno M.DC.XCVIII.*³⁴ Lelőhelye a bibliográfia szerint a Nemzeti Múzeum, ez ma jelenthetné az Országos Széchényi Könyvtárat, de jelenthetné a Nemzeti Múzeum gyűjteményét is.³⁵ Ez utóbbi kiadásból egy példány a gyulafehérvári Batthyaneumban található, a szebeni jezsuita rendház gyűjteményében volt egykor, a bibliográfia nem említi.³⁶

Az 1699-es magyar nyelvű kiegészítő rendelet vétel útján került a Hadtörténeti Múzeum gyűjteményébe. Az eladóról egyszer már írtam néhány sort, miszerint „hivatásszerűen foglalkozott műtárgyak felhajtásával, közöttük könyvek és nyomtatványok adásvételével is”.³⁷

A 10 lapos kis füzetet 1986-ban restauráltattam, a vegyelemzés emberi és állati ürüléket, vért, sarat, port és egyéb piszkot, mechanikai szennyeződést mutatott ki. Erősen körülvágott és rojtos széle miatt további körülvágása elkerülhetetlennek látszott. Aránylag jó megtartásúak voltak a lapok, csak a C ívet kellett laminálással megerősíteni. Borítója akár eredeti – kiadói – is lehetett, erősen kifakult, de mintáját és színét megőrzött, elvékonyodott papír, szürke, kissé márványozott alapon szimmetrikus és ismétlődő arabeszk (szőnyeg) mintás.³⁸

Vásárlásakor egyszerű törzslapot írt az akkori múzeológus,³⁹ könyvészeti adatokat vagy nem keresett, vagy nem írt le. A Hadtörténeti Múzeum Nyomtatványgyűjteményében dolgozó elődeim második/mellékgűjteménynek kapták a kisnyomtatványt-plakátot, történészek, régészek voltak, akik kizárólag a történeti vonatkozásokat vették figyelembe. A múzeológusi, netán bibliográfusi megközelítés távol állt feldolgozási módszereiktől. (Mentségükre legyen mondva, még ma is vita dül arról, adattár-e a kisnyomtatvány, vagy a könyvtár különgűjteményi része, netán – a kéziratokat együtt – történeti dokumentáció; arról még ritkábban lehet csak hallani, hogy önálló gyűjteményként illesztik bele az „intézményi struktúrába”. Jóllehet, kiállítások

³⁴ RMK 1940. tétel, 529. o.

³⁵ 1995. október 18-án kaptam megkeresésemre választ az Országos Széchényi Könyvtárból, amely szerint az „1698. évi, ugyancsak nagyszombati kiadásból a mi gyűjteményünk is őriz két példányt. (RMK II. 1940/1-2.) Egyéb kiadásról nincs tudomásunk.” A szíves választ ez úton is köszönöm *Wojtilláné dr. Salgó Ágnes* osztályvezetőnek, aki a Régi Nyomtatványok Tárában nézett utána az RMK-ba felvett kiadványnak, s válasza szerint még egy második darab is van a birtokukban a bibliográfiában jelzetten felül.

³⁶ Jelezte XIV-94. Első nyomtatott oldalán korábbi possessori bejegyzés: Inscript. Resid. S.J. Cibin, 1744.

³⁷ Írhattam volna azt is, közismert gyűjtő és nepper, aki azonban mindig csak kvalitásos tárgyakkal kereskedett. Lehet, nincs messze az az idő, amikor a személyiségi jogok sérelme nélkül leírható valamelyik szaklapban a jól ismert „műkereskedő” neve. L. még *Rákóczy Rozália*: I. Lipót feladórendelete, HK. 1989/1. 79. o.

³⁸ Restaurátora, mint eddig valamennyi kényes, nagy figyelmet igénylő nyomtatványé, *Juhászné Szabó Zsuzsanna* volt.

³⁹ A korábbi gyakorlatnak megfelelően nem leltárnaplózták a műtárgyakat, hanem a leltárral egyenértékű törzslapokat fektettek fel. A törzslap adatai: Hadtörténeti Múzeum 19.303. Leltári szám: 6533/Nyt. – Nyomtatvány. Leírása: Leopoldus: „Mi Leopold isten kegyelmességéből...” (Hadi szabályzat) Bécs, 1699. Ny.n. 14,5 x 19 cm. 10 lap + borító. Származása: ...ez a név nem írható le! Vételára 1.200. Ügyirat 281/1962. Megjegyzés, leírás, irodalmi hivatkozás nincs. A méret nyilvánvaló elírás, a füzet nem haránt alakú. Helyesen 19 x 14,5 cm.

tervezésénél sokszor a legalapvetőbb tárgy a nyomtatvány [röplap, plakát], feldolgozása, gyűjteményi rangja mégis a periférián van.)

Így történhetett meg, hogy megvásárlásától restaurálásáig könyvészeti értékelése szóba sem került.

Mint forrás, kinyomtatása óta nem szerepelt a történeti szakirodalomban.

Számomra a visszatartó ok a könyvészeti szakirodalom volt, amely szerint az egyetlen példány a gyulafehérvári Batthyány-könyvtár gyűjteményében található.⁴⁰ Csakhogy nem található ott. A rendelkezésemre álló adatok szerint ezideig nem is tudtam kideríteni, mi volt az alapja annak, hogy mint a Batthyaneum tulajdonát írták le, de azt sem sikerült megtudnom, hogy a (helyette) beletárolt, 1698-as nagyszombati utánnomást valóban helyette írták-e a naplóba?

A szakirodalomba 1882-ben az országos könyvkiállítás⁴¹ alkalmával vonult be, annak azonban egyetlen katalógusában sem szerepel.⁴² Mára az egyetlen tény az maradt, hogy a pillanatnyilag ismert példány a Hadtörténeti Intézet és Múzeum múzeumi kisnyomtatvány különgyűjteményében van.⁴³

⁴⁰ *Sztripszky Hador*: Adalékok Szabó Károly Régi magyar könyvtár c. munkájának I-II. kötetéhez. Pótlások és igazítások 1472–1711. Budapest, 1911. Kézirat. Reprint Budapest, 1967. (2163) 369. tétel [Önkényes címfelvéttellel]. *Regulamentum Militare*. H. n. (Bécs) 1699. 4. r. A-C 2 = 2 1/2 ív = 10 sztan. lev. Egészen magyar szöveggel. Külön címlapja nincs, nem volt. Egyetlen pld. Batthyaneum. Hivatkozás: *Magyar Könyvszemle*, 1882. 93. o.

⁴¹ Az 1882. évi könyvkiállításon írta le Szabó Károly és közölte a Magyar Könyvszemlében. Ő még látta a példányt, Sztripszky nem. V. ö. 40. sz. jegyz. és *Szabó Károly*: Régi magyar könyvészeti adalékok. *Magyar Könyvszemle*, 1882. évi kötet, 93. o. Szabó a saját sorszámozásán kívül egy zárójeles számot is feltüntet, ez azonban nem azonos a később megjelent RMK számával, feltételezésem szerint a kiállítási katalógus sorszáma lehetett. Ezt látszik igazolni, hogy az ősnomtatványok, ritkaságok esetében azonosítható a Könyvszemle és a kiállítási katalógus. Szabó az RMK munkálatai során többször készített részkiadványt a felvett művekről, néha adott lelőhelyet, néha nem. L. még *Szabó Károly*: Az 1473-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű hazai nyomtatványok jegyzéke. Budapest, 1883. ennek 82. oldalán a *Regulamentum militare Tyrnaviae 1697.* és ua. Représsum Tyrnaviae 1698. szerepel, közelebbi információk nélkül. A kiadvány előszavában a könyvészeti kiállításra hivatkozik Szabó, tehát a füzet anyagát ott vette fel. Szándékomban áll a könyvészeti vonatkozásokról, a példányokról és lelőhelyekről bővebb tanulmányt közölni.

Itt a könyvészeti kiállítás kapcsán röviden még annyit a most részletesen ismertetett magyar nyelvű példányról, hogy abban a jegyzékben, amelyet Beke Antal kanonok, könyvtárőr 1881 decemberében írt, mint a Gyulafehérvárról Budapestre küldött könyvsomag kísérőjét, szintén nem szerepel. Sajnos, itt azonban van egy záradék, miszerint ha valamit kifejejtett, utólag írják hozzá az Iparművészeti Múzeumban. Nem tették meg. Gyulafehérvár, Érseki (akkor Püsköpöki) Levéltár, *Protocollum exhibitorum et actorum off. diocesani Transilvaniensis* 1881. Prot. 3447/15. Nov. 1881. Categoria 22. és uott. 3642/27. Dec. 1881. Categoria 4. Országos Iparművészeti Múzeum Adattár. Az 1881-1885. évi iktatókönyv. 1881. 18/12. kelt. beérk. 20/12. 297. sz. Az orsz. könyvészeti kiállításra átengedett munkák kettős jegyzéke. Beke Antal kanonok.

⁴² *Ráth György* előszavával: *Kalauz az országos könyvészeti kiállításához*. Budapest, 1882., 2. átdolg. kiad.: Könyvkiállítási emlékek. Budapest, 1882. Több nyomda és kiadó együttes műve.

⁴³ Törzslap száma: 6533/nyt. Leltárnapló (új) száma: 90.88. Újabb példány 1995 augusztus–októberi kutatásaim során nem került elő sem Magyarországon, sem Ausztriában, sem Romániában (Hadtudományi Könyvtár, Országos Széchényi Könyvtár, Staatsarchiv = Kriegsarchiv, Wien; Heeresgeschichtliches Museum, Wien; Nationalbibliothek, Wien; Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy; Csiki Székely Múzeum, Csíkszereda; Hargita megyei Levéltár, Csíkszereda; Arhivelul Statului Jud. Alba, Gyulafehérvár; Teleki Téka, Marosvásárhely).

A példány impresszum nélküli, analógiák alapján azonban majdnem teljes bizonyossággal mondhatom, hogy nagyszombati kiadás. A korábban már említett latin nyelvű, amely Gyulafehérvárott található (talán e helyett?), Nagyszombatban jelent meg. Betűtípusa, léniája, iniciáléja olyannyira hasonló, hogy jogosnak tartom feltételezésem az azonos nyomdáról.⁴⁴ (334.,335.,336. o.)

Íme, a kiadvány teljes terjedelmében:⁴⁵

„MI LEOPOLD ISTEN kegyelmességéből mindenkor Felséges választott Római Császár, és Német, Magyar, és Cseh Országoknak stb. KIRÁLLYA, stb.

Közönsegesen mindeneknek, az mű generális locumténensünknek⁴⁶, campi-mareschallusinknak,⁴⁷ lövő szerszámink fő praefectusinknak,⁴⁸ lovagainknak generálissinknak,⁴⁹ campi-mareschallusunk locumténenséknek,⁵⁰ generál strásamesterinknek,⁵¹ colonellusinknak,⁵² fő strása-mesterinknek,⁵³ kapitányinknak,⁵⁴ azoknak lejtmányinak,⁵⁵ zászló-tartóinknak, vice strása-mestereinknek⁵⁶, furierinknek,⁵⁷ avagy táborhely járóinknak,⁵⁸ végezetre mindennemő lovas és gyalogságból álló akármely nemzétből való hadainknak, valakik az mi örökös országinkban és provinciáinkban az mű kegyelmes parancsolatunkból akárminemü méltóságban és állapotban vagy most vannak, vagy ezután következének, Császári és Királyi kegyelmességünket! és mind közönsegesen s mind személy szerint akarjuk mindeneknek ez parancsolatunk-által tudokra adni.

⁴⁴ Az 1561-ben alapított nagyszombati jezsuita kollégium számára 1577-ben vásárolta meg Telegdi Miklós győri segédpüspök a nem sokkal korábban feloszlott bécsi jezsuita nyomda készletét, egy összegben, mint „kelléket”. V. ö. *Mayer, Anton*: *Wiens Buchdrucker-geschichte*, Bd. 2. 1682–1882. Wien, 1887. 34. o. és *Lorck, Carl*: *Handbuch der Geschichte der Buchdruckerkunst*. T. 1. 1450–1750. Leipzig, 1882. 143. o. A nagyszombati jezsuita nyomdának a saját szükségletet kielégítő betűöntésre privilégiuma volt, valószínű helyben készítették az iniciálékat, léniákat, nyomdai cifrákat is.

⁴⁵ A szöveg átírásával kapcsolatos elveket l. a 31. jegyzetben foglaltak szerint. Az „ET” jelet értelemszerűen vagy nem írom ki, vagy „és” kötőszóval oldom fel, felsorolásnál a stb. rövidítést használom.

⁴⁶ generális locumtenens = (általános) helyettes (az uralkodó helyett hadbaszállt fővezér)

⁴⁷ campi-mareschallus = tábornagy

⁴⁸ lövő szerszámink fő praefectusi = fő szertármester, fegyvertárnagy

⁴⁹ lovagaink generálissi = lovassági tábornok, a lovasság tábornoka

⁵⁰ campi-mareschallusunk locumténense = altábornagy

⁵¹ generál strása-mester = főstrásamester, generálőrnagy, vezérőrnagy

⁵² colonellus = ezredes

⁵³ fő strása-mester = őrnagy

⁵⁴ kapitány = százados

⁵⁵ azoknak lejtmányi = hadnagyai

⁵⁶ vice strása-mester = nem rangfokozat, az őrnagy beosztás szerinti helyettese

⁵⁷ furier = élelmezési (al)tiszt

⁵⁸ táborhely járó = szállásmester

Az el-múlt 1697. esztendőben Karátson havának⁵⁹ harmadik napján, költ kegyelmes regulamentumunkat publicaltatván, akartuk annak állandó megmaradását, hogy annális jobban, az mű hadainkra való gondviselésünk, és azoknak job modgyával való fenyítettékben tartása mehessen véghez, és annak felette (az mely-is nekünk kegyelmes és álhatatos ügyekezetünk) az mű országainkat meg tarthassuk, tárházunk-is meg nem fogyatkozzék, vitézink-is jobban élhessenek, hanem edgyüt mind az kettő jól megmaradván, országink-is felettéb és erejek felett ne terhelhessenek, és azzal az mi tárházunk ne károsodgyék, hadaink-is az mi szolgálatunkra alkalmatlanokká ne tétessenek. Melyre nézve szükségesnek itéltük az mi fel tött célunknak elérésére, hogy azokat az mellyek azon regulamentumnak practicálásában és meg tartásában nehezeknek és hibásoknak találtattak, és az mely punctumokban az mű kegyelmes ügyekezetünk szerént nem engedelmeskedtenek azoktól ujabban tanátskozván, ez ide aláb meg irt punctumok szerént resolválván magunkat, kiharantsolánk.

Első: (Az gazdától járandó tartozásnak tollálása).⁶⁰ Megtapasztaltuk, hogy a mi fellyebb említett regulamentumunk szerént, az köz vitéznek gazdájától való tartása, melly, jóllehet ő magában, igaz értelem, és azzal való jó élés szerint, a gazdáknak szerzett volna semmi felettébb való nehézséget, az vitéznek pedig, maga mindennapi tartására, nagy könnyebbség lött volna, teljességgel idegen értelemre vonatott; és sokak, az vitézek közzül gazdájoknak sok féle-keppen való terheltetésére, mint egy okot és alkalmatosságot vöttek belöle. Elannyira, hogy az mi kedves országink és provinciaink, az nehézségnek el-távoztatására azon vitéznek az gazdától való tartásának tollálása, (el-vétele) felől, egyenlő akarattal könyörgöttek, melynek-is tollálásáról, mi kegyelmesen resolváltunk, az mint hogy ezen resolutionk által tollállyuk és elvesszük.

Második: (Mit kívánhat az militia quartélyában gazdájától): Ennekutánna quartélyába beszálván az vitéz és ott lévén, semmivel-is, akarminémmü mod és praetextus alatt,⁶¹ nem tartozik az gazda, hanem tsak szállás adással, köz-névvel servicczel, az mint az első regulamentumban bizonyos, szorosson meg határozott formába le vagyon írva, és naponként egy portio kenyérral, tsak azoknak azzalis, az kiket az meg-mondott regulamentum szerént az gazdáknak kell vala tartani. Az generál stábból⁶² és regimentekből⁶³ való több személyeknek pedig semmivel egyébbel nem tartozik, hanem házzal és lovok számára istálloval, hanem az cassából⁶⁴ járo magok pénzbeli fizetésekkel meg kell elégedniek.⁶⁵

⁵⁹ karátson (karácsony) hava = december

⁶⁰ Minden pont mellett, mintegy fejezetcímként, lapszéli megjegyzés található. Nyomdatechnikai okok miatt azonban ezt a szövegközlésben nem lehetett megoldani, így folyamatosan (zárójelben) iktattam a szövegbe. Tollálás = eltörlés, felfüggesztés, itt: megszüntetés.

⁶¹ praetextus = szokás, ürügy; szövegbeli jelentése: semmilyen móddal és ürüggyel nem követelhet többet szállásadó gazdájától a katona, mint amennyi a rendeletben írva van.

⁶² generál stáb = vezérkar, itt az ezred vezérkara is

⁶³ regiment = ezred

⁶⁴ cassa = itt az állami (pénzügyi) képviselőket ellátó ezredpénztár

⁶⁵ Az 1697-es rendelet felsorolja, hogy kik azok a tisztek, akik zsoldot kapnak, tehát a szállásadó gazdák részére, a szállás kivételével, fizetni tartoznak. A prima plana, azaz a szemlekönyv (mustrakönyv) első lapján szereplő ezredtörzsbeli tisztek és altisztek, a trombitásokkal bezárólag, havi illetményben részesültek, illetve

Harmadik: (Meg különböztetések azoknak, a kiknek gazdájoktól jár kenyerek, azoktól a kiknek a cassából jár pénzbéli fizetések): Ezt pedig ezen pénz fizetés mellett az gyalogok közt alá az strása-mesterig kell érteni, ki rekeztetvén mind az által az strása-mester: az lovasok közt pedig az dobosig, kovácsig, nyergesig, tizedesig, és az köz lovas vitézig, mind az nyári mind pedig a téli holnapokra nézve, az első regulamentumban leírt mód szerint.⁶⁶

Negyedik: (Mennyi pénzbéli fizetések jár azoknak, az kiknek az gazdák adnak kenyeret): Azok közül a kiknek kenyerek az gazdától, az gyalogoknak egy holnap portiojokra, három, három forintyok, az lovasoknak pedig, az hat téli holnapok alatt, holnaponként flo. 4. x. 20.⁶⁷ az hat nyári holnapok alatt, holnaponként három forintyok kész pénzü, és következendőképpen az kenyerek mellett naponként, az ide alább specificált⁶⁸ fizetések, a cassából, vagy az cassa assignátioja⁶⁹ által ki jár.

Az gyalogság között	x. ⁷⁰	
egy strása-mesternek ⁷¹	18.	Ezekből az kapitány
strása mester locumtenensének ⁷²	12.	magánál meg tart, és

meghatározott porció-járandóságuk volt. L. erről részletesebben: *Rákóczy: Bihar vármegye. HK. 1992/2. 111–112. o.*

⁶⁶ Az első regulamentumban leírt mód: 1697. december 3.

A gyalogságnál havi porció

az ezredes része	50,	lovának	12
alezredes	13,		8
őrnagy	5,		6
szállásmester	4,		3
stb. a zászlósig, kinek	4,		2
a lovasságnál az ezredes része	50,	lovának	17
alezredes	13,		10
őrnagy	5,		8
szállásmester	4,		4
stb. a trombitásig, kinek	2,		1 porció jár

Mindazok, akik pénzbéli járandóságot kapnak a cassából, az alábbi illetményben részesülnek:

őrmester	7 forint 30 krajcár
élelmezésvezető, írnok,	
felcser stb.	5–5 forint.

A rendelet tartalmazza a porció pénzbéli megfelelését is, e kettőt azonban felcserélni nem lehetett. *Regulamentum militare 1697. Bey der Infanterie. B ív recto-verso, Bey der Cavallerie: C ív verso.*

⁶⁷ flo. 4. X. 20. = 4 forint 20 krajcár. L. még a 22. sz. jegyzet második részét

⁶⁸ specificált = itt: részletezett

⁶⁹ assignátio – itt: utalványozás

⁷⁰ az „x” a krajcár jelölése

⁷¹ strása mester = őrmester

⁷² strása mester locumtenense = nem rangfokozat, az őrmester beosztás szerinti helyettese

furiernek ⁷³	12.	köntös tsináltatására colonellus kezében ad.
íródeáknak	12.	
mezei borbélynak	12.	x
káplárnak ⁷⁴	12.	4.
káplár helytartójának ⁷⁵	9.	3.
mindenik musikásnak	9.	3.
furierschicznek ⁷⁶	9.	3.
köz vitéznek	6 2/3	2 2/3

Ezt pedig az hat téli hónapokról kell érteni.

Az hat nyári hónapokban pedig:

	x.	Ezekből magánál megtart az kapitány és köntös tsináltatásra az colonellus kezébe assignál.
egy strása mesternek	18.	
strása mester locumténensének	12.	
furiernek	12.	
iro deáknak	12.	
mezei borbélynak	12.	x
káplárnak	12.	4.
káplár helytartójának	9.	3.
musikásnak	9.	3.
furierschicznek	9.	3.
közvitéznek	5 1/3	3 1/3

A lovasok közt: Ezekből az kapitány magánál tart és köntös tsináltatásra az colonellus kezébe ad.

	x.	x.
egy nyergesnek	9.	5.
kovátsnak	9.	5.
tizedesnek	18.	5.

Ezt pedig a téli hónapokról kell érteni.

Az nyári hónapokban pedig:

	x.	x.
egy nyergesnek	6. Ezekből pedig köntösre marad.	2.
kovátsnak	6.	2.
káplárnak	12.	2.
köz vitéznek	6.	2.

⁷³ furier = szállásmester

⁷⁴ káplár = tizedes

⁷⁵ káplár helytartója = szabados, vicetizedes

⁷⁶ furierschicz = számvevő altiszt

Az lovas drágonok közt⁷⁷

	x.	x.
egy dobosnak	9. Ebből köntösre	5.
kovátsnak	9. marad.	5.
nyergesnek	9.	5.
káplárnak	18.	5.
köz vitéznek	9.	2.

Ezt pedig az téli holnapokról kell érteni.

Az nyári holnapokban pedig:

	x.	x.
egy dobosnak	6. Ebből marad kön-	2.
kovátsnak	6. tösre	2.
nyergesnek	6.	2.
káplárnak	12.	2.
köz vitéznek	6.	2.

Ezen pénzbéli fizetés pedig naponként egész esztendő által, mind nyárban mind télben, ezen prejectum⁷⁸ szerént kijár, az kenyerele edgyütt, melly az téli hónapokban quartélyban az gazdától, az quártélyon kívül pedig, az magazinumokból, vagy másképpen az vitéznek avagy az lakosnak pénzbéli fizetése és költsége nélkül adatik.

Ötödik: (Az gregáriusok⁷⁹ számára járó pénzbéli fizetéssel mint kellessenek az tisztviselőnek oeconomizálni:⁸⁰)

Ezen pénz fizetéssel mind nyárban, mind pedig télben, az köz vitéz tartására való élést, az tisztviselő az elmúlt esztendőbeli regulamentumunkban, és ezen patensünkben tött ordinantiának⁸¹ megbomlása, és az provincianak terhelhetése nélkül megszerezze, és hadi szolgálathoz kívántató köntöséről gondot viseljen; Úgy, hogy üdőről üdőre mikor kívántatik, az vitéznek kisebb köntöséről gondot viseljen; Az mi megmarad pedig benne, az cassában conservállyá,⁸² hogy minden két esztendőben az regiment nagyobb köntösre meg-készíttethessék. Hogy pedig megtessék ezen pénz mitsodás kéméllés és gondviselés alatt vagyon; Az kapitány valamit el-tart az vitéz fizetésében, nem tsak az sereg vagy compania számtartó könyvében rend szerint tartozik azt fel-irni, hanem annakfelette az vitéznek-is czédulát adni rolla, mellyben nem tsak az légyen világosan megirva, mit tartott-meg magánál az vitéz fizetésiben, hanem az-is, mit fizetett-meg üdőről üdőre az vitéznek, mind kisebb, mind egész köntösében, az kapitány, és mind egyiket, mind másikat miben tudgya-fel a vitéznek.

⁷⁷ lovas drágon = dragonyos

⁷⁸ prejectum = projektum = itt: javaslat, pontosabban előírás

⁷⁹ gregárius = közvitéz, közlegény, közember

⁸⁰ oeconomizálni = itt: gazdálkodni

⁸¹ ordinantia = ordinatio, itt: rendelkezés

⁸² conservállyá = itt: megőrizze

Az ilyen czédulák pedig az compánia számtartó könyvével együtt, nem tsak mustrák⁸³ alkalmatosságával hozattassanak elő, és az cassa is mutattassék-meg az commissariusnak,⁸⁴ hogy megtessék, mint viselt gondot, mind az kapitány az kisebb, mind az colonellus avagy commendans⁸⁵ az egész köntösrül; hanem mint hogy az regimentek-mellett lévő hadi commissariusinknak, azon kívül-is instructiojuk tartya, hogy az regimentekről rendes prothocolumot⁸⁶ tartsanak, ő nékik-is megkell parantsolni, és az regimenteknek-is rea kényszeritessenek, hogy ennekutánna az olyan compániák könyvei, az magok commissariussitol-is, valamennyiszer lehet, avagy minden holnapokban, ha tsak egyszer-is meg láttassanak, és így ők az olyan könyvéket ezen mi kegyelmes parantsolatunkhoz kívántato formában talállyák, azoknak continentiáját⁸⁷ személyről, személyre, az regimentekről valo prothocolumjokban fel-irják, és azokat esztendo elmulvan, az utolsó őszi mustra alkalmatosságával, az compániák könyveivel újabban conferállyák,⁸⁸ és annakutánna azon protocolumokat az mi generális commissariátusunkra⁸⁹ bé-adgyák; Hogy így mindenkor jelen fundamentumos informátionk lehessen, és onnan meg tudhassuk, esztendőről, esztendőre mindenik regiment az maga oeconomiájában mennyire mehetett elő. Az mint hogy⁹⁰ az mi hadi commissariusinktól celebrálandó particuláris mustrái,⁹¹ mind pedig tavasszal és ősszel léendő két közszenséges mustrák alkalmatosságával⁹² meg kell vizsgálni, ha az a mit el-tartott az tisztt az köz vitéztől, az cassában vagyone? Mellyhez képest nagyobb securitásra⁹³ nézve, az mint eddig-is szokás volt, a cassához valo koltsra az kapitánnyal edgyütt az alsobb tisztt visellők és örögjéb köz vitézek közzül ketten ketten visellyenek gondot.

Az mi pedig az közönséges költségeket nézi, kegyelmesen tellyes bizodalommal vagyunk, az mi regimenteink colonellusihoz, és commendánsihoz, hogy az kezek alatt lévő seregekbéli vitézekkel olly atyaiképpen bánnak, és arra czéloznak, hogy minden haszontalan költséket el-távoztassanak, és az regiment költségét kémélvén, az magok hasznokot nem keresik. Minek-okáért mi amaz rend szerént való és közönséges regiment szükségére computáltatni⁹⁴ szokott három garasoknak el-tartását, ezen parantsolatunk által tellyességgel tollálni akarjuk, és minden regimenteinek colonellusit és commendánsit tiltyuk, hogy illyen költségnek nevezeti alatt semit-is az szegény vitéz

⁸³ mustra = lustra, szemle

⁸⁴ commissarius = itt: hadbiztos

⁸⁵ colonellus avagy commendans = az ezredes, vagy parancsnok

⁸⁶ prothocollum, = itt: kimutatás

⁸⁷ continentiáját = tartalmát

⁸⁸ confrállyák = itt: vessék össze

⁸⁹ generális commissariátus = fő-hadbiztoság

⁹⁰ sajtóhiba a szövegben: kogy (sic!) A javított változatot adom.

⁹¹ celebrálandó particuláris mustra = itt: a megtartásra kerülő részleges szemle

⁹² közszenséges (közönséges) mustra = a rendszeres általános szemle

⁹³ securitás = biztonság

⁹⁴ computáltatni = kiszámolni, itt: „közcélra” visszatartani

fizetéséből magonak ne vegyenek, hanem ha valami efféle el-kerülhetetlen költség kívántatnék, azt a regiment előtt, fundamentumos okokkal meg mutassák, és továbbra többet el-ne tartsanak, hanem csak annyit, az mennyit elő adtak, és decláráltak az regimentnek, mert ha az mi hadi commissáriusunk particuláris vagy generális mustrák alkalmazásával, valamely tiszt viselőt az ilyen szín alatt valo hamis nyereségben, és kereskedésben eszékbe vennének, és rajta érnének, az ilyen tiszt-viselő maga tisztiből mindgyárt kivetttévén, mások példájára kemény büntetéssel meg büntettetik. Az egész regimentet közönségesen illetvén pedig az fellyeb meg-irt mod szerént emergáló expensák,⁹⁵ azokban nem tsák az köz vitéznek, hanem az egész regimentben mindennek, az colonellustol fogva az utolsoig, az maga részsze szerént proportionaliter kell contribuálni.⁹⁶ Egyebek iránt a kik miatt léznek avagy lenni kell az expensáknak, azoknak meg kell fizetni.

Hatodik: (Honnan és mi formában kell kijárni az militia fizetésének): A fizetésnek immediate,⁹⁷ avagy az mi generális hadi cassánkból kell lenni; avagy a mint az szükség és az környül áló dolgok fogják kívánni, az cassa dispositiojából⁹⁸ az quártélyok statussitol⁹⁹ olyan modon kell lenni, hogy az regiment mellett lévő commisárius minden compániára holnaprol holnapra az compania kapitányának specificatiót¹⁰⁰ ad, az kapitány az specificatio szerént a maga quietanciájára¹⁰¹ az quártélyok státussitol lévő az pénzt, és aszt ezen mi ordinantiánk szerént az több officiálisok¹⁰² és gregáriusok között el-oszsa, azt pedig az mi köntös tsináltatásra valo, magánál tartya és az colonellusnak assignállya.¹⁰³ Ellenben a quártélynak státussi az commissárius specificatioját az tiszt viselőnek quietantiájával edgyütt, azon provinciában levő generális avagy fiscális cassára¹⁰⁴ viszik, avagy küldik és annyiról, az mennyi az specificatióban és quietantiában lesz irva, az fizető mestertől quietantiát vesznek, és azon quietantiát annak az provinciabéli perceptornak,¹⁰⁵ a kinek kezében tartoznának az reájok esett contributiot bé szolgáltatni, bé adgyák kész pénz helyén. Az perceptor-is hasonloképpen kész pénzben tudgya fel azon quietantiáját, és az egész portiobéli quantumnak defalcatiojára¹⁰⁶ be-adgya a cassának: És így egy felől az militia-is minden haladék nélkül az magáét percipiállya,¹⁰⁷ másfelől pedig, az quártélyok státussi, és az

⁹⁵ emergáló expensák = itt: kiadásként jelentkező növekvő költségek

⁹⁶ proportionaliter kell contribuálni = itt: részarányosan kell hozzájárulni, a költségeket viselni

⁹⁷ immediate = közvetlenül

⁹⁸ dispositio = rendelkezés

⁹⁹ (quártélyok) statussi = statusai = itt: (a szállás)adók

¹⁰⁰ specificatio = kimutatás

¹⁰¹ quietantia = nyugta

¹⁰² officiális = tiszt

¹⁰³ assignál = utalványoz

¹⁰⁴ generális, avagy fiscális cassa = az adott közigazgatási terület központi állampénztára

¹⁰⁵ perceptor = adószedő, itt: pénztáros (pénztárnok)

¹⁰⁶ defalcatio = itt: kiegyenlítés

¹⁰⁷ percipiál = elfogad, elvesz, itt: beszéd, betételez

generális cassa egymással jó idején számat vetvén meg edgyeznek. Mellyhez képest a regimentek mellett való commisarius szorgalmatosan maga kötelessége szerént az militának valóságos mivolta és állapotya szerént formállya az ki adando specificatiot, úgy, hogy, ha egy, vagy töb vitéz halna meg azok közül, az kikiről specificatiot adott ki, attól a naptól fogva, a mellyen meg holt, az holnapnak utolsó napjáig járo fizetését, az meg holt vitéznek reservállya,¹⁰⁸ és e végre az következő holnapra való specificatióban, az ilyen defectust notálván¹⁰⁹ arra az holnapra való summából defalcállya,¹¹⁰ hogy így az ilyen kéméllés az mi generális hadi cassánknak hasznára légyen. És így az commisarius holnaponként az ki adott specificationak hiteles párját, adgya az regiment commendánsának, avagy colonellusának, (hogy abból bizonyoson végére mehessen az maga regimentye fizetésének) egy hasonló párt adgyon az maga instántiájának,¹¹¹ tundiilik az mi generális fő commissariátusunknak (hogy onnan az mi Udvari Kamaránknak informatioja lehessen) magának-is pedig az specificatiot kezéhez vévő offiálistól subscribáltatott egy párt tartson meg.¹¹²

Hetedik: (Mészár-székről való gondviselésnek modgya, vagy az helyen a vitéznek naponként ajándékon járandó két krajczárnak meg fizetése.): Hogy pedig az fellyebb meg irt pénzbeli fizetés mellett és az egész esztendő által, télben, az gazdától nyárban pedig, az mi magazinuminkból, vagy másunnan, nem az portiok szerint, hanem fő számra járandó¹¹³ kenyére mellett subsistállyon¹¹⁴ az vitéz, az kinek az fellyebb való esztendőben az gazdától kellett tartásának kijárni, és magát el-tarthassa az mi guberniumink által olyan rendeléseket tétetünk, és egész télen által minden földes ura, vagy felsőbb tiszt olyan rendet tégyen,¹¹⁵ hogy az quártélyban levő vitéz az maga quártélyában minden nap, egy egy font hust vehessen: Avagy ha az jól véghez nem mehetne, és az olyan dispositio nehéznek avagy lehetetlennek láczanék az quártély státussinak, ez alkalmatossággal subleváltatván¹¹⁶ az quártély státussi az husadástol, tartoznak ellenben az vitéznek, a kinek napjában egy egy font husa jár, minden napra az egy egy font hus helyén két két krajczárt adni ajándékon, mellyet meg adván az egy kenyéren kívül, mellyről gyakorta volt emlékezet, semmit-is nem tartoznak a gazdák adni, hanem az vitéz élyen maga pénzén, és az quártély státussinak minden aggravatioja nélkül¹¹⁷ tartozik az maga intentioját procurálni.¹¹⁸ Ezt pedig úgy kell érteni, ha amikor quártélyban lesz a vitéz; táborban pedig és mezőben, reá kell vigyázni, és azon kell

¹⁰⁸ reservál = fenntart, (le)foglal, itt: visszatart

¹⁰⁹ defectust notálván = a hiányt feljegyz, itt: fogyatékbba veszi az elhunytat

¹¹⁰ defalcállya = lerója, itt: leírja

¹¹¹ instántia = kérvény, folyamodvány, itt: előterjesztés, felterjesztés (a kimutatásokról)

¹¹² egy párt tartson meg = a pár itt példány értelemben áll

¹¹³ fő számra = létszám szerint

¹¹⁴ subsistállyon = itt: éljen meg

¹¹⁵ felsőbb tiszt = uradalmi tisztségviselő, jószágigazgató, intéző

¹¹⁶ subleváltatván = felmentve(legyenek)

¹¹⁷ aggravatio = elmarasztalás

¹¹⁸ procurál = maga-magának gondját viseli

munkálkodni az mi generális-commendánsinknak, hogy elegendő találtassék olcso áron, az mi kívántatik, és az több jó dispositiok között az markotányok árának-is illendő és igaz árrok szabattassék.

Nyolcadik: (Mi formában ismertetik meg, kiknek és hány vitézeknek kell husárol gondot viselni a quártélyban vagy az helyén kiknek jár ki ajándékon napján két krajczárok): Hogy pedig az quártélyokban az hus vagy az hus helyén adando két krajczár alkalmatosságával valami tsalárdság ne essék, és mások az vitéznek nevével ki ne fogják az hust, vagy az hus helyén járo két krajczárt, avagy egy font husa járván napjában az vitéznek, hogy többet ne kérhessen és vehessen, az quártélyok státussi meg tudhattyák az holnapok szerént adando specificatiokból, hány vitéz legyen ő nállok olyan, az kinek husa jár, vagy az helyén valo két krajczár, és következendőképpen disponálhatni arrol-is, mennyi font hust, avagy mennyi két krajczárt kellessék administrálni. Hogy pedig mind ezek jó rendel és bizonyoson mehessenek véghez, az regiment mellett, vagy az quártélyban lévő commissarius minden holnapban hiteles extractust¹¹⁹ adgyon, mellyben specificálva légyen, hány vitéznek kelletik naponként hust adni.

Kilencedik: (A quártélok reparatioji¹²⁰ alkalmatosságával jelen lévő császár ő Felsege commissáriusnak hivatallyok:) Az mint az mult esztendőbéli ki adott regulamentumunkban rendeltük volt,¹²¹ ugy mostis iterato¹²² aszt kegyelmesen confirmállyuk és parancsolljuk, hogy mikor valamely provinciabéli guberniumnak dispositiojára, valamely provinciában, fejedelemség alatt, districtusban, vagy vármegyében, quártélyok repártitioja léssen, az mi hadi fő commissariátusunk, az alatta való fő vagy substituált¹²³ commissáriusok által jelen légyen. A pedig, a ki, a mi hadi fő commissariátusunk nevével az quártélyok repártitioja alkalmatosságával jelen léssen, sine voto¹²⁴ assistállyon, és tsak arra vigyázzon, az mit néki speciális ordinantiáink által üdöröl üdöre fogunk parantsolni. Nevezetesen pedig az olyan repartitioja alkalmatosságával való gyűlésben, az fő avagy substitutus hadi commissárius az quártélyban szálló vitéznek számát, név szerint, listában, adgya ki az provinciának; ő pedig viszontag quártély czédulát veszen arrol, mellyik vitézt azok közül az kiket listában adott volt mitsoda quártélyban kellessek szállitni, melly quártély czédulákkal az el-múlt esztendőbéli regulamentumunkban irt 11. Paragraphusnak¹²⁵ continentiája szerint kell procedálni,¹²⁶ azonkívül, hogyha valamely quártélyban lévő vitéz, avagy ló meg talál halni, az gazda

¹¹⁹ extractus = kivonat

¹²⁰ reparatio = itt: megújítás

¹²¹ A pátenis következetesen az „el múlt esztendőbéli regulamentumról” szól. Kétféleképpen érthető: az eltelt időtől függetlenül *elmúlt* az előző egy, vagy két esztendő, vagy pedig úgy, hogy az alaprendelet decemberben jelent meg, ez pedig januárban; naptár szerint két év a különbség, az eltelt idő szerint alig egy. Bármelyik feltételezést fogadjuk is el, az bizonyos, hogy az utalás az 1697. évi rendelkezésre vonatkozik.

¹²² iterato = ismételten.

¹²³ substituált = helyette kirendelt, helyettesítő

¹²⁴ sine voto = vélemény nélkül

¹²⁵ Az alaprendelet 11. Paragrafus

¹²⁶ procedálni = eljárni

az quartély czédulát nem az kapitánynak (commendans tisztnek) hanem az földes urának, avagy tisztinek, és az által az quartély specificatiojának holnaponként való elő adása, alkalmatosságával az hadi commissáriusnak adgya, hogy így az commissárius meg tudgya, az vitéznek vagy az lonak héjját; Az mint hogy ez mellett

Tizedik: (Az meg holt vitéznek, avagy lonak megjelentéséről való mod és meg határozott üdő): Mihelyt valamely vitéz, vagy ló, meg talál halni, az gazda tartozik 24. orák alatt az urának vagy tisztinek hurré adni, az ura, vagy tiszt pedig az hadi commissáriusnak adgya értésére: Hogy az bellicus commissárius,¹²⁷ mikor az regiment holnaponként való tabellát ad (melly-is hogy tsalhatatlanul meg légyen, még pedig az mi fő commissáriátusunktol adatott forma szerint itt-is kegyelmesen parantsollyuk iterato) abbol meg láthassa, ha az vitéznek, vagy lonak defectussa, fel vagyone irva, és arra a naprae az melylyen történt.¹²⁸

Tizenegyedik: (Az quartélyban levő vitézek és lovak conscriptiojának modgya): Továbbra mivel az első regulamentumnak 13. Paragraphussa szerint¹²⁹ az quartély czedulák dolgában, kiváltképpen olyan difficultás¹³⁰ lött, hogy többire¹³¹ az gazdák irni nem tudván, az quartély czedulákra kívántato irások végben nem mehettek. Annak okáért ez helylyében kegyelmesen parantsollyuk, hogy minden holnapnak végben az egész falun, avagy egy igazgatás alatt lévő quartélylok, az biró, vagy más az egész communitásból való irástudo, deputatus által meg vizsgáltsanak, és azokban az quartélyokban szálott vitézek és lovak, mind jelen találtatván, nevek, vezetek nevek, és tiszték szerint irattassanak fel, és specificáltassanak,¹³² és annakutánna, az illyen specificatio adassék az földes urnak avagy tisztnek, melly specificatioval ugy kell tselekedni azután az mint világosabban az elmúlt esztendőbéli regulamentumunknak 10. Paragraphusában¹³³ kegyelmesen rendeltük, melly paragraphust-is mi egészszén confirmálunk, azonküvül, az mellyek ott az gazdától való vitéz tartásáról irattak, mellyek ezen ordinántiánk által tolláltattak.

Tizenkettődik: (Az etappáknak¹³⁴ meg fizetése, vagy computussa¹³⁵): Az etappák avagy márhusbéli¹³⁶ expensák¹³⁷ dolga ugy marad, az mint az első regulamentumban le vagyon irva, és semmiis abban meg nem változik, hanem minden portiora az etappákért napjában hat krajczár számláltatván, az mi generális hadi cassánk az equilis¹³⁸ portiókért

¹²⁷ bellicus commissarius = hadbiztos

¹²⁸ vagyone, naprae! Nem sajtóhiba, így az eredetiben. Vagyon-e, stb.

¹²⁹ Az 1697-es rendelet 13. Paragrafus

¹³⁰ difficultás = kifogás

¹³¹ többire [sic!] = többnyire

¹³² specificáltassanak = jegyeztessenek fel, vegyék jegyzékbe őket

¹³³ Az 1697-es rendelet 10. Paragrafus

¹³⁴ etappa = a katona élélme

¹³⁵ computus = visszatartás

¹³⁶ márhusbéli = marsban, azaz menetben lévő katonaság

¹³⁷ expensák = kiadások

¹³⁸ equilis = lovas, equilis porció = lóporció

egészszen fizessen meg. Az vitéznek pediglen uttyában és quártélyán küvül napjában négy krajczára járván, az orális¹³⁹ portiora még két krajczárt tartozik adni; Eszt pedig tsak a köz vitézről, és azokról kell érteni, az kiknek mindennapi fizetésekből köntösök tsináltatására bizonyos defalcatio¹⁴⁰ léssen, és az kiknek lovok télben és nyárban, az mi költségünkön tartatik, mert mások az etappákat, avagy rájok való marshusbéli¹⁴¹ költségeket, magok tartoznak meg fizetni, ugy hogy az ország, avagy provincia, edgy olyan etappán élödett portiora, az mi tárházunknak hat krajczárt tud fel, az mi tárházunk pediglen azon hat krajczárt az holnaponként lévő fizetésből ki tartya, az mint hogy az fellyebb meg-irt állapotban valoknak fizetésekből egy orális portiora valo etappáért, napjában négy krajczár el-tartatik. Hogy pedig az etappáknak ilyen modon való meg fizetése jó rendel, és a provinciának az militiával való controversiája¹⁴² nélkül mennyen véghez, és így valamint arrol való nehéz és hosszu üdöre terjedő meg edgyezés ne következék, a seregekkel vagy regimenttel utazó bellicus commissárius, és az provincia részszéről az etappáról disponáló provinciális commissarius között, az egész dolog illymodon tractáltassék,¹⁴³ és igazgattassék, hogy minden écczakai szállásrol ki menvén az seregek avagy az regiment, ezen két commissárius között az percipiált etappákról légyen computus, az, az, az¹⁴⁴ provinciális commissárius remonstrállya¹⁴⁵ hogy hány orális és hány equilis portiokot tartott abban az meg szálló helyben, és arrol egy bizonyos specificatit írjon, melly-is hiteles subscriptio által, azoknak az seregeknek commendans officiálisától¹⁴⁶ meg erőssitessék, és az provinciális commissáriusnak azon officiálistol az specificatio igaz párban arrol való recognitioval együtt, hogy az specificatio szerint adattak az etappák, ki adassék; az mely etappák perceptiójára¹⁴⁷ az bellicus commissárius az pénzbeli fizetésről holnaponként adandó specificatio alkalmosságával reá vigyázni, és a fizetésből anynyit, a mennyi etappákban percipiáltatott meg tartani tartozik; Az provinciális commissárius pediglen spetificatit és recognitit¹⁴⁸ vévén a bellicus commissáriustol tartozik kezekben adni azoknak, a kik etappákat subministráltak,¹⁴⁹ hogy azok az ilyen dokumentumokat contributiojoknak defalcatiojára, kész pénz helylén adhassák bé az provinciális perceptoroknak¹⁵⁰ melly

¹³⁹ orális = itt: a személyre szóló élelem

¹⁴⁰ defalcatio = levonás

¹⁴¹ marshusbéli = l. a 136. jegyzetet: márhus

¹⁴² contorsia = perlekedés, viszály

¹⁴³ tractáltassék = itt: (ilyen módon) történjék a megegyezés

¹⁴⁴ Így az eredetiben, nem sajtóhiba az ismétlés

¹⁴⁵ remonstrál = előterjeszt, itt: mutassa ki

¹⁴⁶ a sereg commendans officiális = parancsnok

¹⁴⁷ perceptio = bevétel

¹⁴⁸ recognitio = elismervény

¹⁴⁹ subministráltak = szolgáltattak (ki)

¹⁵⁰ (provinciális) perceptor = (területi) adószedő

documentumokat hasonlóképpen az generális avagy filialis bellica cassa-is¹⁵¹ kész pénzben tartozik bé venni az provinciális perceptortól.

Tizenharmadik: (Az excessusok¹⁵² miatt esett károknak refusioja:¹⁵³) Hogy pedig ezen mi ordinantiánkban job elő menetele lehessen és a provinciális perceptor és az mi generális vagy filiális bellica cassánk között keveseb hiba essék, ezen patensünk által kegyelmesen parantsollyuk és mindeneknek tudtára adgyuk, hogy ennek utánna az mi generális avagy filialis hadi cassánknek az excessusokért semmit-is imputáltatni¹⁵⁴ nem engedünk, hanem, ha mi excussusok lesznek, az mint gyakorlatossággal való ordinantiáink tartják, az quártélyokban vagy marsusokban lévő első commendans officialis tartozik azokrol meg felelni, és avagy mindgyárt meg fizettesse az kárt az excedálóval,¹⁵⁵ avagy ha maga az officialis miatt mult, avagy haladott és az kárnak meg fizetése, maga fizesse meg a kárt. Ellenben pedig az vétkes példásképpen meg büntettetvén, nem tsak árestum alá vetessék, hanem az provinciának, mellyben az excessus lött, instanciájára,¹⁵⁶ és dispositiojára fizetése mind addig meg tartassék az hadicassában, mig a kár vallások meg fizetődnek. (Az excessusokrol való panasznak és processusnak¹⁵⁷ modgya): Annakokáért az mi provinciabeli guberniuminkat kegyelmesen intyüik, és parantsollyuk, az mint hogy ő általok minden földes urak, és minden provinciabeliek intetve légyenek arrol, hogy ha a quártélyban valami excessus lészen, és az commendans officialis elégséges, igaz és az kárt fel érő fatisfactiot¹⁵⁸ nem tétet, vigyék az megbántodást abban az provinciában, vagy districtusban lévő commendanshoz, ki-is aszt az officialist, a ki fatisfactiot nem tétetett, minden exceptio¹⁵⁹ nélkül arestáltassa, és helyében substituáljon¹⁶⁰ más officialist, és annak utánna az ilyen casust minden documentumokkal és circumstantiákkal¹⁶¹ az provincia az mi udvari cancelláriánk által; az árestáltatotnak minden maga mentségéről való argumentumit pedig az meg mondott commendans az mi udvari hadi tanátsunk által, az mi regulamentumunknak meg tartására instituáltatott¹⁶² udvari deputationkra¹⁶³ adgyák bé, melly udvari deputationk meg értvén a casust, meg láttya kinek kellessék ezen dologrol ítéletet tenni, hogy így mind az actor¹⁶⁴ mind a reus¹⁶⁵ competens forumra

¹⁵¹ filialis = filialis; generális, avagy filiális bellica cassa = a központi, avagy a kihelyezett hadpénztár

¹⁵² excessus = kihágás, szabálytalanság

¹⁵³ refusio = megtérítés

¹⁵⁴ imputáltat = beszámíttat

¹⁵⁵ excedáló = károkozó

¹⁵⁶ instancia = itt: első fokú bírósági ítélet

¹⁵⁷ processus = itt: eljárás

¹⁵⁸ fatisfactio = itt: bevallás

¹⁵⁹ exceptio = kifogás

¹⁶⁰ substituál = itt: helyette(sítésére) rendeljen ki

¹⁶¹ circumstancia = itt: a körülmények ismertetése

¹⁶² instituáltatott = itt: kijelölt

¹⁶³ deputatio = itt: a közös ügyek intézésére kijelölt bizottság

¹⁶⁴ actor = panaszos fél (károsult, alperes)

relégáltassanak¹⁶⁶ és az tött informatiok és actiok¹⁶⁷ oda botsátassanak, abban az törvényben pedig a controversia summáson decidáltatik,¹⁶⁸ és annak utánna az az instantia, a ki törvényt teszen, az mi resolutionkra,¹⁶⁹ előnkbe hozza, mellyek hogy ezen mi kegyelmes parantsolatunk szerint mennyenek véghez, az fellyeb mondott udvari deputationknak kiváltképpen valo gondgya léssen reá. Ha pedig marshusban lenne az excessus, és annak rendszerint panasz tétetvén, az földes ur tartozik fel venni az dolgot, és az közelebb való felsőbb tiszthez vinni; az kinek directioja alatt az satisfactiot¹⁷⁰ nem tétető tiszt vagyon, az olyan commendans avagz felsőbb tiszt ezen mi közönséges decretumunknak erejével, köteles léssen az vádoltatott officialis ellen, arestumot determinálni, és az ő tisztiben mást állatni. Ha pedig nem volna közel olyan commendans, az kinek directioja alatt volna az olyan subordinatus¹⁷¹ officialis, az casust mindgyárt adgya hirré az provinciabéli guberniumnak, és az guberniumtól az mi udvari cancelláriánk által vitessék az deputatoria, ki-is az mi hadi tanátsunk által, az olyan satisfctiot nem tétető officialist, minden késedelem nélkül arestum alá vettet, és arestum alat lévén az officiális, az dolog nem vizsgáltatik, és az igasság s jó rend szerint, meg ítéltetik, eszt pedig úgy kell érteni, mikor olyan emberek által lesznek az excessusok, a kik más officiálisnak directioja, vagy inspectioja¹⁷² alatt vadnak, s így az ilyen casusokban hogy mindenkor az officiálisokra és nem az excedálókra mennyen az panasz, mi iterato és álhatatosan resolváltuk, és parantsoltuk. Ha pedig az militiához tartozok közül olyanoktól lennének excessusok akar quartélyokban, akar marshusban, a kik tsak magánosan, minden commendans officiálisok nélkül volnának, az ilyen excedálóknak arestáltatását ipsó factó¹⁷³ minden földes uraknak és vármegyéknak meg engedgyük hasonló formában, az mint az elmúlt esztendőbéli regulamentumunk szerint azok ellen az kik preadálásokban találtatnak, procedálni¹⁷⁴ kegyelmesen parantsoltuk és rendeltük volt.

Tizennegyedik: (Az excessusokrol való panasztételnek terminussa): Az patrált excessust,¹⁷⁵ az commendans officiálisnak mentől hamarébb lehet, minden késedelem nélkül, leg fellyebb, az excessustol fogva 14. nap alatt az preatensionak¹⁷⁶ el vesztése alatt, értésére kel adni, mivel ha tizennegyed napnál tovább halad az excessusnak meg jelentetése, az officiális commendans azután nem tartozik meg felelni az excessusrol.

¹⁶⁵ reus = bűnös

¹⁶⁶ competens forumra relégáltassanak = az illetékes helyre utasittassanak (a megfelelő fórumra továbbítsák az ügyet)

¹⁶⁷ actio = itt: kereset (perrendtartási értelemben)

¹⁶⁸ controversia summáson decidáltatik = a perben teljes körű ítélet születik (hozatik)

¹⁶⁹ resolutio = itt: uralkodói parancs (akarat)

¹⁷⁰ satisfactio = elégtétel

¹⁷¹ subordinatus = alárendelt

¹⁷² inspectio = itt: felügyelet (alárendeltség)

¹⁷³ ipso facto = késedelem nélkül (legott, azonnal)

¹⁷⁴ procedálni = eljárni (ítéllehozáttal együtt)

¹⁷⁵ patrált excessust = az elkövetett kihágást

¹⁷⁶ praetensio = (jog)igény, követelés

Tizenötödik: (Az attestatioknak¹⁷⁷ annihilatioja):¹⁷⁸ Kegyelmesen resolváltunk arról is, hogy a mint az provinciabeli státussok, vagy quártélyos helyek, az köztök quártélyozó, avagy meg szálló miliziának átestatiokat szoktak volt adni arról, hogy a vitézek miatt nem lött semmi excessus, ennekutánna az olyan attestatioknak usussa¹⁷⁹ ezen pátensünk által tellyességgel meg tiltatván, és eltöröltetvén, a mint az militiának, ugy az provinciának is büntetés alatt keményen parancsolva légyen, hogy afféle attestatiokat se ne kérjenek, se ne adgyanak, sőt, ha szintén afféle attestatiok vétetnének avagy adatnának is, de nem csak az attestatiot adó, hanem az vévő is, az dolognak circumstanciája szerint meg büntettetvén, az attestatiok semmire kellők és erőtlenek lésznek.

Utolsó: (Az tavali regulamentumnak confirmatioja):¹⁸⁰

Az mint hogy ezen pátensünk az mi gyakorta említett Regulamentumunknak tsak bővebb világosítására, magyarázattyára és erősségére czéloz, ugy mi azon regulamentumot semmiképpen nem tollálljuk, hanem sőt inkább jóvá hadgyuk és confirmálljuk, azokon az punctumokon kívül, az mellyek ezen patensünk által corrigáltattak, avagy másképpen igazitattak, és magyaráztattak; Egyéb minden azon regulamentumunkban való dolgok, minden punctumiban, clusuláiban¹⁸¹ és circumstanciáiban, in suo vigore,¹⁸² ugy, az mint vannak, változás nélkül meg maradnak, és az excedálokot,¹⁸³ s azon regulamentumunk ellen cselekedőket, az dolognak mivolta szerint, jovokban, betsületükben, testekben és életekben valo elkerülhetetlen büntetéssel prosequáltattuk;¹⁸⁴ az excessusokat hosszas processus nélkül rövideden meg itéltettyük, és sententia alá vettyük, mellyre, az mi regulamentumunk meg tartására rendelt udvari deputatioknak kiváltképpen valo gondgya légyen kegyelmessen és igen serio,¹⁸⁵ ez pátensünk által intyük. Főképen pedig igen meg kívántatik, hogy mind az provinciákban és districtusokban residélo¹⁸⁶ fő és subordinatus commissariusok, mind pedig az járó kelő, és meg szálló seregek, és regimentek mellett való commissáriusok, az ő hivattalysokban, igazán, hiven és szorgalmatosan el-járjanak mivel az mi militaris oeconomiankról való dispositioinknak czélja, és modgya, kiváltképpen az ő tselekedeteikből lácczik meg. És az mint hogy, nem tsak az gyakran említett el mult esztendőbeli regulamentumunknak 35. Paragraphussában¹⁸⁷ kegyelmesen jelentettük volt meg, miben

¹⁷⁷attestatio = bizonyítvány, tanúsítvány, bizonylat

¹⁷⁸ annihilatio = megsemmisítés (el nem fogadás értelemben)

¹⁷⁹ usus = szokás, itt: gyakorlat

¹⁸⁰ confirmatio = megerősítés

¹⁸¹ clusula = clausula, záradék

¹⁸² in suo vigore = saját erejénél fogva

¹⁸³ excedálokot = excedálokat, azokat, akik kihágást követnek el

¹⁸⁴ prosequáltat = büntettet, elmarasztaltat

¹⁸⁵ serio = világosan

¹⁸⁶ residélo = resideáló, itt: működő

¹⁸⁷ Az 1697-es regulamentum 35. Paragrafus

állyon az mi bellicus commissariusink tisztinek és hivatallyának költsége,¹⁸⁸ és ha valami vétkes tselekedetekben tapasztaltatnának, melly keményen akaratumk ellenek procedáltatni, és őket meg büntetni; (Az bellicus commissariusoknak tiszték) hanem még ennek felette, az regimentek mellett való bellicus commissariusinkban adatott instructioban-is, fejek vesztése alatt elejekbe adtuk, hogy magok kötelességek mellől el-ne állanának, és az mi szolgálatunk, s-az magok hivatalya ellen, sem magok, valamit ne tselekednének, sem másoknak tselekedni meg ne engednének; ugy ellenben kegyelmesen akarjuk és parantsollyuk igen serio, hogy azon bellicus commissariusok tisztékben senkitől-is, akár ki légyen az sem direkté sem indirekté, ne impediáltassanak,¹⁸⁹ sem szóval, sem tselekedettel meg ne bántassanak, (Mi tsodás respectusban tartassanak az bellicus commissariusok), hanem ő nékiek mindenek, ha mit az mi parantsolatunkból tiszték szerint kell tselekedniek, avagy meg-jelenteniek, és aszt tselekszik vagy aszt jelentik meg, minden ellen mondásnélkül engedelmeskedgyenek, és mint olyan tisztünk, az kiket kiváltképpen való gratiánkban tartunk, illendő betsületben és tisztességben tartassanak, mivel ha akármely állapotbéliek, méltóságbéliek, avagy hivatalbéliek közül valaki, valakiknek az mi bellicus commissariusink közül valami meg bánást szerezne, mellymiá¹⁹⁰ az magok tisztékben, vagy munkájokban meg tartoztatnának, vagy akadályoztatnának, avagy magok személyekben bestelenül¹⁹¹ tractáltatnának, vagy meg károsittatnának, mi az olyanok ellen mások példájára kedvetlenségünkkel-is keményen animadvertálunk,¹⁹² és ehez képest, az mi fő vagy subordinatus bellicus commissariusinkat, kiváltképpenvaló protectionk alá akarjuk kegyelmesen venni. Melly parantsolatunkhoz, mindenek engedelmességgel magok alkalmaztatni, és ezen kegyelmes parantolatunknak, s valóságos akaratumknak hűségesen való véghezvitelével magukat kártól óni¹⁹³ ügyekezzenek. Mi pedig len magunknak reservályuk, ezen ordinantiánkban az dolgoknak exigentiájához¹⁹⁴ képest egészen, avagy valami részszében való meg változtatását, és abban való vagy egy, vagy más punctumok tollalását, avagy szorossabban való kiadását, a mint tudniilik az dolgoknak progressusi,¹⁹⁵ praxissa, és circumstántiáji, üdőről üdöre fogják kívánni.

„Költ AUSTRIÁBAN az mi városunkban BÉTSBEN, januariusnak huszonegyedik napján, ezer hat száz kilenczven kilenczedik esztendőben, romai császárságunknak negyven edgyedik, magyar királyságunknak pedig negyven harmadik esztendejében. LEOPOLDUS. L. S.¹⁹⁶ ERNESTUS RUDIGERUS comes et dominus de Starenberg

¹⁸⁸ költsége [sic!] = kötelessége

¹⁸⁹ impediáltassanak = akadályoztassanak

¹⁹⁰ mellymiá [sic!] = amely miatt

¹⁹¹ bestelenül = itt: becstelen. A szó eredeti formája és jelentése: beste, bestelen, gonosz, bitang

¹⁹² animadvertál = itt: fenyít, büntet; kedvetlenségünkkel-is keményen animadvertálunk = kegyvesztéssel büntetjük

¹⁹³ óni [sic!] = óvni

¹⁹⁴ exigentia = elvárás, követelmény

¹⁹⁵ progressusi = progressusai, előmenetele

¹⁹⁶ L. S. = locus sigilli, a pecsét helye. Ez a példány pecsét nélküli.

*Mpria*¹⁹⁷ *Ad mandatum Sacrae Caesariae Majestatis proprium*¹⁹⁸ JOHANNES ADAMUS a WÖBER. *Mpri.*”

Mint már korábban kifejtettem – és nem lehet elégszer hangsúlyozni – a fentebb leírt és előbb ismertetett rendeletkiegészítés magyar nyelvű, Nagyszombatban megjelent változata az egyetlen ismert példány Magyarországon, Ausztriában és Romániában. Az alaprendelet a korábbi bibliográfiák szerint három példányban van meg latin nyelven Budapesten, egy példányra most bukkantam Gyulafehérvárott a Batthyány Könyvtárban,¹⁹⁹ német nyelvű első kiadására pedig a Hadtörténeti Múzeum feltáratlan könyvészeti anyagában.

Magyar nyelvű kiegészítésének eddig egyetlen német változata – helyesebben, ez az alap, minden bizonyal németből fordították magyarra – az osztrák Kriegsarchiv tulajdona, impresszum nélküli, feltételezhető azonban, hogy valamelyik privilegizált udvari nyomdában jelent meg.²⁰⁰ Ugyanúgy az 1697-es eredeti rendeletre hivatkozik, mint magyar fordításra. Tizenöt, valamint még egy fejezetből áll, különbség annyi, hogy a magyar változat lapszéli összefoglalása –kvázi-címek/alcímek – hiányzik.

Teljes terjedelmű közzétételének sok értelme nem lenne, ezért kizárólag a rendfokozatok és beosztások felsorolásánál írom le minkét változatot, összevetés céljából.

A regulamentum negyedik pontjához tartozó felsorolásban előforduló elnevezések (az összegek mindkét kiadványban egyformák):

Bey der Infanterie		A gyalogság között
Feldwebel (70)	strása mester	őrmester
Führer (72)	strása mester locum- -tenense	az őrmester helyettese (később szakaszvezető)
Fourir (73)	furier	szállásmester
Musterschreiber	író deák	írnök
Feldscherer	mezei borbély	felcser

¹⁹⁷ *Mpria*, *Mpri* = manu propria, saját kezűleg. A jelölést akkor alkalmazzák, ha egyébként hitelesített, de eredeti aláírás nélküli a példány. Ezek az ún. használati példányok, mint ez is. Ernestus Rüdigerus comes et dominus Starenberg (1638–1701) a Regulamentum kiadásának idején az Udvari Haditanács elnöke. Nevét Stahrenberg, Storchenberg változatban is írták a fentén kívül. Mai elfogadott változata a Starhenberg.

¹⁹⁸ *Ad mandatum Sacrae Caesariae Majestatis proprium* = A Szent Császári Felség nevében a kiadvány hiteles. Kötelező záradék.

¹⁹⁹ Biblioteca Națională (București) Filiale Batthyaneum = Alba Iulia. L. még a 32–36. jegyzetet is.

²⁰⁰ KA AFA Karton 210. Türkenkrieg 1698–1699. Fol. 179. Száraz pecséttel, eredeti uralkodói eláírással és ellenjegyzéssel.

Köszönettel tartozom *Czigány Istvánnak*, aki a saját kutatásai kapcsán átnézett kartonban kézbe vette a német nyelvű nyomtatott változatot és azonnal értesített. Ugyancsak ő hívta fel figyelmemet arra, hogy ugyanebben a törökkori állagban több adat található, amelyek részben tervezetek, részben piszkozatok, vagy már haditanácsi megállapodások a hadiadóra, porcióra, ellátmányra, létszámadatokra vonatkozóan. Ezek közül a KA AFA 210-es kartonból a címlap, előzéklap nélküli, fehér pergamenbe kötött, kötésén tintával írott – Commissariat Notaten Buch... vom 1674 – című iratot láttam, amely a 113. – a kézírás tanúsága szerint a keletkezés korában számozott – oldaltól tartalmazza a fenti adatokat a Generalia Instructionum kezdetű, évszám nélküli részben. Tekintettel arra, hogy magam nyomtatott források felkutatásával és közzétételével foglalkozom, örömmel látnám, ha a kézírásos levéltári anyag kutatóival hasonló módon tudnék együttműködni a továbbiakban. Remélem, saját munkámmal némi adalékot én is szolgáltattam.

Corporal (74)	káplár	tizedes
Gefreyter (75)	káplár helytartója	szabados
Fourierschutz (76)	furierschicz	számvevő
Gemeiner	köz vitéz	katona
Bey den Curassire		
		A lovasok közt
Sattler	nyerges	nyeregkészítő
Schmied	kovács	kovács
Corporal	káplár	tizedes
Einspänniger ²⁰¹	köz vitéz	lovaskatona
Bey Den Dragonern		
		Az lovas drágonok közt
Trommelschleger ²⁰²	dobos	dobos
Schmid	kovács	kovács
Sattler	nyerges	nyerges
Corporal	káplár	tizedes
Gemeiner	közvitéz	lovas (dragonyos)

Lipót rendeletének 1699-es kiegészítése tovább élt és maradt használatban, mit maga az alaprendelet. Összevetve Mária Terézia 1748-as regulamentumával,²⁰³ annak hivatkozásaival, kitűnik, hogy az uralkodó egyrészt apja 1737-es rendeletére utal minden megjegyzés nélkül, másrészt Lipótot idézi igen nagy tisztelettel: Ist schon von Weyland²⁰⁴ Unsers Hochgeehrtesten Herrn Groß-Vatters Kaysers Leopoldi Majestät und Liebden, in dem den 21 sten Januarii 1699. Ausgegangenen Militari-Reglement § pho 15 No statuiret, und in dem letztern, von Ano 1737 § pho 31 No wiederholet werden. – a rendelet megerősíti a károkozásokkal kapcsolatos tanúsítványok elfogadásának tilalmát mondván, ha nem okoz kárt a hadsereg, nincs mit bizonyítani.²⁰⁵

A beszállásolási, ellátási szabályzatok a hadsereg általános szabályzataival egyidőben keletkeztek, mint a szervezett és állandó haderő elengedhetetlen alaprendeletei. Az osztrák szakirodalom ezt Karl von Lichtenstein 1601 körül készült tervezetére vezeti vissza.²⁰⁶ Ha készült is általános összefoglalás, szabályzat, még lappang valahol. Használatban minden valószínűség szerint az évenként, vagy hadjáratonként kiadott

²⁰¹ Einspänniger = eredeti jelentése: egyfogatú

²⁰² Trommelschläger = dobverő, dobos

²⁰³ Címlap nélküli kiadvány, ceruzával ráírt önkényes címmel: [Militär-Quartierungs-Reglement, 13. July 748.] S. I. S. n. A 1 = F 3 ív (az ívszámolás 1–4., a negyedik nincs jelölve) 23 sztlan. lev. 33,5 x 20,3 cm. Österreichische Nationalbibliothek, Wien 67. 108-D.

²⁰⁴ weyland = weiland, vormals, einstmals, hajdan, ezelőtt. V.ö. *Gerhard Wahrig: Grosses deutsches Wörterbuch.* Gütersloh–Berlin, etc. 1966. 3976. hasáb.

²⁰⁵ Mária Terézia regulamentuma, 1748. 37. Paragrafus.

²⁰⁶ *Heischmann: i. m. Vorwort, 7. o.*

pátensek voltak. Túlságosan sok ezekből sem maradt ránk, a legtöbb nem is biztos, hogy nyomtatásban megjelent,²⁰⁷ amint az sem biztos, hogy az ónodi táborban 1707-ből keltezett *Regulamentum Universale* előzményeként számontartott Palocsay György-féle szabályzatot kiadták volna nyomtatásban.²⁰⁸

Szép munkának ígérkezne a nyomtatott szabályzatok összehasonlítása, akárcsak a szakirodalomban föllelhető közlések bibliográfiájának nyomán előkeríthető példányoké is, de erre egy kutatói pálya kevés.²⁰⁹ Már korábbi munkáim során meg kellett állapítanom, hogy napjainkig XVII. századi *regulamentumot* egy esetben tettek közzé, az azonban csak XX. századi helyesírás szerinti közlés, a lelőhelyre vonatkozó egyetlen lapalji megjegyzéssel.²¹⁰

Ez a – mi 1699-es *regulamentumunkhoz* hasonlóan – ritka példány Lipót 1682-ben kelt rendelete, amely az átvonuló katonaság élelmezésével foglalkozik. Több figyelemreméltó kitétele miatt hasznos lenne forráskritikai elemzése és a később kiadottakkal való összehasonlítása. Első olvasatban is kitűnik azonban, hogy míg 1682-ben Lipót még megemlíti a magyar országgyűlést, a későbbi rendeletekből ez már hiányzik.

²⁰⁷ A legkorábbi nyomtatott pátenseket az Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv gyűjteményében találtam, a teljesség igénye nélkül hívom fel a figyelmet néhány XVII. századi darabra: KA. MI. Karton 1. No. 6. 1618. június 20. Wien: gyakorlótáborok kijelölése, szállás, ellátás; uo. No. 7. 1625. június 5. Wien és No. 8. 1625. július 25. Wien: ellátási utasítások; uo. No. 9. 1630. nov. 9. Regensburg: a császárság területén táborba szállt katonaság ellátása; uo. No. 13. 1634. jan. 26. Wien: a téli szálláson lévő katonaság javadalmozása; uo. No. 20. 1635. febr. 11. Sopron: szállás, ellátás. A Hadtörténeti Intézet és Múzeum kisnyomtatvány különgyűjteményében a legkorábbi: 1642. április 9. Wien: a lovas és gyalogos tisztek, valamint a lovas és gyalogos századok havi ellátmánya személyükre és lovukra vonatkozóan. R. M. 1. 1. 2. Törzslap: 3539. Lelt. sz. 96. 80.

²⁰⁸ *Regulamentum Universale, inclytorum confoederati Regni Hungariae statutum ac ordinum, tam militarium...* Költ Onodnál lévő táborunkban, die 5. Julii. An. 1707. S. 1. S. n. (Feltehetően nagyszombati kiadás) Kéthasábos, párhuzamos latin–magyar szöveggel. Hadtörténeti Múzeum régi könyvtár 11.449 (könyvgyűjteményi leltár A 1715) RMK leírás I. k. 1733. tétel. Arra, hogy Palocsay (Palotsay) György báró, császári kapitány és költő, majd Rákóczi kuruc tábornoka állítólag (talán 1703-ban) lefordította az akkori, használatban lévő szabályzatot magyarra, dr. Czigány István hívta fel a figyelmemet. A legkönnyebben elérhető kuruckori szakirodalom a Thaly Kálmán nevével fémjelzett gyűjtemény, *Thaly* közlései a *Hadtörténelmi Közleményekben* (Katonadolgok a kurucvilágból, 1895. 289–292. o. a Palocsayra vonatkozó), de itt Thaly saját magára hivatkozik és azt is pontatlanul teszi (v.ö. a 292. oldal lábjegyzetét az irodalmi gyűjtemény két kötetének bibliográfiai adataival). Mivel Palocsay kuruccá válásának éve 1703, nem tudható egyelőre, hogy még császári, vagy már kuruc kapitányként fordított-e.

²⁰⁹ A szakirodalomban közölt szabályzatok lelőhelye sok esetben pontatlan, a többszöri átrendezés – hogy az országhatárok változásáról ne is szóljunk – és a konkordancia hiánya lehetetlenné teszi, vagy megnehezíti a visszakeresést. Kivételnek számít ha megtalálható. V.ö. *Berkó István*: A Magyarországon elhelyezett csapatok ellátási szabályzata 1751-ben. *Magyar Katonai Szemle*, 1931/7. 193–202. o. A szabályzat jelzete: Hadilevéltár, Régi iratosztály 1752–3–66. Továbbá: a *Hadtörténelmi Közlemények* sorozata, a Magyar hadi szabályzatok gyűjteménye (1881) 42–432. o.; (1889) 285–304. o.; (1890) 711–712. o. És így tovább, 1921-ig. A magyar katonai rendeletek összegyűjtését ezelőtt néhány évvel egyszer már elkezdtem, csak az anyagi feltételek hiányoznak a lelőhelyjegyzékes katalógus kiadásához. Ez azonban csak válogatás!

²¹⁰ *Kemény Lajos*: Magyar hadi szabályzatok gyűjteménye. Kassa város edictuma 1644-ből. (Közreadja [lemásolta]: *Dr. Relkovič Neda*) *Hadtörténelmi Közlemények* XX–XXII. k. (1919–1921), 1921. 171–175.o. Az 1. Számú és egyetlen jegyzet: Nyomtatott oklevél Újbánya (Bars vm.) város levéltárában, az 1650–1699-ig terjedő fasciculusban.

„Évek óta fennállott az a régi szokás, hogy kellő fegyelem esetén (a mint az előző országgyűlések határozatai és rendeletei világosan kimondják) a katonaság meneteltetése, a szállások elfoglalása és egyéb átvonulás alkalmával a lakosság a rendes havi zsoldon és a szokásos szolgálmányokon felül mint fában, sóban, világításban, a katonaság külön megterhelése nélkül önként adta a természetben az ellátási járandóságot.” Mivel azonban visszaélések voltak, mivel bajosan adta a lakosság önként és nehezen fogadta el a katona csak azt, amit így kapott, Lipót kiadta a szolgáltatások mikéntjére vonatkozóan eme körülíró rendeletét, hivatkozva „közismert és egyéb katonai” utasításaira. Ezek nyomtatott példányait kellene összegyűjtenünk.²¹¹

Végezetül és kiegészítésképpen, de nem jegyzetben, megadom azokat a segédleteket, amelyek a szómagyarázatban hasznomra voltak:

1. Syllabus latino-hungaricus. (Összeáll.: *Kovács Béla*) Eger, 1990. A Heves megyei Levéltár kiadása. 2. Hivatalos műszótár (Latin–magyar) Bécsben, 1845. A cs. k. Kincstár betüivel. 3. Hadi műszótár a m. kir. Honvédség számára. Német-magyar rész. Budapest, 1873. Kiadja Pfeifer Ferdinánd. 4. Hadi műszótár magyar-németül és német-magyarul – Ungarisch-deutsches Militär-Kunstwörterbuch. Közrebocsátja *Kiss Károly*, kapitány, s Magyar Akadémiai rendes tag. Pesten, 1843. Kiadja Heckenast Gusztáv.

²¹¹ A Bars vármegyei Újbányára nem jutottam el, de több helyre már igen. Éppen ezért ismételtelen köszönet illeti munkahelyemet, a Hadtörténeti Intézet és Múzeumot, valamint a Magyar Ösztöndíj Bizottságot. Támogatásuk nélkül nem tudtam volna a három országot (Ausztria, Magyarország és Románia) három hónap alatt beutazni, s lehetetlen lett volna a dokumentumok helyszíni tanulmányozása (Wien): Nationalbibliothek, Kriegsarchiv; Budapest: Hadtörténeti Múzeum, Országos Levéltár, Iparművészeti Múzeum, Magyar Tudományos Akadémia; Alba Iulia (Gyulafehérvár): Batthyaneum.)

**A MAGYAR NÉPHADSEREG KÖZREMŰKÖDÉSE
CSEHSZLOVÁKIA 1968. ÉVI MEGSZÁLLÁSÁBAN**

A Szovjetunió Kommunista Pártjának legfelső vezetése, élén Brezsnyevvel, alig több mint két hónappal Csehszlovákia Kommunista Pártjának 1968 januári plénuma, Alexander Dubček megválasztása után, már 1968. március 20-án utasította a szovjet hadsereg vezérkarát, hogy kezdje meg Csehszlovákia esetleges katonai megszállása hadműveleti terveinek kidolgozását.¹ A Magyarországon állomásozó Déli Hadseregszolgálat akkori parancsnoka, K. I. Provalov vezérezredes április 8-án kapta meg Andrej Grecsko marsall, szovjet honvédelmi miniszter GOU/1/87 657. számú direktíváját a hadseregszolgálat feladataira Csehszlovákia megszállásakor.² 1968. május 8-án, a szocialista országok kommunista pártjai vezetőinek moszkvai találkozásán vetette fel először Brezsnyev, hogy végszükség esetén katonai megoldás is lehetséges. Elutasító magatartásával Kádár János magára maradt a tanácskozás során. A magyar katonai felső vezetés a valóságos helyzettel az 1968. június 19-étől július elejéig tartott „Šumava” fedőnevű hadászati–hadműveleti parancsnoki és törzsvezetési gyakorlat eseményei során szembesült. Czinege Lajos honvédelmi miniszter a gyakorlatról az MSZMP Politikai Bizottsága számára készített jelentésében így írt: „[...] a gyakorlat [...] a drezdai és a moszkvai értekezleten kialakított helyzetelemzés talaján, alapvetően politikai okokból és célokkal jött létre. A magasabb törzsek gyakoroltatása és kiképzése csak ennek függvénye volt, [...] a gyakorlat céljai az alábbiakban foglalhatók össze: [...] b.) Belpolitikai hatással lenni a csehszlovák eseményekre [...]”³

A magyar katonai felső vezetés tagjai, bár beszélgetéseik során latolgatták egy esetleges szovjet katonai beavatkozás esélyeit, nem tartották valószínűnek, hogy a Magyar Néphadsereget is bevonják a megszállásba.⁴ Így meglehetősen meglepte őket a szovjet „kérés”. Tutarinov vezérezredes, a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erői Főparancsnokának magyarországi képviselője 1968. július 10-én 13 óra 10 perckor tájékoztatta Czinege Lajost Grecsko marsall telefonüzenetéről, amelyben a marsall azt kérte, hogy a Magyar Néphadsereg három hadosztálllyal és egy hadsereg-, vagy hadtesttörzsszel vegyen részt a „gyakorlaton”.⁵ Kádár János 1968. július 23-án egyezett bele egy „csökkentett létszámú” hadosztály igénybevételébe.⁶ A döntést követően július

¹ Rudolf Píkhoja és Vladimir Volkov orosz professzorok 1994. április 18–20-án Prágában elhangzott előadásai alapján.

² A Magyar Honvédség Központi Irattára (a továbbiakban: MHKI) 5/12/16. sz. csomag. Magyar nyersfordítás.

³ MHKI 5/12/11. sz. csomag, 1. sz. okmány.

⁴ Csémi Károly ny. vezérezredes (1968-ban altábornagy és a Magyar Néphadsereg vezérkari főnöke) közlése.

⁵ MHKI 5/12/11. sz. csomag, 3. sz. irat. Csehszlovákia megszállásáról az összes okmányban mindenütt mint „gyakorlatról” írnak. Szovjet fedőneve „Dunaj” (Duna) volt, a magyar erők igénybevételét a magyar okmányok „Zala” gyakorlatként tárgyalják.

⁶ MHKI 5/12/11. sz. csomag, 12. sz. irat. Dr. Vida István (MTA Történettudományi Intézet) kutatásai szerint másnap Brezsnyev telefonon köszönte meg Kádár Jánosnak a döntést. A telefonbeszélgetés tényét

25-én a tervező munkákba bekapcsolódott a magyar vezérkar hadműveleti csoportja is. A kijelölt zalaegerszegi 8. gépkocsizó lövészhadosztályt 1968. július 26-án 22.00-órakor helyezték fokozott harckészültségbe, majd öt óra múlva elrendelték mozgósítását és hadilétszámra való feltöltését is.

A feladatot jóval az előírt normaidőn belül, 27-én kora délutánra végrehajtották. Több mint háromezer tartalékos katona és tiszt, továbbá többszáz gépjármű és munkagép vonult be a hadosztályhoz. Felszerelés és rövid összekovácsolás után a hadosztály az esti órákban elfoglalta a helyőrségen kívüli gyülekezési körleteit. Ezt követően több mint 400 km-es menettel – és vasúti szállítással – a hadosztály átcsoportosításra került Pásztó–Aszód–Rétság–Nagyoroszi térségében kijelölt megindulási (összpontosítási) körletébe, ahol 28-án 23.00-tól Maruscsák altábornagy, a Déli Hadseregcsoporthoz törzsfőnöke, a hadseregcsoporthoz parancsnok megbízása alapján átvette és ezzel szovjet irányítás alá került.

A Magyar Néphadsereg más alakulataitól, intézményeitől valamint a Belügyminisztériumtól kijelölt megerősítő (átalárendelt) ezredek, alegységek, szakemberek 29-én hajnalra mindenütt beérkeztek az összpontosítási körletbe. Ezzel a hadosztály létszáma 11 000 főre emelkedett és 29-én reggelre, a parancs értelmében, készen állt a feladat végrehajtására. Az esetleges harctevékenység légi biztosítási és támogatási feladatainak teljesítésére 29-én reggelre felkészült 4 MiG 15-ös és 5 MiG-21 F-13-as vadász és felderítő repülőszázad (44, illetve 55 géppel).

Az ismert politikai események – az 1968. július 29-i ágcsernyői és augusztus 2-i utolsó politikai rendezési kísérletek – következményeként a hadosztály három hét nem várt lélegzetvételnél szünethez jutott. Ezt az időt nagyon kemény és céltudatos kiképzéssel a tartalékosok felkészítésére, lögyakorlataira és a civil életből bevonultatott gépjárművek technikai állapotának rendbetételére használták fel. Így vált a hadosztály valóban összekovácsolt, ütőképessé magasabbegységé.

Kádár János 1968. augusztus 12–15. között tárgyalt a Krímben Brezsnyevvel, Kosziginnal és Podgornijjal a csehszlovák helyzetről. Kitarított korábbi álláspontja, a politikai rendezés szükségessége mellett, de hangsúlyozta: „Eddigi állásfoglalásaink, amelyekben a hangsúlyt arra helyeztük, hogy maximálisan törekedjünk politikai megoldások keresésére, mindannyiszor azt is tartalmazták: ne legyenek kételyek senkiben azt illetően, hogy szükség esetén élünk-e a katonai segítségnyújtás eszközével...”.⁷

A végső döntésre 1968. augusztus 18-án került sor Moszkvában. Megállapodás született:

„a.) A katonai dolgokat, direkt beleszólás nélkül, a katonai vezetésre bizzuk,

Nyers Rezső (1968-ban az MSZMP titkára) is megerősítette. 1968 július közepétől mintegy szeptember második feléig Brezsnyev általában minden második, harmadik napon fölhívta Kádár Jánost a felmerült kérdések megvitatása céljából. Szeptember végétől a hívások száma jelentősen csökkent.

⁷ Politikatörténeti (vagy Párttörténeti) Intézet Archivuma, 288 f. 4/94. (Az MSZMP KB és a Minisztertanács 1968. augusztus 23-i együttes zárt ülésének jegyzőkönyvéből). A krími tanácskozáson Kádár János egyedüli kísérője és tolmácsa Erdélyi Károly külügyminiszterhelyettes és külpolitikai tanácsadó volt.

b.) a segítségkérésre megindulnak a csapatok; az egyesített csapatok parancsnoksága felhívással fordul a Csehszlovák Néphadsereghez...”⁸

Sem a tárgyalásokon, sem a későbbiek során az okmányokban nem hivatkoztak a Varsói Szerződésre, mivel a szovjet vezetés Ceaușescu, illetve Romániát nem kérte fel a közreműködésre. Kádár János augusztus 20-án tájékoztatta a tárgyalásról az MSZMP Politikai Bizottságát. A PB jóváhagyta a moszkvai megegyezést és Czinege Lajos intézkedéseit.

A moszkvai értekezlettel párhuzamosan Grecsko marsall intézkedett mind az Északi, mind a Déli hadseregcsoport ismételt teljes harcckészültségbe helyezésére. Augusztus 18-án délután Provalov vezérezredes tájékoztatta Czinege Lajos honvédelmi minisztert a kapott feladatokról, amelyek értelmében a csapatoknak 19-én estig fel kell készülniük az akció azonnali végrehajtására.

A magyar honvédelmi miniszter elrendelte a légierők és a légvédelem kijelölt alakulatainak teljes készenlétbe helyezését. Augusztus 20-án a felkészülés, majd a besorolás feladataival telt el. Este az egységek a határtól való távolságuk függvényében kezdték meg a határra való felzárkózásukat. A hadosztály ezredei, a Határőrség közreműködésével, augusztus 21-én, közép-európai időszámítás szerint pontosan nulla órakor lépték át a csehszlovák határt. A Déli Hadseregcsoport harcálláspontját Pozsonyba helyezte át, ott dolgozott a magyar hadművelleti csoport is. A 8. gépkocsizó lövészhadosztály szervezetszerű ezredeiből a 8. harcckocsiezred és a 20. tüzérezred békehelyőrségében maradt és a hadseregpáncsnok parancsára a hadosztály átvette a 11. harcckocsihadosztálytól a 31. harcckocsiezredet és 22. tüzérezredet.

A hadosztály a csehszlovák határ átlépésekor Letkésnél, Ipolyságnál (Šahy) és Balassagyarmatnál átkelt az Ipolyon. Harcfeladatát 14 óráig végrehajtotta. Ellenállásba sehol sem ütközött. Birtokba vette a kijelölt városokat, községeket és a Déli Hadseregcsoport parancsnokának parancsa értelmében tíz helyőrséget hozott létre. A kisebb városokat, falvakat, termelősövetkezeteket folyamatos járőrözéssel ellenőrizték.

A helyőrségek:

- 1.) Nyitra (Nitra): 33. gépkocsizó lövészezred;
- 2.) Nagytapolcsány (Tapol'cany) (1. sz. körzet.): 63. gépkocsizó lövészezred;
- 3.) Szered (Sered) (2. sz. körzet.): 33. gépkocsizó lövészezred;
- 4.) Érsekújvár (Nové Zámky) (4. sz. körzet.): 63. gépkocsizó lövészezred;
- 5.) Léva (Levice) (5. sz. körzet) 31. harcckocsiezred;
- 6.) Vágújhely (Nové Mesto nad Váhom): a 14. gépkocsizó lövészezred 1. gépkocsizó lövészzászlóaljja;
- 7.) Pöstyén (Piešťany): a 14. gépkocsizó lövészezred 2. gépkocsizó lövészzászlóaljja;
- 8.) Galbóc (Hlohovec): a 33. gépkocsizó lövészezred 3. gépkocsizó lövészzászlóaljja;
- 9.) Nagykürtös (Veľky Krtiš): a 31. harcckocsiezred 1. Harckocsizászlóaljja;
- 10.) Verebély (Vráble) (3. sz. körzet): hadosztály-hadtáp.

⁸ Politikatörténeti Intézet Archivuma, 288 f. 4/94. sz.

Augusztus 25-én a Déli Hadseregcsoport parancsnoka módosította, megnövelte a hadosztály feladatát, megszállási körzetét nyugatra egészen a Kis-Kárpátok lábáig toltá előre. A körzet mintegy 1500 km²-el lett nagyobb. Egy új helyőrséget is fel kellett állítani Nagyszombatban (Trnava). Ezzel egyidőben bevonták a nagykürtösi helyőrséget.

A kialakult helyzetről Brezsnyev 1968. augusztus 24–26-án tárgyalt a Moszkvába hurcolt csehszlovák vezetőkkel. A szovjet katonai vezetés komolyan tartott a csehszlovák fegyveres erők felkelésétől. Számításaik szerint ennek a Dubček vezette delegáció hazatérésekor kellett volna kirobbannia, ezért a megszálló erőket fölkeszítették a csehszlovák katonai erők és a népi milícia lefegyverzésére. Az akció fedőneve „Rózsafa” volt. A csehszlovák passzív ellenállás azonban hatásosabbnak bizonyult, mint egy esetleges fegyveres felkelés.

A megnövekedett feladatok jelentősen meghaladták a hadosztály teljesítőképességét. Ezért a vezérkari főnök első ütemben egy karhatalmi zászlóaljjal, majd az egri 6. gépkocsizó lövészezreddel erősítette meg. Az egri ezred augusztus 25-én mozgósított, majd hosszú menet után érkezett be Érsekújvár térségébe; a várost és környékét 27-én vette át a 63. gépkocsizó lövészezredtől. A hadosztály belső átcsoportosítás után kialakult új helyzete a továbbiakban egészen október végéig, a magyar erők hazatéréseig nem változott (l. a 14. sz. okmányt).

A bemutatásra kerülő okmányokat a Honvédelmi Minisztérium Központi Irattárában elhelyezett és a „Zala” fedőnevű gyakorlatra vonatkozó, még nyilvánosságra nem hozott anyagokból válogattam. A „Zala” gyakorlat anyaga levéltárilag még rendezetlen; a Magyar Honvédség irattári előírásainak megfelelően tárolják. A kiválasztott okmányok két nagyobb témakört ölelnek fel. Az első csoportot a megszállás első hét napjának eseményeit tömören rögzítő vezérkari főnöki napi jelentések alkotják, valamint néhány, azokat kiegészítő politikai jelentés.

A második csoportba a Déli Hadseregcsoport, valamint a 8. gépkocsizó lövészhadosztály parancsnokainak a „Rózsafa” akcióra vonatkozó parancsait soroltam. A parancsokban meghatározott feladatok a gyakorlatban nem kerültek végrehajtásra (kivéve az átcsoportosítást), tartalmukkal mégis meggyőzően reprezentálják a szovjet katonai felső vezetés tájékozatlanságát a csehszlovákiai helyzetről, valamint tartását egy esetleges csehszlovák katonai felkeléstől. Meggyőződésem, nem túlzok, ha azt állítom, hogy véleményem szerint a magyarországi 1956-os tapasztalatok sablonjait akarták ráerőszakolni a valóságban teljesen eltérő csehszlovákiai helyzetre.

A vezérkari főnök a megszállás egész időtartama alatt napi összefoglaló jelentésekben tájékoztatta a honvédelmi minisztert – és rajta keresztül az MSZMP Politikai Bizottságát – a csehszlovákiai eseményekről, illetve a magyar haderő helyzetéről. A szovjet vezetéstől kapott, az általános politikai nyilatkozatokon alig túllépő, tájékoztatások ismeretében, véleményem szerint, e jelentések adtak valamelyes áttekintést a magyar vezetés számára a kialakult helyzet bonyolultságáról. Az első napokban napi két jelentés – egy az éjszakai és egy a nappali eseményeket feldolgozó – készült. A jelentéseket Czinege Lajos honvédelmi miniszter rendszeresen bemutatta Biszku Bélának, az MSZMP adminisztratív ügyekkel foglalkozó titkárnak, a fontosabb ügyekről pedig tájékoztatta Kádár Jánost is.

Az okmányokban talált hibákat sehol sem javítottam, csak az esetleg félreérthető – illetve elírt – szavakat pontosítottam, magyaráztam a jegyzetekben. Vonatkozik ez

elsősorban a cseh és szlovák nevekre, helységnevekre. A rövidítéseket, neveket első megjelenésükkor mutatom be.

A MAGYAR NÉPHADSEREG VEZÉRKARI FŐNÖKÉNEK
NAPI ÖSSZEFOGLALÓ JELENTÉSEI

1.

SZIGORUAN TITKOS!

Készült: 2 pld-ban
1. pld: 3 lap
2. sz. pld.
Sfsz: GY/110

1. sz. pld. HM elvtársnak
2. sz. pld. Gyűjtő

NAPI ÖSSZEFOGLALÓ JELENTÉS⁹

(„ZALA”)

1968. augusztus 22. 09.00

1.) A NATO Főparancsnokság magasabb beosztású tisztjeit 21-én a reggeli órákban berendelték szolgálati helyükre. 1968. 8. 21. 19.00-ra ismételtlen összehívták a NATO állandó tanácsát. A NATO Főparancsnokság 21-én a reggeli órákban elrendelte a hradó és felderítő szolgálat megerősítését azzal a feladattal, hogy folyamatosan kísérjék figyelemmel a csehszlovákiai eseményeket.

Washingtonból származó információink szerint az USA Nemzetbiztonsági Tanácsa nem hozott érdembeni döntést. A katonai beavatkozás gondolatát erkölcsi-politikai okok miatt elvetette. Ugyanakkor azonban saját fegyveres erői, illetve a NATO erők egy részének magasabb harcászaltségi fokba helyezését határozta el.

Legújabb adataink szerint az európai USA erők ismeretlen egységei „exercise harvest moon” fedőnévvel gyakorlat végrehajtását kezdték meg, a gyakorlat területe egyelőre ismeretlen.

Az osztrák haderőt 21-én 08.00-kor harcászaltségbe helyezték. Az osztrák–csehszlovák határt lezárták és a határvédelmi erőket a hadsereg egységeivel erősítették meg. Az osztrák légierő 21-én intenzív légifelderítést folytatott a csehszlovák–osztrák határ mentén.

2.) A prágai szabad legális rádió 05.35-ös hírében felhívja a csehszlovák rádióamatőröket, hogy segítsenek felderíteni a szövetséges¹⁰ megszálló csapatok rádióinak frekvenciáit és jelentsék azokat a Csehszlovák Néphadsereg egységeinek. Ez azért szükséges, mert ezek az adók „megtévesztő” adatokat közölnek a helyzetről, amelyek sértik a csehszlovák nép önértetét. A kommentátor szerint, ezeknek a szövegeknek megszerkesztésében résztvesz Bilak, Barbinek, Jindra¹¹. Ezek voltak azok a személyek, akik a szovjet tisztekkel tárgyaltak.

⁹ MHKI 5/12/13. sz. csomag. Az összes további napi jelentés e csomagban található. A jelentés 1. lapjának bal felső sarkában kézírással a következő feljegyzés olvasható: „Az 1. sz. pld. 00395/HM. Titk. 1968. sz. alatt iktatva lett, azonban a jelentést a honvédelmi miniszter et. parancsára égetéssel a HM. Titk. Ügyv. szerve megsemmisítette. 1968. okt. 16. Juhász alez. MN. FŐÜTI. 1. hdm. h.”

¹⁰ Mivel nem a Varsói Szerződés nevében történt a megszállás, az okmányokban általában a „szövetséges” csapatok megnevezést használták.

¹¹ V. Bil’ak, F. Barbinek, A. Indra a Csehszlovák Kommunista Párt elnökségének Moszkva-barát tagjai voltak.

3.) A feladat végrehajtásában résztvevő személyi állomány politikai magatartása megfelelő. Negatív politikai megnyilvánulásról jelentés nem érkezett.

A csehszlovák helyi párt és állami vezetők magatartása továbbra is ellentmondásos. Egyfelől megértésüket és együttműködési szándékukat hangsúlyozzák, másfelől arra hivatkoznak, hogy a KB, a kormány és a Nemzeti Tanács tagjainak nyilatkozatát nem ismerik, felsőbb szerveiktől egyértelmű, világos utasítást nem kaptak. Ugyanakkor a nyitrai párt és állami vezetők ígéretet tettek, hogy a rend helyreállításában és fenntartásával kapcsolatosan minden lehetőséget megtesznek.

4.) A 8. gl. ho.¹² csapatai a számukra kijelölt körzetekben folytatták a megszabott feladat végrehajtását, a területükön lévő objektumokban az éjszaka folyamán csend és nyugalom volt. A mai nap folyamán folytatták a helyzet további konszolidálására irányuló tevékenységeket. Várják a hadosztály megerősítésével, anyagi utánszállításával kapcsolatos intézkedéseket. A hadosztály megindulási körletét felszámoltuk, a zárást megszüntettük, a visszahagyott anyagokat elszállítottuk¹³.

Az OLP¹⁴ kijelölt erői 8. 21-én a 8. gl. ho. parancsnok igényei szerint biztosították a hadosztály csapatainak tevékenységét, melynek során összesen 94 repülőgép bevetést hajtottak végre. A tevékenység folyamán fegyveres tevékenységre nem került sor.

A 48. gárda harckocsi hadosztály¹⁵ 21-én délutáni órákban beérkezett az összpontosítási körletébe.

A 8. gl. ho. anyagi utánpótlásának biztosítása érdekében 60 db. különböző anyagokat szállító gépkocsioszlop¹⁶ Drégelypalánk körzetéből megfelelő fegyveres biztosítás mellett útbaindult. A szállító oszlop a határt 68. 8. 22-én 06.50-kor lépte át.

5.) 1968. 8. 21-én 18.20-kor elrendeltem a 6. sz. átrakó állomás mozgósítását, 68. 8. 21-én 23.00-kor a 6. gl. e. 2. gl. z. és a hk. z-a egy szd-ának tartalékos hadkötelesekkel történő feltöltését (a 2. gl. z-hoz 300 tartalékos karhatalmi került behívásra).¹⁷

Jelentősebb események:

A politikai munkások csoportja az éjszaka folyamán megérkezett rendeltetési helyére, eligazításuk és körzetenkénti szétosztásuk megtörtént, feladataikat a kijelölt körletekben megkezdték¹⁸

(Csémi Károly altbgy.)

MNVKF.HM. I.H.¹⁹

¹² 8. gl. ho. = 8. gépkocsizó lövészhadosztály.

¹³ A hadosztály a megindulási körletből az összes elhelyezési anyag és számos más nehezen szállítható anyag hátrahagyásával távozott. A megindulási körletet tilos volt elhagyni. A körletet kívülről a BM erői, belülről a hadosztály őrsői zárták el a külvilágtól.

¹⁴ OLP = Országos Légvédelmi Parancsnokság. Állományába tartoztak a támogatásra kijelölt repülőszázadok.

¹⁵ Helyesen: 48. gépkocsizó lövészhadosztály. Szovjet, az Odesszai Katonai Körzet állományából adták át a Déli Hadseregcsoportnak. Részben vasúti szállítással, részben keréken érkezett be a Bakony térségében kijelölt összpontosítási körletébe. A Déli Hadseregcsoport második lépcsőjét alkotta.

¹⁶ Helyesen: 60 gépkocsiból álló szállítóoszlop.

¹⁷ gl. e. = gépkocsizó lövészezred; gl. z. = gépkocsizó lövészsászlóalj; szd. = század.

¹⁸ Szlovák területen, a lakosság közötti politikai munkára létrehozott „operatív csoport” állományába 17 városi, járási pártmunkás és szakszervezeti funkcionárius, valamint két újságíró tartalékos tiszt vonult be. Feladatuk kudarcba fulladt. A szlovák párt és közigazgatási vezetők nem álltak velük szóba, csak a katonákkal, mondván: „csak az erőszak tényét vesszük tudomásul”.

2.

SZIGORUAN TITKOS!

Készült: 2 pld-ban
1. pld: 2 lap
1. sz. pld.
Sfsz: GY/113

Czinege Lajos vezds. elvtársnak
honvédelmi miniszter

*KIEGÉSZÍTŐ JELENTÉS*²⁰
(„ZALA”)
1968. augusztus 22. 16.00

1.) A NATO helyzetében jelentős változások nem történtek.

Meg nem erősített adatok szerint : a csehszlovák határral szemben lévő NATO légvédelmi erőknél készültséget rendeltek el; a határbiztosításban résztvevő USA és NSZK csapatok a határ közelében helyezkednek el; a csehszlovák határ mentén a NATO légifelderítő tevékenysége erősödött.

Az osztrák haderő csehszlovák határ mentén lévő csapatai továbbra is riadókézsültségben vannak.

2.) A 8. gl. ho. körzetében lévő városokban a hangulat nyugodtabb volt az előző napinál, bár mindenütt voltak kisebb tüntető csoportok amelyeket feloszlattak. Az utcai rend kezd helyreállni, ehhez hozzájárultak a helyi vezetők erre vonatkozó felhívásai és utasításai, a helyi vezetők gyakorlati tevékenysége még nem elég határozott. A csehszlovák alakulatok felé ellenállásra szóló felhívások hangzanak el, az utcákra jelszavakat festenek. A még működő rádióadók és különböző csoportok tevékenysége a további összeütközések veszélyét növelik és lassítják a politikai kibontakozást.

A csehszlovák alakulatok hangulata vegyes, velük az együttműködés legjobban Nové Zamsky-ban²¹ alakult ki, ahol közösen folytattak járőrözést.

2.) A Magyar Néphadsereg személyi állományának hangulata kielégítő, nyugodt. A részletesebb tájékozódás lemérhető hatásaként a személyi állomány körében bizonyos fokú lelkesedés tapasztalható, ami a kapott feladatok lelkiismeretesebb végrehajtásában és a fegyelmi helyzet szilárdulásában jut kifejezésre. Ugyanakkor egészségesnek látszó türelmetlenség is tapasztalható a lassú politikai kibontakozás miatt. 1968. augusztus 22-én valamennyi helyőrségben tájékoztattuk az eltávozott hivatásos állomány hozzátartozóit.

A különleges feladattal megbízott politikai csoport 1968. aug. 22-én 12 fővel kiegészítve a terveknek megfelelően végzi munkáját. Területükön a politikai helyzet rendkívül bonyolult és nehéz. A vártnál lassabban és nehezebben választódik ki az a réteg (személyek) akiknek bevonásával a politikai kibontakozás végbe tud menni.

4.) A 8. gl. ho. csapatai a tervek szerinti helyőrségekben vannak. A postát mindenütt kézbevették, a távbeszélő hálózatot ellenőrzik. A 8. gl. ho. személyi állományának hangulata, politikai magatartása megfelelő, egyes fellépéseknél fékezni kell őket. A csehszlovákok részéről a

¹⁹ MNVKF HM I. H. = A Magyar Néphadsereg Vezérkarának Főnöke, a Honvédelmi Miniszter Első Helyettese.

²⁰ MHKI 5/12/13. sz. csomag. A jelentés első lapján Czinege Lajos kézírásos feljegyzései : „1: 68. 8. 22. Czinege Lajos.” A további, hat bekezdésben írt feljegyzését áthúzta, olvashatatlan.

²¹ Helyesen: Nové Zámky (Érsekújvár).

személyi állomány felé politikai aktivizálódás kezdődött, igyekeznek befolyásolni, fellazítani az egységek erkölcsi-politikai szilárdságát.

5.) A Csehszlovák Néphadsereg Országos Légvédelmi Parancsnoksága és Központi Harcálláspontja táviratilag értesítette a mi OLP-ságunkat, hogy megszakítja vele a kapcsolatot. Az összeköttetést 8. 22. 07.30-tól megszakították, majd 14.55-től újból felvették.

6.) A ho. megerősítésére egy a feladatnak megfelelő szervezetű és összetételű lövész zászlóalj 1968. 8. 23-án 05.00-kor útbainditok.²²

(Csémi Károly altbgy.)
MNVKF. HM. I. H.

3.

[Politikai hangulatjelentés]

02551 sz. beérkező rejtjelzett távirat
MN.4891-től

Vette: POL.FCSF.

Érkezett: MHHKIB

MNVK. POL.FCSF. ELVTÁRSNAK²³

Budapest

Jelentem, hogy a Magyar Néphadsereg egységei a kitűzött katonai feladatokat végrehajtották. Erőszakos ellenállás nem volt. A kitűzött politikai konszolidációs feladatokat végrehajtani jelen helyzetben szinpatizánsok és jövetelünk célját elismerők hiánya miatt nem sikerült. Egy platform van: „Hívás nélkül megszállták Csehszlovákiát”. E platform mögött az ellenforradalmárok aljas és intenzív munkája folyik, a nacionalizmus szításával, régi szlovák és magyar ellentétek bolygatásával. A jelenlegi állapotban az értelemre való hatás, a rendbontók és zavarkeltők megfélekezése ... [a feladat. – A kiegészítés tölem., P. I.: a távirat itt hiányos.] Ez ugyanakkor sok nehézséggel, problémával jár. Sok a tüntetés és provokáció. Az általunk ... [emlegetett –A kiegészítés tölem, P. I.] cseh felhívásnak nevek hiányában nem hisznek. Négyszemközti beszélgetésekben fellelhetők itt-ott pozitív elemek is. Ezek nyilvánosan nem mernek kiállni. A rend fenntartásában együttműködők között is sok a kétszínű elem. A ho. erkölcsi-politikai állapota jó. Eddig szilárdan helytálltak a bonyolult viszonyok között. A parancsnokok, pol. munkások ebben magabiztosan tevékenykednek. A ho. képes harc feladat végrehajtására. Teljesítjük pártunk és kormányunk által kapott feladatot.

Kiss Lajos vörgy.²⁴
1968. aug.22.

²² A karhatalmi feladatokra összeállított és ennek megfelelően (pl. vízágyúval, gumibottal stb.) felszerelt zászlóalj hadosztályparancsnoki tartalékként szerepelt. Helyőrsége Nyitra volt.

²³ MHKI 5/12/27. sz. csomag. Rejtjelzett táviratok lapjai. A jelentést (és a további napi politikai jelentéseket is) a 8. gl. hadosztály harcálláspontjáról – esetenként a Déli Hadseregcsoporttól továbbították a Magyar Néphadsereg hírközpontjának, géptávíron. A kettős címzés jelzi, hogy mind a vezérkar, mind a politikai főcsoportfőnökség megkapta. A napi összefoglaló jelentéseket a vezérkar készítette. Ezeket kapta meg a miniszter. A vezérkar által készített jelentések láthatóan a tárgyra koncentráltak és elhagytak minden politikai sallangot.

²⁴ Kiss Lajos vezérőrnagy, az 5. hadsereg politikai osztályvezetője, a Déli Hadseregcsoporthoz küldött magyar összekötő csoport parancsnokának (Szűcs Ferenc vezérőrnagy MNVKF. Helyettes) politikai helyettese és egyben az „operatív csoport” parancsnoka volt.

4.

SZIGORUAN TITKOS!

Készült: 2 pld-ban
1. pld: 5 lap
1. sz. pld.
Sfsz: GY/114

Czinege Lajos vezds. elvtársnak
honvédelmi miniszter

*NAPI ÖSSZEFOGLALÓ JELENTÉS*²⁵
(„ZALA”)
1968. augusztus 23. 08.00

1.) A NATO. helyzetében jelentős változások nem történtek. Az USA. hadászati csapásmérő erők, repülőgép fedélzeti vezetési pontok tevékenységében a szokásostól eltérő tevékenységet nem tapasztaltunk.

A NATO. fegyveres erők egyes részei továbbra is egyszerű harcászaltságban vannak. A nyugat-német fegyveres erőknél – a határvédelem jelentett megerősítése mellett – 8. 21-én berendelték szabadságról a Déli Légierő Parancsnokság és a 12. Páncélos hadosztály beosztottjait.

Az osztrák fegyveres erők Dunától északra lévő részeit továbbra is harcászaltságban tartják.

2.) Pavlovskij hadseregtábornok elvtárs²⁶ 1968. 8. 22.-én 20,50-kor folytatott beszélgetésünk során tájékoztatott arról, hogy:

–reális remény van a politikai konszolidációt elősegítő szervezési feladat – kora reggeli órákig történő – eredményes befejezésére;

–a CSKP. kongresszusa zömében a jobboldal képviselőiből áll;

–a Dzur honvédelmi miniszter letartóztatásáról terjesztett hírek valótlanok.

Ezzel összhangban áll Lakatos Béla vörgy. azon jelentése – melyet Szücs Ferenc vörgy. is megerősített – hogy a Csehszlovák Néphadsereg egységei Szvoboda–Dzur²⁷ aláírással parancsot kaptak, mely elrendelte a szövetséges csapatokkal való együttműködést és megtiltott mindennemű ellenállást.

Beszélgetésünk során kértem, hogy Prágában a szovjet csapatok oldják meg a magyar és baráti követségek biztosítását, amit Pavlovskij elvtárs megígért.

A 8. gépkocsizó lövészhadosztály körzetében mindenütt felvették a kapcsolatot a helyi vezetőkkel, azonban rendkívül változó sikerrel és megbízhatósággal. Nagyon nehéz együttműködésre bírni őket. A hangulat általában ellenséges. A polgári lakosság sorban áll élelmiszerekért. Az emberek válságos hangulatban vannak, nem tudják, mit csináljanak. Az ellenséges elemek ténykednek és szervezkednek. A hadosztály helyőrségei közül Sturovóban²⁸ és Léván rend van. Novo-Mesztóban és Nove–Zamkiban²⁹ a milícia, Léván a járási pártbizottság és a rendőrség parancsnoka közreműködik a rend fenntartásában.

A Déli Hadseregcsoport hadművelési csoportfőnökének a tájékoztatása szerint 8. 22-én 11.00-kor Bratislavában főleg diákok tüntettek és lőttek a szovjet csapatokra, melynek következtében 8 fő megsebesült és 2 fő életét veszítette. 18.00-kor a pozsonyi Központi Postán fegyvereket és löszert találtak.

²⁵ MHKI 5/12/13. sz. csomag. A jelentés első lapján Czinege Lajos kézírásos feljegyzései: „1: 68. 8. 22. Czinege Lajos.” A további, hat bekezdésben írt feljegyzését áthúzta és olvashatatlan.

²⁶ Pavlovskij hadseregtábornok

²⁷ Helyesen: Svoboda. Lakatos Béla vezérőrnagy a 8. gl. ho. parancsnoka.

²⁸ Sturovo = Párkány

²⁹ Helyesen: Nové Mesto nad Váhom, Nové Zámky

Brnoban két rádióállomás dolgozott estig, mely valószínű rádió-technikai csapatoké, Bratislavában is két adó működik, melyek helye ismeretlen. Valószínűleg ezek is rádió-technikai csapatoké lehetnek.

A Déli Hadseregcsoport és a 8. gépkocsizó lövészadosztály egybehangzó jelentése szerint 8.23.-án nyugtalan nap várható. Brnoban és Bratislaván 08.00-08.00 között tüntetésekre készülnek.

3.) A csehszlovákiai események, az MTI. Közleményei és a különböző tudósítások változatlanul az egész személyi állomány figyelmének középpontjában állnak.

Személyi állományunk egységesen helyesli az öt szocialista ország – köztük hazánk – katonai lépését, mely biztosítja Csehszlovákia szocialista uton való továbbfejlődését. A megtett intézkedések igazságosságát, internacionalizmusát senki sem vitatja. A csehszlovák kormány és párt vezetői egy csoportjának közleményét megnyugvással fogadták. A hivatásos állomány egy részénél azonban egészséges türelmetlenség is tapasztalható, ami abban fejeződik ki, hogy mikor lesz már nevekkel fémjelzett vezetés.

A személyi állomány politikai hangulatára a szilárdság, az ügyel szembeni nagyfoku felelősségérzet és az őszinte segítőkészség a jellemző. Ez kifejeződik a feszes fegyelmi helyzetben, a végségek számának csökkenésében, a csehszlovák elvtársak megsegítésére irányuló önkéntes jelentkezések számának növekedésében, az eseményekkel összefüggő és a napi feladatok példás teljesítésében.

A Kossuth adó minden híret meghallgatják, ugyanakkor jelzések érkeztek arról, hogy növekedett az osztrák, román, jugoszláv rádió és televízió adásainak hallgatása és figyelése. Megjegyzendő, hogy a személyi állomány nem ért egyet ezeknek az adásoknak a tartalmával, különösen a román adásokat itélték el keményen.

Egyes helyekről, főleg az északi községekben felvásárlási láz tapasztalható.

Az állomány körében végzendő politikai felvilágosító munka feszesen meg van szervezve és folyamatossága biztosított.

A feladat végrehajtásában résztvevő hivatásos állomány hozzátartozói körében megnyugvás tapasztalható. Most már tudják, hol vannak férjeik. Bizonyos foku féltés és aggodalom azonban most is tapasztalható. Problémát okoz helyenként, hogy a tartalékosok feleségei nem kapták meg a második fizetést. Ezzel kapcsolatosan a HM illetékes szervei a szükséges intézkedéseket megtették.

4.) A 8. gépkocsizó lövészadosztály helyzetében változás nem történt.

A személyi állomány egészének hangulata nyugodt, nincs idegesség, ugyanakkor éberek és nagy felelősséggel dolgoznak.

1968. 8. 22-én éjjel – jelentésének meghallgatása után – utasítottam a hadosztályparancsnokot a körültekintő, de határozott fellépésre. A várható helyzetre való tekintettel felhívtam a figyelmét, hogy a csapatok – különösen városokban történő elhelyezésénél – őrizzék meg mozgási szabadságukat, ne adjanak lehetőséget a rajtaütésre.

5.) A 8. gépkocsizó lövészadosztály megerősítésére rendelt 6/2 gl. zászlóalj 8. 23. 05.00-kor utbaindult. Előreláthatóan a délutáni órákban érkezik be NITRA körzetébe.

Ugyancsak 23-án 06.30-kor – a hadosztály élelem és anyagi készleteinek kiegészítésére – egy szállítmány utbaindult.

6.) A 48. szovjet hadosztály Hajmáskér körzetéből 8. 23-án 13.00-tól átcsoportosításra kerül Komárom Dél körzetében. Az előrevonás biztosítására és a körlet zárására a szükséges intézkedéseket a BM. illetékes szervei felé megtették.

7.) A Déli Hadseregcsoport törzse érdeklődött, hogy a Rajka és a Duna közötti csehszlovák-osztrák határszakaszon vannak-e magyar határőrök is, tájékoztattuk őket, hogy ezen a szakaszon nincsenek határőreink.

8.) Puja Frigyes elvtárs kérésére közreműködtem, hogy a szovjet katonai hatóságok segítsék elő a Bratislava körzetében rekedt magyar túristák hazatérését. Átszállításukhoz 5 autóbusszt

küldtünk át, melyek mozgását négy páncélgépkocsival biztosítottuk. Eddig kellően nem tisztázott ok folytán azonban a jelzett 1500 fő helyett csak 15 fő (6 család) várt átszállításra.

9.) Együttműködésben a BM-mel és a KPM-el intézkedést tettünk az ország területén lévő lengyel és NDK., valamint szlovák turisták (bratislavaiak kivételével) kiszállításának biztosítására. Az ország területén lévő csehszlovák állampolgárok fokozatos kiléptetését tervezzük a keleti határ-részen.

Ugyancsak felszabadtásra került a külföldi légitforgalom – a CsSzk. területének érintése nélkül, illetve repülőtereinek kivételével – nagy gondot fordítva a katonai repülő tevékenységek elsőbbségének biztosítására.

(Csémi Károly altbgy.)
MNVKF., HM. első helyettes

5.

SZIGORUAN TITKOS!

Készült: 2 pld-ban
1. pld: 4 lap
1. sz. pld.
Sfsz: GY/115

Czinege Lajos vezds. elvtársnak
honvédelmi miniszter

Helyben

KIEGÉSZÍTŐ JELENTÉS³⁰
(„ZALA”)
1968. augusztus 23. 16.00

1.) A NATO vezető hatalmi és katonai vezető szervei újabb lényeges politikai, vagy katonapolitikai intézkedést nem fogadosítottak, fegyveres erőik helyzete a jelentés időszakában lényegesen nem változott.

A rádiófelderítés adatai szerint a csehszlovák határ mentén szétbontakozott 2. USA páncélos felderítő ezred tartalék vezetési pontja is települt és felvette az összeköttetést a 7. USA hadtest légi támogatási központjával.

Az osztrák haderő Dunától Északra lévő erői továbbra is a védelmi riadó állapotában, együtt-tartásban vannak, a megerősített határvédelmet fenntartották. Az osztrák honi légvédelmi szolgálat fokozott készenléti állapotban van (pontos fokozata nem ismeretes).

2.) Svoboda köztársasági elnök a hajnali órákban folytatta csütörtökön megkezdett tanácskozásait. Prágai rádióhírek szerint továbbra is csak a Csernyik [sic! – P. I.] vezette kormányt ismeri el legálisan. A prágai szovjet nagykövettel és a csapatok főparancsnokával történt beszélgetés után elhatározta, hogy kormányküldöttség élén Moszkvába utazik. Repülőtéri nyilatkozatában közölte, hogy a küldöttség tagjai Husak miniszterelnök helyettes, Dzur nemzetvédelmi miniszter, Vasil Bilak a Szlovák KP titkára, Alois Indra a CSKP titkára, Jan Piller, a CSKP KB Elnökségének tagja és Kucsera igazságügyminiszter.³¹ Kijelentette, hogy az utazásra saját kérése alapján került sor és még a mai nap folyamán vissza kíván térni Prágába. Svoboda elnök szovjet vadászgépek kíséretében 10,45-kor Prágából Pozsonyba érkezett. A

³⁰ MHKI 5/12/13. sz. csomag. A jelentés jobb felső sarkán tintával írt feljegyzés: „L: Czinege Lajos, 68. 8. 23”.

³¹ A csehszlovák küldöttséget Moszkvába vitték, és nem a saját kérésükre mentek.

küldöttség Prágából Pozsonyba érkezését Szücs vörgy. elvtárs megerősítette és egyben tájékoztatott, hogy Kolder elvtárral a küldöttség kiegészült.

Hirügynökségi jelentések szerint:

–Svoboda vezette küldöttség megérkezett Moszkvába;

–az új csehszlovák kormány elnöke Alois Indra lesz;

–a Plzen-i rádió hírei szerint a CSKP XIV. rendkívüli kongresszusa mintegy 1000 küldött részvételével Prágában ismeretlen helyen ülésezik. 150 – egyes hírek szerint 160 – tagu Központi Bizottságot választott. A KB. éjszakai órákban tartott első ülésén ismét Dubčeket választotta meg elsőtitkárnak, akit Silhan mint a KB titkára helyettesít. Nyilatkozatban közölték, hogy nem választják ujja azokat, akik „lejáratták magukat”;

–az ENSZ Biztonsági Tanácsa csütörtöki ülését az eredetileg tervezett délutáni időpontról estére halasztotta. Az ülésen, amely magyar idő szerint hajnali 3 órakor kezdődött, a héthatalmi javaslat szerzői arra törekedtek, hogy minél előbb szavazásra kerüljön a Szovjetuniót és a többi négy országot elítélő javaslat.

3.) A 8. gépkocsizó lövészadosztály körzetében helyi csehszlovák párt és állami vezetőkkel kapcsolat és együttműködés kiépítése továbbra is nagy nehézségekbe ütközik. Érveinket nem fogadják el, a köztük lévő pozitív elemek nem mernek megnyilatkozni.

A lakosság körében, de az állami és pártszervek vezető testületeiben is fokozódik a nacionalista hangulat. Nehezíti a polarizációt, hogy mindezekig nem került nyilvánosságra azoknak a csehszlovák párt és állami vezetőknek a neve, akik a felhívást kiadták. Mellettük állásfoglaló rádió és sajtó a hadosztály működési területén nem dolgozik, ugyanakkor egyre nagyobb számban és intenzitással működnek az ellenséges hangvételű rádióadók, –a mai naptól magyar nyelven is – tömegével jelennek meg ilyen jellegű sajtótermékek és rölapok.

4.) A 8. gépkocsizó lövészadosztály személyi állományának politikai magatartása továbbra is kielégítő. Fokozódik azonban körükben a türelmetlenség és a határozottabb tenniakarás.

A csehszlovák csapatok a helyőrségekben tartózkodnak, fegyveres ellenállás nincsen. A 64. hk. e. (Levice) szorosan együttműködik csapatainkkal. A Nyitrában lévő gímű. techn. tisztiskola 23-án 3 db „Smel” típusu rakéta páncéltörőt kapott valahonnan. (Eddig ilyenrel nem rendelkezett.)

A lakosság körében tovább terjed a magyar–ellenesség. Erre uszító röpcédulák szórása és jelszavak festése intenzívebb lett. Levice helyőrségben egy, az uttestre történő festés megszüntetésére a helyi milícia és a magyar járőrök együttesen felléptek. Ennek során incidens keletkezett és fegyverhasználatra is sor került. Két csehszlovák állampolgár megsebesült. (Részletek tisztázás alatt.)

Az éjszaka folyamán egy illegális rádió-adó belépett a ho. rádió hálójába és nyílt magyar nyelven, a „vezető állomás” nevében az alábbi utasítást adta:

„A magyar nemzet érdekében a Szovjetunió hadvezetősége a legmagasabb harckészültséget rendelte el és megparancsolta, hogy készüljenek fel Csehszlovákia elhagyására Salgótarján irányába.”

5.) Az MN. személyi állomány érdeklődésének középpontjában a csehszlovákiai fejlemények és a szövetséges csapatok tevékenysége áll. Egyetértés kíséri az elhangzott és a megjelent tájékoztatókat, amelyek hozzájárultak a helyzet és az összefüggések megértéséhez. Ezzel kapcsolatosan igényli az állomány a magyar kormány és Központi Bizottság hivatalos állásfoglalását is.

A Csehszlovákiában lezajlott újabb események ismeretében személyi állományunk még inkább helyesli a testvéri szocialista országok közösen tett katonai intézkedéseit. Ezeket időse-rűnek, jogosnak és indokoltnak tartja. Az újabb ellenforradalmi cselekmények hallatán a türelmetlenség és az aggodalom jelei észlelhetők.³² Aggódás mutatkozik a csehszlovák kormány

³² Sem ebben, sem a további jelentésekben nincs szó a Csehszlovákia megszállásával szembeforduló magyar tisztekről és katonákról, pedig ügyeikkel Czinege Lajos honvédelmi miniszter is foglalkozott.

és Központi Bizottság megalakulásának elhúzódása, a szövetséges csapatok veszélyes helyzete, stb. miatt. Többen kérdezik, meddig nem használhatják még a mieink a fegyvereiket?

6.) Intézkedtem az utánszállítások fegyveres biztosítását végrehajtó alegység Egerből Rétság helyőrségbe való átdiszlokálására, amelyet az esti órákban végrehajtanak.

A 48. szovjet ho. Hajmáskér körzetéből 15.00-kor megkezdte átcsoportosítását Komárom, Kisbér, Tata körzetébe. A forgalom szabályozását és az új körlet zárását a BM szervek útján biztosítottuk

Magyarországon lévő csehszlovák turisták vasuton (Sturovoig) történő hazaszállítását Benkei elvtárs engedélye és a velünk történt egyeztetés alapján 15.00 órától a MÁV megkezdte.

Pozsonyban összegyűlt elég jelentős számú baráti országok turistáinak Pozsonyból Mosonmagyaróvárra történő kiürítését a Déli Hadseregcsoport kérésére a BM szervekkel együttesen biztosítottuk.

(Csémi Károly altbgy.)
MNVKF., HM. I. H.

6.

SZIGORUAN TITKOS!

Készült: 2 pld-ban
1. pld: 4 lap
1. sz. pld.
Sfsz: GY/118

Czinege Lajos vezérezredes elvtárs
honvédelmi miniszter

Helyben

NAPI ÖSSZEFOGLALÓ JELENTÉS³³
(„ZALA”)
1968. augusztus 24. 08.00

1.) A NATO erők csoportosításában, harckészültségi helyzetében lényeges változás nem történt. Az USA hadászati csapásmérő ereje, valamint az USA és NATO repülőgépfedélzeti vezetési pontok szokásos tevékenységüket folytatták.

Ráf jelentés szerint a Dél-Európa-i Szövetséges Fegyveres Erők Főparancsnokságának riasztó hírrendszere elrendelték a „HZ-001” riasztó és értesítő hírrendszer aktivizálását. A hírrendszer vezető állomása 18,35-kor lépett működésbe. Adataink szerint ez a hírrendszer harckészültséggel kapcsolatos ellenőrzéseket hajt végre.

Osztrák sajtóközlés szerint az 1. és 3. dandárcsoport öt dandárát 08. 21-re virradó éjjel riasztották. 21-én 16,15-re az 1. dandárcsoport 1. vadászdandárának részei Bécsből, a 3. páncélgránátos dandár részei Mautern-ből, a 3. dandárcsoport 4. páncélgránátos dandárának részei pedig Linz–Ebelberg és Ried körzetéből menetet hajtottak végre a csehszlovák határ irányába és elfoglalták jelenlegi összpontosítási körleteiket. Az 1. dandárcsoport 98. páncélgránátos dandárának és a 3. dandárcsoport 6. vadászdandárának elmozgatására vonatkozó adatokkal nem rendelkezünk.

A nyugatnémet kormány szóvivője szerint:

³³ MHKI 5/12/13. sz. csomag. A jelentés 1. lapja jobb felső sarkán tintával írt feljegyzés: „Jelentve 68. 8. 24. Czinege Lajos”

„A Csehszlovákiában történt katonai beavatkozás új helyzetet teremtett a NATO számára, amely feltétlenül szükségessé teszi az előretolt védelem hadászati elveinek megváltoztatását. Ez a hadászati elgondolás arra alapul, hogy a szovjet csapatok jelenlétével csak az NDK területén számoltak és a háború kezdeti időszakában csak ebből az irányból várták tevékenységük megindítását. Az a tény, hogy a szovjet csapatok más területen is közvetlen érintkezésbe kerültek a NATO fegyveres erőivel, szükségessé teszi, hogy időlegesen változtassanak az európai NATO haderő harcászati állapotán, még akkor is, ha a Varsói Szerződés csapatainak Csehszlovákiában történő állomásoztatása néhány napig, vagy néhány hétig tart. Az NSZK-nak sürgősen át kell értékelnie a be nem avatkozás politikáját, mert a Szovjetunió által végrehajtott intervenció nem biztos, hogy megáll Csehszlovákia határánál.”

2.) A csehszlovák belpolitikai életet a várakozás jellemzi, amely elsősorban a legjelentősebb esemény, Svoboda elnök moszkvai tárgyalásával függ össze. Svoboda elnök a prágai illegális rádió jelentése szerint Moszkvából való visszatérése után nyilatkozatot fog tenni. A szövetséges csapatok főparancsnoksága hozzájárult, hogy a televíziót felhasználják Svoboda elnök üzenetének továbbítására.

Szücs Ferenc vörgy. elvtárs tájékoztatása alapján:(23-án 24.00) Pozsonyban Proválov elvtársakkal a Szlovák KP 1968. augusztus 24.-én megtartandó rendkívüli kongresszusának érdekében tárgyaltak Hruskovic, Klokács, Janika, Perlinga, Zrak KB tagok. Proválov elvtárs közölte velük, hogy a kongresszus megtartásának biztosítására nincs mód.³⁴

Kérésükre Proválov elvtárs biztosította Moszkvában tartózkodó csehszlovák küldöttséggel a telefon-kapcsolat felvételét. Moszkvából Hasák³⁵ elvtárs közölte velük, hogy nagyon megvannak elégedve a moszkvai tárgyalás eredményeivel. A kongresszus megtartását ők sem tartják szükségesnek.

3.) A hadosztály működési körzetében a legutóbbi jelentés óta is tovább folytatódnak a részleges sztrájkok, tüntetések, uszító röplapok terjesztése. (23-án 14.00–15.00 óra között valamennyi objektumban – városban, községben – sztrájk volt.) Az ellenséges megnyilvánulásokat egyre intenzívebben és hatékonyabban irányítják a különböző illegális rádiók. A nap folyamán csapataink több letartóztatást, tömegoszlátást, röplap elkobzást hajtottak végre. A hadosztály politikai vezetői folytatják a helyi állami és pártvezetőkkel a tanácskozásokat. Mindezideig csupán a rend fenntartásában, az összetűzések elkerülésében mutatnak hajlandóságot az együttműködésre. Már hallatják hangjukat a kibontakozás hívei is. Ezek nagy része azonban „mindegy miként, csak rend legyen” alapon áll.³⁶

A hadosztály személyi állományának hangulata, politikai állásfoglalása továbbra is kielégítő. A személyi állomány döntő többsége részese volt különböző kritikus helyzeteknek, bizonyos tapasztalatokra tett szert az ilyen helyzetekben való magatartást illetően. Ez egyfelől az állomány magabiztosságát, határozottságát növelte, másrészt fokozódik a türelmetlenség, a keményebb eszközök igénybevételének a követelése.

4.) A 8. gépkocsizó lövészhadosztály csapatai a nap folyamán tovább folytatták körletükben a rend helyreállítását, kisebb átcsoportosításokat hajtottak végre, melynek során a hadosztály hadtáp vezetési pontja új helyre települt át.

Szigorított rendszabályokat léptettek életbe a személyi állomány, valamint a fegyverzet és technikai eszközök őrzésével, védelmével kapcsolatosan.

³⁴ A rendkívüli kongresszust megtartották.

³⁵ Helyesen: Husák.

³⁶ Összevetve a 8. gl. ho. részjelentéseivel ez a megállapítás lényegesen „finomított” a valóságos helyzeten, augusztus végéig a ho. helyőrségei, politikai csoportjai nem találkoztak a „kibontakozás híveivel”. A várt polarizáció csak szeptember közepén kezdődött meg, akkor is nagyon lassan.

A legutóbbi jelentés óta a hadosztály rádió és rádiórelé hirasításának egyre intenzívebb zavarása volt tapasztalható.

5.) Intézkedést adtam ki a 8. gépkocsizó lövészadosztály rádió felderítő százada elvonulására a ho. működési körzetébe.

A 8. gl. ho-t megerősítő 6/2 gl. z. 23-án 19.40-kor beérkezett rendeltetési helyére. Az utánszállítások fegyveres biztosítását végrehajtó alegység átdiszlokálása – Egerből Rétság helyőrségbe – végrehajtásra került 23-án 19.00-kor.

A 48. szovjet ho. beérkezett új összpontosítási körletébe.

A Magyar Néphadsereg hadtápfőnöke kiegészítő intézkedést adott ki a 8. gl. ho hadtáp biztosításával kapcsolatos gyakorlati problémák megoldására...³⁷

A honi légvédelmi csapatok csoportosításában és állományában változás nem történt. A honi légvédelmi csapatok az elrendeltek szerint, készek feladataik végrehajtására.

23-án 20.05-kor a 8. gépkocsizó lövészadosztály megkapta a Déli Hadseregcsoport parancsnokának parancsát, amely a ho. további feladatának végrehajtására vonatkozó szigorított rendszabályokat tartalmazza. (Parancs mellékelve.)³⁸

6.) Csémi altbgy. elvtárs külön parancsára jelentem: 23-án 20.00-kor Csémi altbgy. elvtársnak Lakatos vörgy. elvtárs jelentette³⁹

Az általa és Kucsera vörgy. elvtárs által 1968. augusztus 23-án jelzett „amerikai géppisztollyal ellátott csoport” ügyének kivizsgálása megtörtént.

Megállapítást nyert, hogy a jelentésben foglalt tények és azok értékelése elhamarkodott. A vizsgálat során kiderült, hogy az adóban elfogott személyek, az adó technikai berendezését őrző rendszeresített személyzethez tartoznak, fegyverzetük – a csehszlovákok által – Kuba részére gyártott géppisztolyokból valók.

A személyek ellenséges magatartást – tevékenységet – nem tanúsítottak, kihallgatásuk után őket hazaengedték.(Csémi altbgy. elvtárs megjegyzése: „a jelenlegi bonyolult viszonyok között, az ilyen és hasonló eseményeket igen nagy körültekintéssel kell intézni.”)

Csémi altbgy. elvtárs 1968. 8. 24.én 06.00-kor megfelelő biztosítással a 8. gl. ho-hoz utbaindult.

A távollévő MNVKF. helyett:
(Tóth Lajos vörgy.)
MNVKF. ált. h.

³⁷ A szövegen rövidítettem. Elhagytam a hadtápbiztosítás részkérdéseit.

³⁸ A parancsot terjedelmes volta miatt elhagytam. Különböző helyzetekre (pl. fegyverhasználat) vonatkozó rendszabályokat, tartalmaz; alkalmazására nem került sor.

³⁹ 08. 23-án Nyitra térségében helikopterről bementek egy csehszlovák rádióadó, majd a 33. gl. ezred felderítő alegysége megszállta az állomást. Az ott tartózkodókat letartóztatta és „amerikainak” minősített géppisztolyaikat elkobozta. Czinege Lajos miniszter az első jelentést megkapva intézkedett, hogy részletesen vizsgálják ki az ügyet. A 4. lap bal margójára tintával feljegyezve: „HM et utasítása: holnapi jelentésben pontosítani. Imre [Imre Gábor vörgy. VKHF.h.]”

7.

SZIGORUAN TITKOS!

Készült: 2 pld-ban
1. pld: 2 lap
1. sz. pld.
Sfsz: GY/119

Czinege Lajos vezds elvtársnak
honvédelmi miniszter

Helyben

KIEGÉSZÍTŐ JELENTÉS⁴⁰
(„ZALA”)
1968. augusztus 24. 16.00

1.) A NATO valamint az osztrák erők helyzetében jelentős változás nincs.

2.) A 8. gépkocsizó lövészadosztály körzetében a csehszlovák lakosság, valamint a katonák viselkedésében változás nem tapasztalható. A helyi párt és állami vezető szervek magatartása továbbra is várakozó.

Minden helyőrségben sikerült megoldani a közös járőrözést a csehszlovák néphadsereg katonáival és a miliciával. Ennek eredményeként csökkent a röpcédulázás és a jelszavak mázolás. Jelentősebb mértékű tiltakozó megmozdulásokra nem került sor.

3.) A hivatásos állomány és a párttagság nagy figyelemmel tanulmányozta a párt és kormány együttes üléséről kiadott közleményt, valamint az öt ország kormányainak felhívását a csehszlovák polgárokhoz.

Ma megtartották a MN-i kibővített PB ülést és előkészítették a járási pártbizottsági, valamint az alapszervi taggyűlések megtartását. Az eddigi tapasztalatok alapján a résztvevők egyetértéssel és helyesléssel fogadták a kapott tájékoztatást. A 3.Csf-ség PB ülésén egyes megyei kiegészítők (Győr-Sopron, Komárom) résztvevői elmondották, hogy többen volt szlovákiai partizánok, veteránok és kommunisták felajánlották közreműködésüket a csehszlovák helyzet politikai konszolidálásához.

Nagy érdeklődéssel várják a moszkvai találkozó kimenetelét. Sajnálattal vették tudomásul egyes kommunista pártok állásfoglalását és elítélik a román és jugoszláv vezetők nyilatkozatait.

4.) A 8. gépkocsizó lövészadosztály helyzetében változás nincs.

Az MNVKF elvtárs 09.30-kor megérkezett a 8. gépkocsizó lövészadosztály törzshöz, ahol a törzs, valamint a csapatok kommunistáinak képviselőit tájékoztatta a KB. üléséről.⁴¹

⁴⁰ MHKI 5/12/13. sz. csomag. Az 1. lap jobb felső részén tintával írt feljegyzés: „L: 68. 8. 24. Czinege Lajos”

⁴¹ Az MSZMP KB és a minisztertanács 1968 augusztus 23.-án közös ülést tartott. Egyetlen napirendi pontja a csehszlovákiai helyzet, előadója Kádár János volt.

Beszámolójában megállapította, hogy a katonai akció a lehető legsikeresebben alakult. „Viszont sajnálatos módon a politikai terv végrehajtása komoly törést szenvedett már az elején”.

A baloldali katonai akció kezdetéig nem lépett fel, a többség a beavatkozás hírére Dubček mellé állt. „Még valamit meg kell említeni. A mi megállapításaink szerint Dubčekék, vagy valaki más, régen és hosszan készült hasonló helyzetre. Ennek bizonyítékai:

1.) A csehszlovák néphadseregben három hete parancs készült arra az esetre, ha szovjet, vagy más szövetséges csapatok megjelennek. Ennek tartalma: ne tanúsítsanak ellenállást.

2.) A jobboldali rádióadókat nem lehet elhallgattatni. Ez azt bizonyítja, hogy felkészültek rá és képesek voltak azonnal, a helyet váltogatva, több adót működésben tartani. A jobboldal tehát – Dubček és Cernik is –

A 33. gl. e. egy megerősített százada egy szovjet alegységgel együttműködésben Dubovány D.⁴² körzetében 24-én 13.00-kor birtokba vett egy illegális rádiót.

5.) A 48. szovjet hadosztály 24-én 17.00-tól megkezdi átcsoportosítását Brno körzetébe. A ho. mozgásának biztosítására a szükséges intézkedéseket a BM és KPM illetékes szervei felé megtettem.

MNVKF. megbízásából:
(Szücs László vörgy.)
MNVK

8.

SZIGORUAN TITKOS!

Készült: 2 pld-ban
1. pld: 6 lap
1. sz. pld.
Sfsz: GY/121

Czinege Lajos vezérezredes elvtársnak
honvédelmi miniszter

Helyben

NAPI ÖSSZEFOGLALÓ JELENTÉS⁴³
(„ZALA”)

1968. augusztus 25. 10.00

1.) A NATO. fegyveres erők és az osztrák haderő elrendelt készenléti fokát nem enyhítették.

A Nyugatnémet Déli Határvédelmi Parancsnokság aktiv felderítő tevékenységet folytat Csehszlovákia területén.

2.) A Déli Hadsereg Csoport körzetében 8. 24-én – az előző naphoz viszonyítva – csökkent a csehszlovák lakosság és a csehszlovák hadsereg, valamint a segítségükre érkezett csapatok közötti feszültség.

Jelentősebb tüntetésre és sztrájkra nem került sor, csupán Brno-ban – még továbbra is egyik legveszélyesebb gócban – volt éjszaka folyamán kisebb tüzharc ellenforradalmárok és szovjet járőrök között. Ugyancsak Brno területén – nem ellenőrzött adatok szerint – az éjszaka folyamán az ellenforradalmárok megkezdték a lőszer kiosztását a lakosság, főleg a fiatalok részére⁴⁴

Nem csökkent jelentősen továbbra sem az illegális röplapok terjesztése, valamint a falragaszok és a provokatív jelszavak mázolásának mennyisége.

8. 24-én 19.00–20.00 között a szlovák párt vezetői ismételten kérték Provalov elvtársat, hogy tegye lehetővé kongresszusuk összehívását, amihez nem járult hozzá, de lehetővé tette számukra, hogy kapcsolatba lépjenek a moszkvai delegációjukkal. Beszéltek Bilak, Dubcsek és Husak elvtársakkal, akik megerősítették, hogy a kongresszust el kell halasztani, ami el is maradt.

Illegális adók több ízben adtak olyan közleményt, hogy a csehszlovák fegyveres erők „fevral és huran” jelszóra legyenek készenlétben. Szokolov hadseregtábornok (Moszkva) tájékoztatása

régen készültek erre a helyzetre, és bár a jelek szerint vérontást nem akarnak kezdeni, de a politikai harcot folytatják.”

⁴² Dubovany = Alsódubovány

⁴³ MHKI 5/12/13. sz. csomag. A jelentés jobb felső sarkára tintával írt feljegyzés: „Jelentve. 68. 8. 25. Czinege Lajos”

⁴⁴ Rémhírek bizonyult. Egyetlen csehszlovák forrás nem említi.

szerint ez a fedőnév jel a fegyverek kiosztására és Dubcsék⁴⁵ hazatérésekor általános felkelés kirobbantására⁴⁶.

Megkérdeztem Provalov elvtársat, mi a biztosítéka annak, hogy Magyarországon ezzel kapcsolatosan semmi intézkedés nem szükséges. Kérdésemre megnyugtatót, hogy a csehszlovákiai repülőterek megbízhatóan le vannak fogva.

Az Északi Hadseregcsoporthoz csapatai több illegális lőszer és fegyverraktárt fedeztek fel. Grecsko marsall parancsot adott, hogy a fegyverraktárokat sürgősen fel kell kutatni, a nyílt ellenforradalmárokat le kell tartóztatni és Magyarországra kell szállítani.

Utastítottam Szücs vezérőrnagyot, hogy ismételten jelentse ezzel kapcsolatosan a magyar kormány álláspontját, amit Provalov elvtárs tudomásul vett⁴⁷.

A 48. szovjet hadosztály 8. 25-én 03.00-kor befejezte átcsoportosítását Csehszlovákia területére. A tervek szerint Brno körzetében fog nappalozni és 25-ről 26-ra virradóra elfoglalja Plzen körzetében kijelölt összpontosítási körletét.

3.) A 8. gépkocsizó lövészadosztály körzetében 8. 24-én délután óta katonai akció végrehajtására nem került sor.

8. 24-én a déli órákban (Duboványban)⁴⁸ elfoglalt rádióadó 100 kilówattos, állandó jellegű, önálló stúdióval rendelkező polgári adó, amely mint erősítő-továbbító állomás a prágai és pozsonyi adást sugározta Szlovákia felé. A birtokbavétel után – minthogy az őrség nem tanúsított ellenállást – először közös szovjet-csehszlovák őrséget állítottak fel, de rövid időn belül a csehszlovákok az adót ismét bekapcsolták. Ezt követően a csehszlovák őrséget elküldték és a szovjetek vették át az őrzést.

A területi szervekkel 8. 24-én az alábbi tárgyalások kerültek lefolytatásra:

–Pöstyénben az állambiztonsági szervek vezetői – a megbeszélések során – az ideológiai ellenforradalom tényét elismerték. Vállalták, hogy az anyagokat számunkra előkészítik és kormányuk utasítására átadják. Elmondották, hogy a velünk együttműködőket megbélyegzik és kollaboránsnak nevezik. Ha lesz kormány, velünk akcióba lépnek.

–Léván Urbán járási titkárral és Bencsik tanácselnökkel folyt beszélgetés. Nagyon ingadozók.

–Nyitrán Potoczki elvtárral, a járási és városi titkárral beszélünk. Benyomásunk szerint lehet rá számítani, ő is az új vezetés felhívását várja. Tárgyalás folyt Veszével, a járás másodtitkárával, az elnökség két tagjával és a pedagógiai főiskola dékánjával. Igen éles vita során már többen meginogtak, miután egymással is ellentétbe kerültek. Négyszemközt Pasztorek, a főiskola dékánja, a következőket mondotta: „A szovjeteknek ügyesebbek kellett volna csinálni, előbb kormányt alakítani, azután jönni.”

Tapolcsányiban a tanácsi vezetőkkel és a csendőrséggel észrevehetően javul az együttműködés.

Összegezve: A helyi vezetők és a lakosság felé folyó politikai, szervező munka a nagy erőfeszítések mellett is – különösen a forradalmi központ hiánya miatt – csak kezdeti, sok esetben még bizonytalan eredményekkel jár. A polgári lakosság magatartására a moszkvai tárgyalásokkal összefüggésben a várakozás a jellemző, ami csökkentette aktivitásukat is.

A csehszlovák csapatokkal a kapcsolat megfelelő. Rosszabbodott a helyzet a Novo-Meszto-i helyőrségben, ahol felszólították az ott lévő alegységeket a laktanya elhagyására (nem hagyták el). Novo-Meszto-ból a Híradó tiszti iskola parancsnokát Trencsénbe rendelték a kerületparancsnokságra. A berendelés oka még nem ismeretes.

⁴⁵ A cseh és szlovák személy és helységneveket a jelentésekben rendszeresen tévesen írják.

⁴⁶ Ezt az előrejelzést sem támasztja alá egyetlen csehszlovák forrás illetve publikáció sem.

⁴⁷ A magyar kormány nem járult hozzá, hogy a szovjet katonai és KGB-szervek Magyarországra szállítsák a letartóztatottakat.

⁴⁸ Alsódubovány.

A nyitrai csehszlovák helyőrség parancsnok politikai helyettese tegnap levelet adott át a magyar helyőrségparancsnoknak, amelyben a gépkocsizó tiszti iskola személyi állománya nevében követelte, hogy hagyják el a laktanyát, ismerjék el a „törvényes kormányt”, engedjék szabadon az internált vezetőket (Dubcsek, Szvoboda, Cernik, Smrkovski stb.). Hagyjuk el az országot és ne akadályozzuk a rádióadásokat. A levelet illetően a magyar helyőrségparancsnoknak nem voltak hajlandók további felvilágosítást adni. Szücs vörgey. elvtárs javaslatot tett Provalov elvtársnak az iskola lefegyverzésére, aki azt elutasította, mert nem lőttek.

Lévában a 64. csehszlovák harcokosi ezred parancsnoka kérte, hogy ha provokáció, vagy bármi egyéb más történik, azonnal hívják fel őt, nehogy az ezredre foghassák azt.

Összegezve: A hadosztály körzetében minden helyőrségben közös járőrözés folyik (különböző formában és összetételben).

Az együttműködés alapja azonban nem a közös politikai platform, csupán az, hogy ők is érzik, biztosítani kell a rendet. [...]

c.) Személyesen meghallgattam a 8. gépkocsizó lövészadosztály törzsfőnökének jelentését. [...]

7.) A miniszter elvtárs döntésének megfelelően a 8. gépkocsizó lövészadosztály hadtáp ellátásának zavartalan biztosítása érdekében, ma 15.30-kor elrendeltem a:

–3. ö. gk. szállító zászlóalj⁴⁹;

–101. forgalomszabályozó zászlóalj törzs és egy százada;

–93. ö. sebesültszállító század és a 94. Fürdető–fertőtlenítő század egy-egy szakasza

(összesen 470 fő és 235 gépjármű) behívását.

(Csémi Károly altbgy.)
MNVKF. HM. I. h.

9.

SZIGORUAN TITKOS!

Készült: 2 pld-ban
1. pld: 4 lap
1. sz. pld.
Sfsz: GY/124

CZINEGE LAJOS vezérezredes elvtársnak,
honvédelmi miniszter

KIEGÉSZÍTŐ JELENTÉS⁵⁰
(„ZALA”)

1968. augusztus 25-én 16.00

1.) A NATO. fegyveres erők helyzetében a legutóbbi jelentésünk óta lényeges változás nem történt. A korábban elrendelt korlátozások és készenléti intézkedések továbbra is érvényben vannak.

Az osztrák fegyveres erők részére elrendelt teljes riadókészültséget továbbra is fenntartják.

2.) A Csehszlovákiai általános helyzetről tájékoztatást nem kaptunk.

3.) A magyar övezet helyzete:

a.) Katonai akciók végrehajtására nem került sor.

b.) A 31. hk. e. kapcsolata romlott a körzetében elhelyezkedő csehszlovák katonai alakulatokkal. A 14. gl. e. kapcsolata jó, a 33. és 63. gl. e-ek kapcsolatában változás nem történt.⁵¹

⁴⁹ 3. önálló gépkocsizó szállító zászlóalj.

⁵⁰ MHKI 5/12/13. sz. csomag. Az 1. lap jobb felső részén tintával írt feljegyzés: „Jelentve: 68. 8. 26. Czinege Lajos”

c.) A helyőrségekben tovább folytak a különleges csoport tagjainak és a helyi vezetőknek megbeszélései, tárgyalásai. Nyitrán a járási első titkár (Králik elvtárs) találkozott 12.00-kor Oláh elvtárs vezette⁵² csoporttal, a Pozsonyban kapott instrukciót akarják megbeszélni. A nyitrai járási pártbizottság szétküldött egy körlevelet, amit az állambiztonsági szervek útján elhárítóink megszerettek. Ebben a következőket ismertették: A Moszkvában lévő Dubcek és a szlovák KB. tagjai beszélgetést folytattak. Dubcek kérte: a szlovák KP. rendkívüli ülését halasszák későbbre. Szó szerinti indoklása a következő: „Egész személyemmel azon vagyok, hogy ezt tegyék meg, mind a magam, mind Cernik, Husak, Smrkovsky, Svoboda nevében. Eddig mellettem voltatok, mutassátok meg, hogy továbbra is mellettem vagytok azzal, hogy segítetek”. Hangsúlyozta: nincs szó taktikáról, hanem a józan ész érvényesüléséről.

Közölték Svoboda üzenetét is, melyben Svoboda jelzi, hogy eredményeket értek el, nyugalmat kér, hogy ezzel is segítsék a delegáció felelősségteljes munkáját. A körlevelet augusztus 24-én 21.15-kor adták ki.

Novo-Mesto-n 17.00-kor akar a járási pártbizottság tárgyalni a helyőrségparancsnok politikai helyettesével.

Nyitrán a lakosság körében nagy keletje van a kikerült magyar újságoknak (Népszabadság, Népszava, Magyar Nemzet stb.). Valószínűleg azért, mert egyelőre itt találnak más értékelést, mint amit saját propaganda szerveik összpontosítva adnak. Nyitrán a cseh katonák között a magyar ajkuak helyzete – saját elmondásuk alapján – mindinkább lehetetlenné válik. Főleg a tisztjeik vetik meg őket. Egyesek a menedékjog gondolatával foglalkoznak.

Ma beindítottunk egy saját rádió-adót „Szabad Kelet-Szlovákia” néven. Rövid felhívást adtunk ki a szlovák nemzeti felkelés 24. évfordulója alkalmából, melyben megfogalmaztuk a szovjet és csehszlovák örök barátság gondolatát és azt, hogy ne hagyják, hogy az ellenforradalmi csoportok az évfordulót aljas céljaikkal kihasználják.

d.) A 8. gépkocsizó lövészadosztálycsapatainak helyzetében és harcértékében változások nem történtek. Provalov vezds. elvtárs a 8. gl. HOPK. részére megszabta a hadosztály csapatainak új körletbe történő átcsoportosításával kapcsolatos feladatot...⁵³

4.) Miniszter elvtárs utasításainak megfelelően, 1968. 8. 25-én 12.10-kor elrendeltem a 6. gl. és 35. hk. e-ek⁵⁴ részére a „GYÉMÁNT” feladat végrehajtását, 1968. 8. 25-én 14.10-kor a 4. gépkocsizó lövészadosztály műhely mozgósítását. A mozgósítás készenlétének idejét mindhárom alakulatnál 1968. 8. 26. 08.00-ban határoztam meg.⁵⁵

Utasítomra a VK. 3. Csf-ség előkészíti a 4. gépkocsizó lövészadosztály törzs és a ho. bir. z. mozgósítását 1968. 8. 26. 03.00-ás kezdettel.

5.) A Központi Bizottság augusztus 23-i üléséről szóló tájékoztató pártbizottsági ülések és az eddig megtartott taggyűlések tapasztalatai kedvezőek. A résztvevők egyetértéssel és helyesléssel fogadták a Központi Bizottság és a kormány eddig tett intézkedéseit, azt támogatják. Örömmel vették a tájékoztatás gyorsaságát és konkrétságát.

⁵¹ A 31. hk. e. körzete: Léva, Nagykürtös; a 14. gl. e. körzete: Nagytapolcsány, Vágújhely, Pöstyén; a 33. gl. e. körzete: Nyitra, Galgóc, Szered; a 63. Gl. e. körzete: Érsekújvár, Párkány.

⁵² A félreértések elkerülése végett megjegyzem, hogy nem Oláh István vezérőrnagyról, a későbbi honvédelmi miniszterről van szó, hanem Oláh György tartalékos alezredestől, aki a polgári életben akkor az MSZMP Heves megyei bizottságának első titkára volt.

⁵³ A hadosztály átcsoportosításával a bevezetőben foglalkoztam. A Déli Hadseregcsoporthoz parancsnokának parancsát – pontosabban: a fordítását – ,amely e jelentés melléklete volt terjedelmi okokból kihagytam. A Déli Hadseregcsoporthoz parancsnokának parancsait, intézkedéseit a hadosztály mindig orosz nyelven kapta meg. (L.: 14.sz. okmány.)

⁵⁴ „GYÉMÁNT” = jelszavas rejtett mozgósítás.

⁵⁵ A 6. gl. e. békehelyőrsége Eger, a 35. hk. e.-é Verpelét, a 4. gl. hadosztályé pedig Gyöngyös.

Az elhangzott vélemények és kérdések alapján a párttagság egy része határozottabb fellépést igényel a Csehszlovákiában tevékenykedő ellenforradalmi erőkkel szemben. Több tájékoztatást várnak a Magyar Néphadsereg Csehszlovákiában tevékenykedő csapatainak helyzetéről.

Nagy érdeklődés kíséri a most folyó moszkvai tanácskozásokat, bizakodnak ennek eredményességében. Úgy vélik, hogy gyors és határozott intézkedésekre lenne szükség.

Általános a jugoszláv és különösen a román álláspont elítélése. Ez utóbbival kapcsolatosan egyre több nacionalista hang is tapasztalható.

A politikai szervek aktivitása és öntevékenysége fokozódik. A személyi állomány magatartása szilárd és fegyelmettségéről és felelősségéről tanuskodik.

6.) A 8. gl. HOPK. kérésére 8. 25. 15.00-tól megszerveztük a terület légifényképezését.

(Tóth Lajos vörgey.)
MNVKF. általános helyettese

10.

SZIGORUAN TITKOS!

Készült: 2 pld-ban
1. pld: 4 lap
1. sz. pld.
Sfsz: GY/131

Czinege Lajos vezds elvtársnak
honvédelmi miniszter

Helyben

NAPI ÖSSZEFOGLALÓ JELENTÉS⁵⁶
(„ZALA”)
1968. augusztus 26. 08.00

1.) A NATO. fegyveres erők helyzetében a legutóbbi jelentés óta lényeges változás nem történt. A korábban elrendelt korlátozások és készenléti intézkedések továbbra is érvényben vannak. 1968. 8. 24-én befejeződött a „Deep Furrow 68” fedőnevű gyakorlat. Az USA szállító légierő repülőgépei megkezdték a személyi állomány és harci technika visszaszállítását Görögországból az NSZK-ba.

Az osztrák fegyveres erők részére elrendelt teljes riadókészültséget továbbra is fenntartják, 8. 25-én is dolgozott az osztrák légvédelmi figyelő és értesítő rádióforgalmi rendszer.

2.) A Déli Hadseregcsoporthoz területén annak ellenére, hogy sem fegyveres összetűzés, sem sztrájk, illetve jelentősebb tüntetés nem volt, a politikai helyzet továbbra is igen bonyolult.

Tegnap (1968. 8. 25-én) befejeződött a Szlovák KP. plénuma. A felszólalók zöme elítélte a katonai akciókat. Ezideig még nem sikerült teljesen elnémítani a működő „kalózádió” állomásokat, amelyek továbbra is sztrájkra uszítanak, folytatják az események ideológiai elferdítését és az ellenforradalmi propaganda terjesztését. Különös figyelmet fordítanak a hadsereg személyi állománya körében végzendő aknamunka tovább folytatására. Továbbra sem csökkent jelentősen az illegális röplapok terjesztése, ugyanakkor fokozódott az ellenforradalmi jelszavak falakra, ablakokra és kirakatokra történő festése.

3.) A magyar övezet helyzete:

⁵⁶ MHKI 5/12/13. sz. csomag. Az 1. lap jobb felső részén tintával írt feljegyzés: „Jelentve: 68. 8. 26. Czinege Lajos”

a.) A 8. gl. ho csapatai 68. 8. 26-án 04.00-ig a terveknek megfelelően befejezték az átcsoportosítást és a kijelölt helyőrségek átvételét, amelynek során katonai akció végrehajtására nem került sor.(Átcsoportosítási terv mellékelve.)⁵⁷

b.) Az új helyőrségekben a helyi polgári és katonai szervekkel a kapcsolat felvétele megkezdődött. Novo Mestóban tárgyalás folyt a helyi tiszti iskola parancsnokával és politikai helyettesével. Tájékoztatásuk szerint a tiszti állománynál egység tapasztalható, hozzánk barátságosak és Svoboda elnök utasításait várják. Az iskola parancsnoka jelentése szerint szeptember 1-én terv szerint növendékek vonulnak be az iskolába, amelyet ő nem tart célszerűnek és a kerület parancsnokától kéri annak elhalasztását.

c.) A 8. gl. ho-nál folyó politikai munka alapját a KB anyagának továbbvitele és tudatosítása képezte. A személyi állomány erkölcsi-politikai és fegyelmi helyzete megfelelő.

4.) 1968. 8. 25-én 16.20-kor intézkedtem Oszeczky ezds. és Lantódi vörgy.⁵⁸ felé a felderítésnek Jugoszlávia, valamint Románia határmenti körzeteibe történő bevezetésére, a megfelelő biztonsági rendszabályok fokozott figyelembevételével. A felderítési tervek jelentésének határideje 1968. 8. 26. 07.00⁵⁹

A Belügyminisztériummal történt közös megállapodás alapján egy 96 főből álló határőr század 1968. 8. 25-én 17.15-kor vasuti szállítással utbaindult Sturovóba a helyőrség ideiglenes átvétele céljából. (A század az objektumot 18. 25-én 23.30-kor átvette.)

1968. 8. 25-én 16.25-kor a 25. hk. e.-nél és a 74. feld. z-nál elrendeltem a fokozott harcászultság részenkénti bevezetését, végrehajtották.

Utasítottam Kutika vörgy-t, hogy a 31. hk. e. laktanyáját 1968. 8. 26.-án 08.00-ra készítse elő a 35. hk. e. fogadására és biztosítsa annak elhelyezését.

Elkészítettük a Csehszlovákiában jelenleg működő rádió-(televízió-) forgalmi rendszerek összefoglaló értékelését.

1968. 8. 26-án 03.00-kor miniszter elvtárs utasításának megfelelően elrendeltem a 4. gépkocsizó lövészadosztálytörzs és a 20. hir. z. mozgósítását, valamint a 4. gépkocsizó lövészadosztály egésze mozgósításának előkészítését. A 68. 8. 25-én 12.10-kor, 25-én 14.10-kor, valamint 26-án 03.00-kor elrendelt mozgósítás helyzete 26-án 06.00-ig:

–6. gl.e-hez bevonult 1.400 fő (hadiállomány: 1.565)

153 db. gjmü. (hadiállomány: 234 db.)

–35. hk. e-hez bevonult 508 fő (hadiállomány: 849 fő)

84 db gjmü. (hadiállomány: 158 db.)

–85. pc. és gjmü. jav. műh-hez bevonult 60 fő⁶⁰ (hadiállomány: 134 fő)

11 db. gjmü. (hadiállomány: 35 db.)

A M-t 08.00-ig befejezték.

A többi alakulatnál a mozgósítás folyamatban van.

A 6. gl. e. előrevonásával és átalárendelésével, valamint a 35. hk. e. átdiszlokálásával (Verpelétről Rétság) kapcsolatos intézkedéseket – beleértve a mindenoldalu biztosítást is – kiadtuk.

Elrendeltem, hogy a 8. gépkocsizó lövészadosztály tapasztalatai alapján átfogó intézkedés kerüljön kidolgozásra a 4. g. ho. részére, ha a helyőrségek elhagyására sor kerül, a visszamaradó állomány foglalkoztatásával, a tábori posta szolgálattal, a helyőrségekben folytatandó felvilágosító és politikai munkával, valamint a hozzátartozókkal történő foglalkozással, stb. kapcsolatosan.

5.) A Központi Bizottság augusztus 23-i ülését követő Néphadseregi és Járási jogu pártbizottsági ülések, valamint az ezeket követő taggyűlések – melyeknek mintegy 40–80 %-a már

⁵⁷ Az átcsoportosítási tervet nagy terjedelme miatt elhagytam.

⁵⁸ Lantódi József vezérőrnagy OLP-parancsnokhelyettes, Oszeczky Tamás ezredes.

⁵⁹ A tervek elkészültek, a felderítésre nem került sor.

⁶⁰ 25. páncélos és gépjármű javító műhely.

lezajlott – tapasztalatai alapján meglegedés és helyeslés kíséri a kapott tájékoztatót. Az elhangzott vélemények eddigi menetének, az események háttérének és összefüggéseinek világosabb megértését. Tovább erősödött pártunk és kormányunk, valamint a többi szocialista ország közösen tett intézkedéseinek megértése, szükségességének és helyességének elismerése.

Az ellenforradalmi erők további aktivizálódásáról érkező hírek kapcsán egyre többen igénylik a velük szemben keményebb fellépést. A hivatásos állomány változatlanul nagy figyelemmel tanulmányozza a testvérpártok állásfoglalásait. Általános a jugoszláv, a román és a kínai álláspont elítélése. Többen kifejezésre juttatták, hogy a román magatartás egyenlő a szocialista országokkal való szakítással és a Varsói Szerződés megszegésével. A kubaiak állásfoglalását általában a vártnál pozitívabbnak tartják.

Az MN 6783 Lenti alakulat politikai apparátusa és KISZ szervezete felhívással fordult a Néphadsereg egész személyi állományához, melyben kérte a feladatok gondosabb és fegyelmezettebb végrehajtását. A személyi állomány felelősségérzettől áthatott tevékenysége a felhívás elfogadását igazolja.

Az MN 5313. Veszprém pártpolitikai apparátusa felajánlotta segítségét az itthon maradt szovjet családoknak. A sorállomány általános jellemzője a feladatok becsületes és felelősségteljes teljesítése. Többen kifejezésre juttatták, hogy vállalnák szükség esetén a csehszlovákiai feladatok teljesítését is. (OLP., Mű.vv. főnökség.) Öntudatos magatartásukat bizonyítja a fenytések számának csökkenése, illetve a szolgálat példás ellátásáért adott dicséretnek számának növekedése.

Politikai jellegű rendkívüli esemény nem történt.

6.) Egyéb.

A 6. gl. e. állományából a politikai helyzet tanulmányozása, a helyi tapasztalatok megismerése céljából 3 fő különleges feladattal megbízott politikai munkást és a törzs 3 tisztjét eligazítás után a ho.törzshöz utbaindítottunk.

(Csémi Károly altbgy.)
MNVKF. HM. I. H.

11.

SZIGORUAN TITKOS!

Készült: 2 pld-ban
1. pld: 3 lap
1. sz. pld.
Sfsz: GY/133

Czinege Lajos vezds. elvtársnak
honvédelmi miniszter

Helyben

KIEGÉSZÍTŐ JELENTÉS⁶¹ („ZALA”)

1968. augusztus 26-án 16.00.

1.) A NATO. fegyveres erők helyzetében, készenléti fokában, a legutóbbi jelentésünk óta, lényeges változás nem történt. A szárazföldi és harcászati légi erő csapatai korlátozott kiképző tevékenységet folytatnak.

Az osztrák erők helyzetében és harckészültségi fokában változás nem történt. A magyar-osztrák határkörzetben változás nem észlelhető. A határsáv közelében esetenként helikopterrel ellenőrzést hajtanak végre. A bécsi rendőrség 2/3 része állandó harckészültségben van, megbízható hírforrás szerint parancsot kaptak mindenféle rendzavarás szétverésére. A Csehszlovákiából jövő menekültek száma jelentéktelen, a rendőrség minden propaganda anyagot és fegyvert elkoboz tőlük.

2.) A Déli Hadseregcsoporthoz körzetében fegyveres összeütközésre nem került sor. Bratislavában 8. 26-án 11.00–11.15-ig sztrájk volt, az üzemek és hivatalok beszüntették a munkát, a közlekedési eszközök megálltak, a szirénák bugtak.

3.) A 8. gépkocsizó lövészhadosztály körzetének helyzete:

a.) Katonai akciókra nem került sor.

b.) A csapatok átcsoportosítását követően Trnavában⁶² megkezdtek a kapcsolat felvételét a helyi vezető szervekkel.

A 8. 25-i tárgyalások során:

–Velki Krist: [sic! – P. I.] a járási elnökség sértve érzi magát a magyar csapatok miatt. Palkó első titkár, akit egyébként támadnak, szintén hasonló módon nyilatkozott. A járási rendőrség (Banska Bistrica)⁶³ parancsnoka megtiltotta a közös járőrözést. A magyarajku lakosság differenciálódik, az idősebbek velünk szimpatizálnak.

–Tapolcsány: Csekeda járási első titkár Dubcek mellett áll ki. A csehszlovák katonai parancsnok követelte, hogy a magyarok hagyják el a laktanyát. (Kodaj tábornok parancsára hivatkozva.)

–Piestány: a helyi vezetők törvénytelennek tartják a magyar csapatok ottartózkodását (Kalicki alez., Jagorka, Kubó és Belán örgy-ok.)

⁶¹ MHKI 5/12/13. sz. csomag. Az 1. lap bal felső részén tintával írt feljegyzés: „Jelentve: 68. 8. 26. Czinege Lajos”. Jobb felső részén Czinege Lajos kézírásával az alábbi tintával írt szöveg olvasható: „A hk-szerencsétlenség ti.-i halottját, illetve egy szds. szívtrombózis következtében meghalt. Temetésük 68. 8. 27. 12.00 Zalaegerszeg”.

1968. augusztus 21-én a kora hajnali órákban a 33. gl. e. egy harckocsija a gátról az Ipoly folyóba esett Ipolyság közelében. A hk. parancsnok, tartalékos tiszt, a toronyban állt és életét vesztette.

⁶² Trnava = Nagyszombat.

⁶³ Banská Bystrica = Besztercebánya. Közép-Szlovákia kerület székhelye.

–Nyitra: a vasárnap déli megbeszélés eredménytelen. A városi vezetés kezd lojálisabb lenni. Ma 13.00 órakor újabb tárgyalások lesznek.

–Levice: a helyi ifjúsági vezetőkkel tárgyaltak a szélső jobboldaliak, de nem tudták őket maguk mellé állítani.

Összegezve: a helyi vezetőkkel folyó tárgyalások száma csökkent, körükben továbbra is nagy az ingadozás. A vezetőkkel szinte lehetetlen egyenként tárgyalni, nem hagyják egymást egyedül. Levicén 1968. augusztus 26-án 09–13.00-ig sztrájk és néma tüntetés volt. A csehszlovák lakosság hangulatára továbbra is a várakozás a jellemző. Gyorsan elterjedt körükben, hogy Dubcek is résztvesz a moszkvai tárgyalásokon. Az illegális pártkongresszus határozatát mindenütt, a hadseregben is ismerik.

c.) A ho. csapatainak helyzetében változás nem történt.

A ho. rádiófelderítő százada 1968. 8. 26-án beérkezett a ho. körzetébe.

A 8. gl. ho-nál tovább folyt az MSzMP KB üléséről szóló tájékoztató. A felmerült kérdések, mindenekelőtt a tisztek körében a feladat végrehajtásának gyakorlati mikéntjével kapcsolatosak.

d.) A területen végzendő propaganda munkával kapcsolatosan jelentem:

Az általunk készített röplapokat a helyi vezetők kérik, hogy ne szórjuk, mert szerintük rossz hatást vált ki a lakosság és a katonák körében, idegesíti őket. Kiss vörögy. véleménye szerint azonban hasznosak ezek a röplapok.

A mai nap folyamán a szlovák lakosság részére három röplap készül, annak magyarázatára:

–kik mellett vagyunk;

–ki a csehszlovák nép igaz barátja:

–hogyan ésszerű, megfontolt és nyugodt magatartás segít a helyzet rendezésében.

A csehszlovák katonáknak:

–felszólítás, hogy a szövetséges csapatokkal működjenek együtt a főparancsnok utasításának megfelelően.

1968. 8. 26-án megérkeztek a működési területre kiküldött újságírók első riportjai.⁶⁴

4.) Utasítást adtam a „DELTA” feladat kidolgozásának megkezdésére.

(Csémi Károly altbgy.)

MNVKF. HM. I. H.

12.

SZIGORUAN TITKOS!

Készült: 2 pld-ban

1. pld: 4 lap

1. sz. pld.

Sfsz: GY/135

CZINEGE LAJOS vezérezredes elvtársnak,
honvédelmi miniszter

*NAPI ÖSSZEFOGLALÓ JELENTÉS*⁶⁵
(„ZALA”)

1968. augusztus 27-én 09.00

⁶⁴ Egy megjegyzés a riportokról: H.F. alezredes a Néphadsereg főszervezője jelentette Kovács Pál vezérőrnagy, politikai főcsoportfőnöknek: „A Nowo-Mestoban /sic/ elhelyezett nagykanizsai egységünk vezetői elmondották, hogy Szabó László, a »Népszabadság« munkatársa riportjaiban két alkalommal is valótlanúságot írt, ami rontotta pártajtónk hitelét.”

⁶⁵ MHKI 5/12/13. sz. csomag. Az 1. lap jobb felső részén tintával írt feljegyzés: „*Láttam! Rendben 68. 8. 28. Czinege Lajos*”

1.) Jelentésünk időszakban a NATO. és az osztrák haderő harcászati állapotaiban nem következett be változás.

Jugoszláv hivatalos körök bejelentése szerint a mai napon a szokásostól eltérő csapatmozgásokat hajtottak végre a határok mentén. Hírügynökségi jelentés szerint Jugoszláviában behívták az 1937-38 és 39-es korosztályokat, továbbá Belgrádtól északkeletre néhány könnyű fegyverzetű egység mozgását észlelték. A határőrség – beutazó közlése szerint – jelentette, hogy az éjszaka Palics és Horgos között az országuton 40–50 db harcokosi tartózkodott.

Hírügynökségi jelentések Romániából is csapatmozgásokról számolnak be.

2.) A csehszlovák helyzettel kapcsolatosan a moszkvai katonai attachék – a szovjet HM. külügyi osztályvezető közlésére hivatkozva – jelentette, hogy a kitűzött politikai cél elérése nem járt sikerrel. A segítséget kérő csoport nem lépett fel nyíltan, amikor a bevonulás megtörtént, így belső támogatás nélkül maradtak a külső akciók. Ugy látszik, hogy a baloldal gyengébb, mint ahogyan értékeltük. A kialakult helyzetből a kiutat kölcsönös engedmény teszi lehetővé.

3.) A Déli Hadseregcsoporthoz tartozó körzetében a helyzet továbbra is igen bonyolult. Fegyveres összeütközésekre, sztrájkokra és jelentősebb tüntetésekre nem került sor.

Az ellenforradalmi propaganda sem csökkent. Tovább folytatódott illegális röplapok terjesztése és jelszavak mázolás. A Szlovák KP.KB-a felhívta a lakosságot és a helyi szerveket, hogy semmilyen kapcsolatot ne tartsanak a „megszálló szervekkel”. Annak ellenére, hogy Brno körzetében ismét elnémitottak egy illegális rádióadót, számos kisteljesítményű adó sugároz fegyveres ellenállásra való felhívásokat.

Brnoban a főpostán és Bratislavában a „Pravda” szerkesztőségében illegális fegyver és lőszerraktárra bukkantak (ahol géppuskákat, géppisztolyokat és pisztolyokat, valamint több láda lőszert találtak).⁶⁶

4.) A 8. gépkocsizó lövészadosztály körzetének helyzete:

a.) Fegyveres összeütközésekre nem került sor.

A 14. gl. e. szovjet csapatokkal együttműködve Novo-Mestoban ellenőrzés alá vett 3 db 1 kilowattos rádióadó készüléket.

b.) A lakosság magatartására a már jelentett sztrájkok és egyéb tiltakozó akciók mellett, a várakozás jellemző. A megjelenő röplapok és felhívások a magyar csapatok elszigetelésére mozgósítanak, de vannak ellenállásra, tüntetésre felszólító röplapok is. Az ellenforradalmi propaganda tovább folyik.

Ugyanakkor pl. vagonokra vörös csillagot festenek, valószínű annak kifejezésére, hogy ők egyedül is képesek megvédeni a szocializmust.

A pozsonyi rádió olyan híreket terjeszt, hogy a Magyar Néphadsereg erkölcsi-politikai állapota nem megfelelő, az alakulatok ellátása rossz. Panaszodik, hogy a működési területen megbomlik a magyar és szlovák nyelvű lakosság korábbi egysége.

Az átcsoportosításnak megfelelően pontosítva lett a különleges csoportok feladata, a 6. gl. e. csoportjának meg lett tartva a tájékoztatás és feladataikat tisztáztuk.

[... – a 3. oldal hiányzik; valószínűleg a többi ezreddel foglalkozik. – P. I.]

⁶⁶ Az adatokat a Déli Hadseregcsoporthoz közölte. A 8. gl. ho. megszállási területén sehol sem bukkantak ilyen „lelet”-re.

4.) a.) A 35. hk. e. 8. 26.-án délután vasuti szállítással és talpon való menettel megkezdte átcsoportosítását Verpelétről Rétság helyőrségbe. Az első szerelvények és az ezred törzs 28-án⁶⁷ a reggeli órákban beérkezett. Az átcsoportosítást 8. 27-én 12.00-kor fejezik be.

b.) A 8. gépkocsizó lövészadosztály anyagi utánpótlására 8. 27-én 03.00-kor utbaindult egy szállítmány.⁶⁸

c.) A honi légvédelem rádiótechnikai felderítésének megerősítésére a 8. gl. ho-t támogató repülőerők irányításának elősegítésére⁶⁹, a Déli Hadseregcsoporthoz parancsnokságával egyetértésben a HDS. rt. zászlóalj 3. rádiótechnikai felderítő századát 8. 27-én 05.15-kor Székesfehérvárról útbaindítottam Nyitrára, a 8. gépkocsizó lövészadosztály harcálláspontjára. A század parancsnoka 09.45-kor érkezik Komáromba. Csak az itt kapott engedély alapján folytathatja felvonulását kijelölt körletébe.

(Csémi Károly altbgy.)
MNVKF. HM. első helyettes

13.

SZIGORUAN TITKOS!

Készült: 2 pld-ban
1. pld: 5 lap
1. sz. pld.
Sfsz: GY/136

CZINEGE LAJOS vezérezredes elvtársnak,
honvédelmi miniszter

KIEGÉSZÍTŐ JELENTÉS⁷⁰
(„ZALA”)

1968. augusztus 27-én 16.00

1.) A NATO. fegyveres erők harckészültségi állapotában az elmúlt időszakban változás nem történt, a korábban elrendelt intézkedések továbbra is érvényben maradtak.

Ausztriában a korábban hozott katonai és rendőri intézkedések érvényben vannak. Az osztrák honi légvédelmi rendszer továbbra is szigorított szolgálatot lát el.

A jugoszláv határőrizeti szervek a járőrszolgálatot általában megerősítették. Az országban nagyobb arányú behívások tapasztalhatók, amelyek elsősorban a kb. 30 éves tartalékosokat érintik. Jugoszláviában olyan hírek terjedtek el, miszerint a Varsói Szerződés tagállamainak hadseregei az ország megszállására készülnek és hogy Titó is felelős a Csehszlovákiában kialakult helyzetért. Meg nem erősített hírek szerint a Baranya-i háromszögben három g. ho-t vontak össze és még további két ho. előrevonása várható.

⁶⁷ Nyilvánvaló elírás, a helyes időpont: 27-én

⁶⁸ A 8. gl. ho. teljes utánpótlása Magyarországról történt. Naponta 40–80 gépkocsiból álló oszlop szállította az ellátást. Az oszlophoz Rétságon csatlakozott a fegyveres biztosítást végző „Zúgómadár” fedőnevű különítmény.

⁶⁹ A 8. gl. ho. légi biztosítására, illetve támogatására 5 vadász repülő századot (MiG-21 F-13, és MiG-15 bisz gépekkel), valamint 2 felderítő repülőszázadot (MiG-15 gépekkel) vetettek be. A gépek zömmel csak 8. 21.-én repültek.

⁷⁰ MHKI 5/12/13. sz. csomag. Az 1. lap jobb felső szélén tintával írt feljegyzés: „L. 68. 8. 27. Czinege Lajos”

Romániában Arad és Temesvár térségében felfegyverezték a népi miliciát. Herkulesfürdő és Macug térségében csapatösszevonásokat figyeltek meg. Augusztus 21. óta a román katonai légiere gépei állandó repüléseket hajtanak végre. A lakosság körében háborus a hangulat, katonai megszállástól tartanak.

2.) A Déli Hadseregcsoport csapatai által ellenőrzött körzetben az előző jelentés óta lényeges változások nem történtek.

Bratislavában és a nagyobb városokban 8.27-én 09.00–10.00 között szórványos sztrájkokra került sor. A lakosság várja Szvoboda elnök beszédét a moszkvai tárgyalások befejezésével és a csehszlovák küldöttség hazaérkezésével kapcsolatban.

3.) A 8. gépkocsizó lövészadosztály körzetének helyzete:

a.) Katonai akció végrehajtására nem került sor.

b.) A helyőrségparancsnokok részéről – a politikai szervezet kivéve – nem folytak.⁷¹

c.) A feladat végrehajtásában résztvevő személyi állomány hangulata a parancsok végrehajtására irányuló tevékenysége és fegyelmi helyzete jó. Várják a moszkvai tárgyalások eredményét. Előzetes intézkedéseket mind a harcészültségre, mind a személyi állomány gyors tájékoztatására megtettük. Nagy meglepéssel fogadják a hazai híreket, örülnek annak, hogy akcióikat dolgozó népünk támogatja. A sajtó eljuttatás meggyorsítására további szervezeti lépések történtek. Az átcsoportosítást a hadosztály nyugodtan, rendben, szervezeten, időben hajtotta végre. Az érintett egységek személyi állománya ezzel kapcsolatban nem tett fel kérdéseket. Lelkesen dolgoztak.

A lakosság körében lassan csökkennek az ellenséges megnyilvánulások. Hétfőn minden helyőrségben szervezett munka folyt. Az utcai mázolásokat is csökkentették, járőreink elől a jelszavakat festők elszaladtak. Az utjelző táblákat továbbra is elforgatják, néha barátságos mosollyal rossz útra igazítják a kérdező katonákat. Ebből arra következtetünk, hogy végrehajtják az ellenséges uszítók utasításait.

A helyi szervekkel a tárgyalások tovább folynak. Urbán a nyitrai járási nemzeti tanács elnöke felvetette, nem tartja szükségesnek az állandó kapcsolatot, ettől nem tudnak dolgozni. Trnavában – amely most került hatáskörünkbe – tegnap délután tárgyalások folytak a helyi vezetőkkel, akik vállalták, hogy a rend fenntartásában együttműködnek. Továbbra is megszállóknak neveznek bennünket. Az EPK. meghívását, hogy jöjjenek el tárgyalni az alakulat körletébe, elutasították. A csendőrpáncsnok lojálisnak mutatkozott. Tekintettel arra, hogy nagy városról és új helyőrségről van szó, a különleges csoport vezetőjének már a nagy tapasztalatokkal rendelkező Gécz János alezredest jelölték ki, aki eddig Léván volt.

Tovább szaporodnak a pozitív jelenségek is.

–Vojtek nevű nyitrai munkásör parancsnok meglátogatta politikai szerveinket, ahol kijelentette, hogy szükségesnek tartja csapataink ott tartózkodását.

–A járási vezetők megígérték, hogy a helyi sajtóban nem engednek ellenünk uszító cikkeket megjelenni.

–Tapasztalataink szerint rádióadásainkat a helyi lakosság meghallgatja, rölapjainkat elolvassák.

d.) A 63/l. gl. z. miután NOVÉ-ZÁMKY helyőrséget átadta, 27-én 14.00-kor csatlakozott az ezred főerőihöz. Sturovóból a 6/2. gl z. által leváltott hő. szd. visszaindult eredeti állomáshelyére.

⁷¹ Nem folytak tárgyalások.

A 6. gl. e. 27.-én 06.00-ra kijelölt működési körletébe teljes állománnyal beérkezett. A berendezkedést 12.00-ra befejezte, feladat végrehajtásra felkészült.

4.) Utasításomra Lakatos vörgey. a hadosztály parancsnoki állománynál tudatosította, hogy a teljes éberségre és készenlétre vonatkozó korábbi parancs van érvényben.

Pászka ezds. kérésére engedélyeztem a 7. gépkocsizó lövészadosztály RÁF.⁷² századának igénybevételét, a korábban szabott felderítési feladatok végrehajtására.

5.) Az 5/3 RT. század⁷³ Komárom D. területén készen áll az államhatár átlépésére, menet végrehajtására és kijelölt működési körletének elfoglalására.

6.) A Magyar Néphadsereg személyi állományának hangulatát a feszült várakozás jellemzi, a moszkvai tanácskozás eredményeit illetően. Várják a csehszlovák vezetők pozitív megnyilatkozásait. Ilyennek ítélik meg Szvoboda elnök utasítását Hajek külügyminiszter részére. Az ország dél-keleti helyőrségeiben a román hírközlő eszközök hallgatásának hatása különözö hatást váltott ki. Az állomány kisebb részében kételyeket támasztott, más részénél a nacionalizmus fokozódása figyelhető meg. A Pol. Fcsf. intézkedést adott ki a külföldi rádió és TV adások hallgatását megtiltó rendelkezések betartásának fokozottabb ellenőrzésére.

A személyi állomány élénk figyelemmel kíséri a nyugatnémet „Fekete oroszlán” fedőnevi gyakorlat híreit.

A személyi állomány erkölcsi–politikai állapotára továbbra is alapvetően a pozitív vonások a meghatározók, elszörtan azonban tapasztalható türelmetlenség, a lassu kibontakozás miatt. Egy-két helyen negatív jelenségek is felszínre kerültek. Tóth Illés alez. (ZMKA) kétségbe vonta a szövetséges csapatok által tett intézkedések helyességét. Az MN. 4228. Hódmezővásárhely állományába tartozó Ceglédi honvéd eltávozásáról visszaérkezve, azt a hírt terjesztette, hogy Egerben 180 sebesültet és egy kilőtt magyar harckocsit látott. Illetékes parancsnokok a szükséges intézkedést megtették.

7.) A 35. hk. e. (Verpelét) 8. 27.-én 11.30-ra Rétságra beérkezett, az átdiszlokálást befejezte. Probléma, kérelem nincs.

(Csémi Károly altbgy.)
MNVKF. HM. első helyettes

A Moszkvában tartózkodó – pontosabban szovjet felügyelettel odaszállított – csehszlovák vezetők, engedve a rájuk nehezedő hatalmas nyomásnak, aláírták az úgynevezett „Moszkvai Nyilatkozatot”, amelyben beleegyeztek, hogy „ideiglenesen kisebb erők” állomásozzanak Csehszlovákia területén, és augusztus 27-én tértek vissza Prágába. Ezzel a megszállás első szakasza véget ért.

A közölt okmányokból világosan kiderül, hogy a szovjet katonai vezetés rendszeresen hivatkozik különböző csehszlovák fegyveres incidensekre, tervekre. Ugyanakkor a 8. gépkocsizó lövészadosztály területén egyetlen ilyen esemény sem fordult elő. A csehszlovák, illetve a cseh és szlovák témával foglalkozó szakirodalom

⁷² Rádiófelderítő.

⁷³ Rádiótechnikai század.

sem említ ilyen esetet, de a prágai levéltárakban sem bukkantunk ilyen okmányokra. Felmerül a gyanú, nem csak szovjet propagandáról van szó?

A magyar katonai felső vezetést komolyan aggasztották a román és jugoszláv katonai készülődésről szóló jelentések. Bár a felderítési adatok elemzéséből egyértelműen kitűnt, hogy mind a románok, mind a jugoszlávok egy esetleges szovjet katonai intervenció elleni védelemre készültek és eszük ágában sem volt támadni, a magyar vezérkar elkészítette a „DELTA” tervet, a Magyar Néphadsereg mozgósítási és védelmi elgondolását egy esetleges összehangolt román–jugoszláv támadás esetére. A kérdést végleg Czinege Lajos és Grecsko 1968. szeptember 6-i moszkvai tárgyalását követően vették le napirendről. A magyar honvédelmi miniszter aggályait a marsall a következő szavakkal oszlatta el: „amíg mi ott vagyunk, nem fog semmi történni”.

14.

[A Déli Hadseregcsoport parancsnokának parancsa
a 8. gépkocsizó lövészadosztály számára]

*Dél Hadseregcsoport
8. gl. ho. harcálláspont
Szám: 00567*

SZIGORUAN TITKOS!

Készült: 1.pld-ban
1.pld 2 lap
Sfsz. 186.

A 8. gl. hadosztály parancsnokának⁷⁴

A 8. gépkocsizó lövészadosztály, (6., 14., 33., 63. gl. e., 31. hk. e., és 22. tüe.) legyen készen a Csehszlovák Néphadsereg lehetséges fellépésének elfojtására, illetve gyors hadművelet végrehajtására, azok szétzúzása céljából.

1.) E célból végre kell hajtani a ho. egységeinek átcsoportosítását az alábbiak szerint:

- a 14. gl. e. NOVO MESTO körletébe;
- a 33. gl. e. (egy z. nélkül) TRNAVA;
- a 63. Gl. e. TAPOLCANY;
- a 6. gl. e. főerőivel NAGYOROSZI, egy gl. z. NOVÉ ZÁMKY⁷⁵;
- a 31. hk. e. főerőivel LEVICE, 1 hk. z. NITRA;
- a 22. tü. e. HLOHOVE;
- a 36. mü. z., a 33. gl. e. egy szd-ával SERED.

A ho. fennmaradt egységei és harcálláspontjai a jelenlegi körletbe.

Blokkolni kell az alábbi repülőtereket:

- TRNAVA;
- PIESTANY;
- TAPOLCANYI legalább 35–40 fővel.

2.) A Csehszlovák Néphadsereg egységeinek lefogását és lefegyverzését legyen kész végrehajtani.

- A NOVO MESTO helyőrségben lévő hir. ti. iskolát a 14. gl. e. erőivel;
- a TOPOLCANY 22. pct. tü. e-t a 63. gl. e. erőivel;

⁷⁴ MHKI 5/12/53. csomag. Az orosz eredeti nyersfordítása. Ennek alapján készítette el a hadosztálytörzs az ezredek, önálló zászlóaljok átcsoportosítására vonatkozó intézkedéseit.

⁷⁵ A 6. gl. e.-nek nem maradt Nagyorosziban egyetlen alegysége sem. Az ezred Érsekújvárra és Párkányra települt át, és ott átvette a 63. gl. e. körleteit, feladatát.

- a 64. hk. e-t LÉVÁN a 31. hk. e-el egy z. nélkül;
- a 6. mü. e.-t és az építő z.-at SERED helységében a 63. önálló rádiótechnikai z.-t TRNAVA-ban a 33. gl. e. erőivel;
- a gk. tehnikai tisztí iskolát és a Hadsereg raktárait NITRA-n a 31. hk. e. 1. z.-val, a 33. gl. e. egy z.-val, a 6/2. gl. z.-al és a 42. f. z. erőivel;
- a HLOHOVEC-ben lévő központi javító műhelyt a 22. tü. e. erőivel;
- a NOVE ZÁMKE-ban lévő őregeket a 6. gl. e. erőivel.

3.) A Csehszlovák Néphadsereg egységeinek és tanintézetekének lefogása és lefegyverzése során, abban a körletben, amelyben a ho. felelős, birtokba kell venni a vezetési pontokat és központokat, fegyverraktárakat, bázisokat, raktárakat.

4.) A ho. és e. parancsnokai szigorúan figyeljék a Csehszlovák Néphadsereg ho.-it, fegyverraktárait, raktárait, bázisait és más fontos objektumait.

Folytassa szünet nélküli rejtett felderítését úgy, hogy képes legyen megállapítani az egységek szétbontakozásának helyzetét és más intézkedéseket, rendszabályokat amelyek a helyőrségei elleni támadásra való felkészüléssel kapcsolatosak.

Idejében fedje fel az egységeknél a fegyverraktáraknál és a raktárakban az anyag és fegyver kiadását a lakosság és a csapatok részére abból a célból, hogy gyorsan megakadályozza ennek végrehajtását.

Tanulmányozza csapatok és aeg.-ek elhelyezését, a tüzfegyverek és harci technika elhelyezését amelyek elfoglalására készülnek. Tanulmányozza a heő.-ben és objektumokban lévő aeg.-ek személyi állomány(a) napirendjét, a kedvező megközelítési utakat, amelyek biztosítják a saját egységeink és aegységeink rejtett előmozgását, tevékenységének váratlanságát.

Biztosítson erő és eszközfelényt a Csehszlovák Néphadsereg erőinek lefegyverzésekor, gyors és bátor manőverekkel a fontosabb irányokba.

Szervezze meg egységek és aegységek együttműködését, csapatok lefegyverzésének végrehajtása és objektumok elfoglalása során, abból a célból, hogy kizárja a saját egységek közötti véletlen összeütközés lehetőségét.

Tervezze meg szükség esetén a csapatok éjszakai tevékenységét is.

5.) A 8. gépkocsizó lövészhadosztály körletharai VELKI KRTIS, PRIEVICA⁷⁶, NOVO MESTO, PIESTANY, TRNAVA rep.tér, SERED, NOVE ZAMKY, STUROVO.

PRIEVICA⁷⁷ irányába a 63. gl. e-el szervezzen járőrözést.

6.) Északról a 38. Hadsereg 31. hk. ho-a hasonló feladatot old meg az alábbi körletekben: OLOMUC, MARTIN, ZSILINO, POLESO kiz., H. TRESBOVIT.⁷⁸

Északkeletről a 38. HDS 30. gl. ho. az alábbi körletekben: LIPTOVSKI MIKULÁS kiz., RUZSOMBEROK, BÁNSZKA BISZTRICA, ZVOLEN, PREZSNO.⁷⁹

Tőlünk É-ra a 112. bolgár gl. e. BREZNOV, BÁNSZKA BISZTRICA, HOLEN⁸⁰ körletében.

Nyugatra a 254. szovjet gl. ho. a részére korábban meghatározott körletben tevékenykedik, lefogja és lefegyverzi a 3. gl. ho.főerőit és más egységeket és a Csehszlovák Néphadsereg más Tanintézeteit. A ho. H.-a Bratislava.

⁷⁶ Helyesen: Prievidza = Privigyé.

⁷⁷ L. a 3. pontot.

⁷⁸ Olomuc = Olmütz, Martin = Túrócszentmárton, Žilina = Zsolna, kiz. = kizárva, Poleso: nem tudtam azonosítani, H.Tresbovit: nem tudtam azonosítani. Valószínűleg Morvaországban vannak? A nevek azonosításánál nehézséget okozott, hogy a fonetikus cirill betűs átírásban kell magyarra áttenni, így az eredeti cseh, vagy szlovák nevek egy részét nem tudtam felismerni.

⁷⁹ Liptovský Mikuláš = Liptószentmiklós, Ružomberok = Rózsahegy, Zvolen = Zólyom, Prezno = Brezno = Breznóbánya.

⁸⁰ Holen: nem tudtam azonosítani.

- 7.) A ho. az átcsoportosítást, 1968. 08. 26.-án 03.00-ra fejezze be.
8.) A készenlélet jelentse: 1968. 08. 26.-án 05.00-ra.

Provalov vezds.
DHDSZCS parancsnok

Maruscák altbgy.
DHDSZCS TÖF.

L. Simon alez.
Az ezredek felé az intézkedést elkészítettem.

15.

[A 8. gépkocsizó lövészadosztály parancsnokának parancsa]

8. <i>Gépkocsizó lövészadosztály</i>	Szigoruan	Készült: 10.pld-ban
Harcálláspont	Titkos !	1.pld 2 lap
00579		10 sz. pld.
		Sfsz. 195.

A 8. gl. ho. megparancsolja⁸¹

- 1.) A CSSZK Néphadsereg lefegyverzésének új jelszava

GLOBUSZ – 414

2.) A vétel begyakorlására 30 percnként valamennyi harci rádió hálóban „*DELFIN – 21*” gyakorló jelzést kell továbbítani és nyugtázni az érkezés idejét.

3.) A CSSZK Néphadserege egységeinek és alegységeinek lefegyverzése után a laktanyában lévő valamennyi fegyvert és lőszer a helyőrség raktárakban, valamennyi fegyverzetet, harci-technikát és gimüvet pedig az egység, alegység telephelyeken összpontosítsa. Ezt megelőzően a gimüvekből ki kell szedni az akkumulátorokat, a fegyverzetet pedig – löveg-ékszarak és závarzatok kivételével – harcihasználhatatlanná kell tenni! (Tilos összetörni, vagy megrongálni.)

A törzsek, harcálláspontok és rádió-központok szem.áll.-át távolítsa el, a berendezést kapcsolja ki és szüntesse meg a helyőrségeken belüli és kívüli (előljáró és alárendeltek, ill. szomszédok közötti) összeköttetéseket! A birtokba vett fegyver és lőszerraktárakat, bázisokat és egyéb raktárakat, a helyőrségi fegyver és lőszerraktárakat, a telephelyeket a bennük lévő harcjárművekkel, harci technikával, valamint a harcálláspontokat és rádióközpontokat zárja le és vegye szigorú őrizet alá.

Az objektumok őrzésére jelöljön ki külön alegységeket és valamennyi őrzésre kijelölt alegységgel biztosítson megbízható híradást és összeköttetést.

4.) A lefegyverzett egységek, alegységek és intézetek szem. állományát tartsa bent a laktanyákban. Ne engedje ki a tiszteteket sem, teljesen szigetelje el őket a katonáktól, állítsa át őket a laktanyai életre és helyezze el őket a laktanyán belül, a katonáktól teljesen elkülönítve. Tehát az elfoglalt laktanyákból senkit se engedjen ki.

Tiltsa be a gyűlések, értekezletek és egyéb szervezett rendezvények megtartását, oszlassa fel [a laktanyában – javítás a szövegben, olvashatatlan aláírással. – P. I.] a pártbizottságokat és különös gondot fordítson azok legszigorubb elszigetelésére.

⁸¹ MHKI 5/12/53. sz. cs. 66.fsz.

Követelje meg az alakulatok és intézetek pk.-itól a szervezettséget, a rendet és a katonai fegyelmet!

Szervezze meg és biztosítsa valamennyi lefegyverzett egység és intézet teljes szemáll.-nak ellátását és tartsa szigorú őrizet alatt a laktanyákat.

5.) Tervezze meg és legyen kész arra, hogy külön parancsra – a katonai alakulatokkal egyidőben – a népi milícia⁸² osztagait is lefegyverezze! A katonai alakulatok lefegyverzése során tiltsa meg a népi milícia osztagainak és a polgári lakosságnak a laktanyák és egyéb katonai objektumok megközelítését és a katonai alakulatokkal az érintkezés felvételét! Az egységek és alegységek lefegyverzésének időszakára és a katonai objektumok birtokbavételének végrehajtására szabja meg az egyes alegységek konkrét feladatait – a lefegyverzésre és elfoglalásra kerülő laktanya, vagy objektum feltüntetésével.

6.) A rendelkezésre álló harci technikát és fegyvereket helyezze készenlébe az esetleges ellenállás esetére és a váratlan feladatok megoldására rendelkezzen megfelelő, gyors és operatív, manőverező tartalékkal! Amennyiben a feladat végrehajtásához segísége lenne szüksége – azt külön, személyesen tőlem kérje.

7.) Ismételten felhívom a figyelmét, hogy a rendelkezésre álló idő és az adatok pontosítása függvényében biztosítsa a lefegyverzésre való készenlét minél magasabbfokú elérését és a folyamatos, megbízható összeköttetés fenntartását.

8.) A parancs vételét nyugtázza!

Harcálláspont, 1968. 08. 26. 18.30.

LAKATOS BÉLA vörgy.sk.
8. gl. ho.PK

AZ EREDETIVEL EGYEZIK:

H. 1968. 08. 26. 18.30.

(NAMÉNYI PÁL alez.)

HOV⁸³

Elosztó:

1.sz. pl. 14. gl. e.

2.sz. pl. 33. gl. e.

3.sz. pl. 63. gl. e.

4.sz. pl. 6. gl. e.

5.sz. pl. 31. hk. e.

6.sz. pl. 20. tü. e.

7.sz. pl. 36. mü. z.

8.sz. pl. HO. HVP.⁸⁴

9.sz. pl. 93. pct. tü. o., 14. létü. o., 42. fz.⁸⁵

Kézírással:

A 9.sz.pl.168.fsz. alatt
megsemmisítve.

Simon alez.

⁸² Népi milícia: csehszlovák munkásőrség.

⁸³ Hadműveleti osztályvezető.

⁸⁴ Hadosztály hadtáp vezetési pont.

⁸⁵ 93. páncéltörő tüzérosztály, 14. légvédelmi tüzérosztály, 42. felderítő zászlóalj.